

Тетяна Фролова

м л и н

Казки

Львів
Видавництво “Край”
2005

ББК 84(4УКР)
Ф 91

Нова книга казок “Млин” відомої львівської незрячої поетеси, письменниці, казкарки Тетяни Фролової — це досі нечувані дивовижні, повні неймовірних пригод мудрі казочки для малечі та школяриків. Захоплюючі історії, сподіваємося, сподобаються дітям і вони багато чому навчається, а, отже, стануть кращими, добрішими, милосерднішими.

Авторська редакція

Ілюстрації *Качмар Христини і Надопти Сергія*

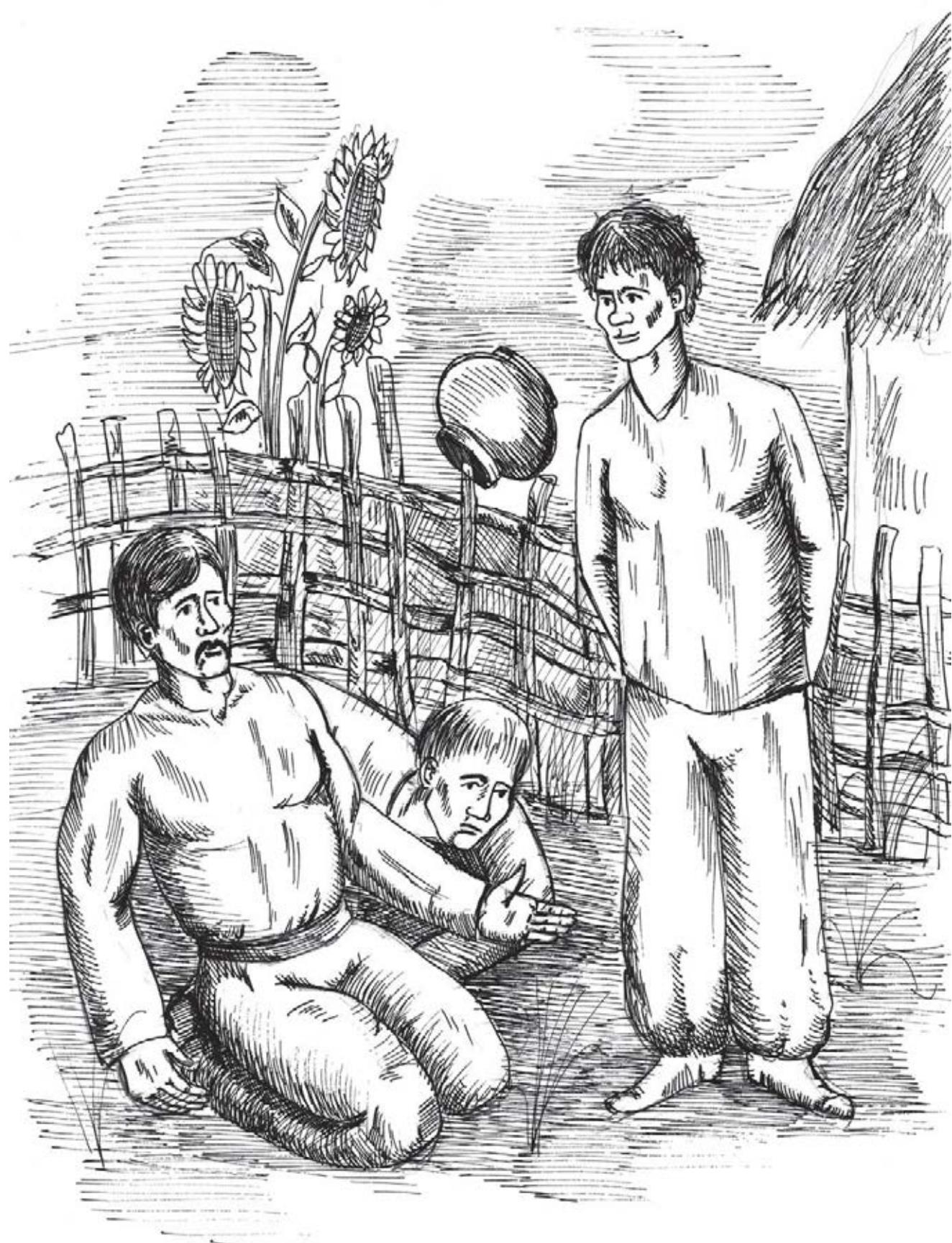
ISBN 966-547-175-9

© Тетяна Фролова, 2005
© Качмар Христина,
Надопта Сергій, іл., 2005

ПРИКЛЗКА

Доки мелять млини,
В ставках водяться лини,
На городі картопля родить,
Нам нічого не зашкодить.
Радіє баба,
Радіє дід,
Що буде хліб
Внукам на обід.
Змелі млин пшеницю
На паляницю,
На галушки,
На пиріжки,
На пампушки,
А ще на вареники!
Млин меле —
Мука буде.
Мука буде —
Добре буде.
Якби млин не молов,
Дід би дров не колов.
Баба млинці пече,
А дід казку тче,
Узорами вишиває,
Внукам розповідає.
А внучата не пустують,
Млинці смакують,
Потилиці не чухають,
Казку слухають.
Цього року зима
Прийшла до діда сама.
Ото новина!
Нема в зими млина.
Нічим снігу намолоти.
Нікому дров наколоти.
— Позичте млина.
Як прийде весна,
Я Вам до питлю
Ще й снігу підсиплю.

— Ну що Вам сказати?
Треба в баби спитати,
Чи є муки запас,
Щоб було для нас
На всю зиму, до весни.
Бо у нас зимові сни
Щось тепер не дуже в моді.
Все вродило на городі,
Та без хліба й пампушок
Нашо нам і твій сніжок?
Пішли внуки в комору —
Кликати бабу Федору.
— Є в запасі мука,
Та ще й біла така.
Але млин — то є річ.
Там на день чи на ніч,
То ще б можна. А на зиму ...
Ні, таке не припустимо ...
Загукали онучата:
— Нашо нам тоді санчата,
Коли снігу нема?
— Та й і лижі дарма
Я купив собі ще зліта.
Що без снігу та зима?
Бабу з дідом ублагали
Млин позичити зимі.
А на ранок повставали
Й здивувалися самі.
Меле зима сніг,
Сипле всім до ніг.
Стільки снігу випало —
Все село засипало.
А в хаті чистенько,
А в хаті тепленько,
Пахне хлібом і борщем,
А ще свіжим калачем.
Бабуся пиріжки пече,
А дідусь казку тче,
Узорами вишиває,
Внукам розповідає.

ТЕРЕШКО ТА ЙОГО БРАТИ

Жили собі чоловік та жінка, та було в них три сини. Старший — ставний та гарний, як сонечко ясне, середній — ставний та білолицій, як ясний місяць. А що вже сильні та вправні, то других таких і не знайти. А от з меншим, з Терешком, батькам не поталанило: хирлявий якийсь уродився, на силі не дужий та й вродою Бог його обділив. Та зате розумом не скривдив. Та ще вдачу хлопець мав добру та голос гарний. Не просто собі гарний, а такий, що, коли заспіває, то й вітер віяти перестає — заслухаєшся.

Радіють батьки за старших синів та за меншого журяться — звісно, батьки.

От виросли хлопці. Настала пора їм пару собі шукати. І сподобалася обом одна дівчина на ім'я Орися — гарна та багата. А що вже добра та розумна — то й комашини не скривдить, і слово знає кому яке сказати.

От надумали старші брати Орисю сватати.

— От підемо до неї, силу і вправність покажемо, а вже вона, кого з нас вибере, то так і буде — той за чоловіка їй стане.

Звісно, кожен з них надіявся, що дівчина його собі в пару обере. А про меншого брата і не згадали. А що про нього згадувати, хирлявого та на силі не дужого, що на горе собі і вродою не вийшов.

Прийшли до дівчини, викликали її з хати, а за нею і батьки її повиходили. Стали перед ними хлопці силою та вправністю своєю хизуватися. Подивилася Орися, подивилася — та й пішла собі до хати, ні слова братам не сказавши.

А меншому дівчина також до душі прийшлася, та де вже йому з братами мірятися!

Коли настала ніч, літня та тиха, вийшов Терешко, став собі над річкою та як заспіває:

«Ніч яка місячна, зоряна, ясная,
видно, хоч голки збирай.
Вийди, коханая, працею зморена,
хоч на хвилиночку в гай».

Почула той спів Орися — і не спиться їй, і не лежиться, а серце так і зайшлося, так і забилося, — на пісню озивається.

Встала вона, тихенько одягнулася та й вийшла з хати. Пішла дівчина на той голос, на ту парубочу тугу та й прийшла над річку, де Терешко співав. Стала вона обіч нього та й питає:

— А скажи мені, парубче, чому твоя пісня така гарна і, така смутна?

— Тому вона гарна, що люблю я одну дівчину понад життя своє, а тому смутна, що ніколи не буде вона моєю.

Запали дівчині в душу парубочі слова, і сказала вона тихенько, так, що почув її Терешко та хіба ще хвиля шептлива:

— Якби я була тією дівчиною, то я б до віку з тобою не розлучилася.

Обняв тоді її хлопець, і простояли вони в двох до самого ранку, а на ранок пішли просити в батьків благословення на шлюб. Справили весілля та й зажили собі в мірі і в злагоді.

Позаздрили старші брати Терешкові, і та заздрість їх сну лишила і спокій забрала.

— Давай, — каже старший брат, — ми того Терешка зі світу зведемо. Тоді Орися когось з нас собі за чоловіка вибере.

— То давай, — погодився середульший.

І почали вони лагодитися в дорогу. Зладналися — та й до Терешка: так і так, мовляв, ми йдемо у світ щастя-долі шукати. То чи не пішов би і ти з нами?

Вдарилися тут Терешко об полі руками та й каже:

— Що ж мені, братове, з вами іти? Своє щастя, свою долю я вже знайшов — он вона, біля печі порається. А вам з мене допомоги ніякої, хіба що морока одна, бо, самі знаете, що на силі я не дужий. То мандруйте вже самі.

Стали тут брати Терешкові докоряти, що не хоче він братам прислужитися: мовляв, його rozum їм у дорозі знадобиться.

Робити нічого: зібралися і Терешко в дорогу, дарма що Орися відмовляла, аж плакала.

От пішли вони. Ідуть день, ідуть другий, на третій день зайшли у темний ліс. Менший брат притомився, вже ледве йде.

— Спочиньмо, братове, — просить. А ті йому:

— То хіба от що: ти сідай спочинь трохи, а ми помаленьку далі підемо. А ти потім нас наздоженеш.

— Та де вже мені вас наздогнати! Та й не знайду я вас у темному лісі. Тут мене яка-небудь звірина і з'їсть.

— Не з'їсть. А щоб ти нас легше знайшов, ми будемо гіллячки на деревах ламати, шлях тобі показувати.

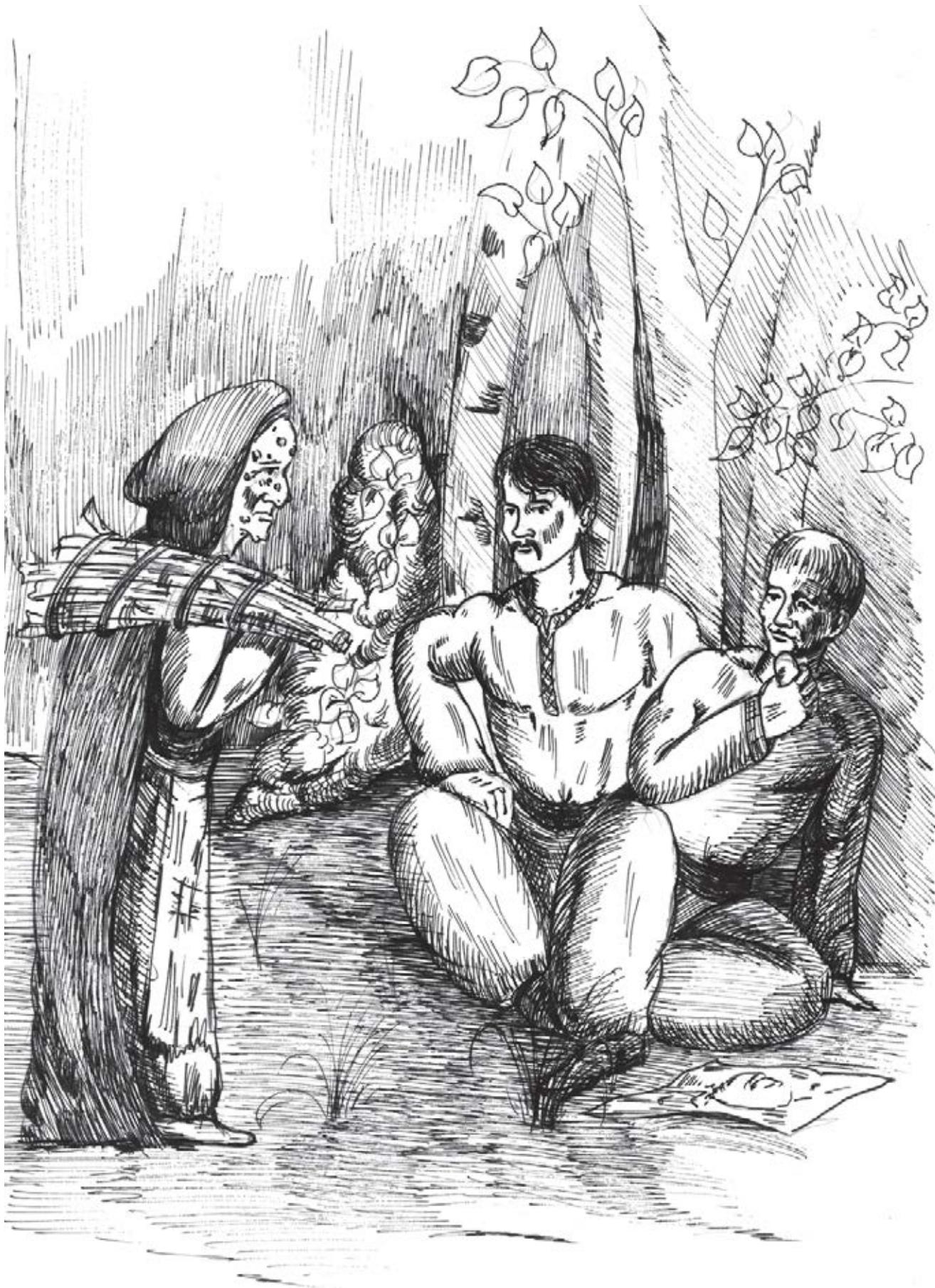
Та й пішли. Посидів Терешко трошки, відпочив, навіть кусочком хліба не підкріпився, бо брати торбу з харчами з собою забрали, та й пішов братів своїх наздоганяти. А ті спершу для потіхи гіллячки ламали, а потім і перестали та й пішли собі, сміючись, як то вони розумного свого брата Терешка так легко надурили.

Ідуть вони, ідуть — а на зустріч їм — баба. Та стара, та страшна, вся в прищах та в бородавках — ну справжнісінька тобі баба Яга. Ще й в'язанку дров волочить.

— Ото б гарна пара була нашему Терешкові, — засміявся старший брат.

— Правду кажеш, — відповів середульший.

Та й сіли полуднувати. А баба й просить:

— Чи не дали б ви, хлопці, і мені окрайчик хліба або хоч шкориночку. Я, хоч і беззуба, та вже якось розмочу.

— Шукай дурніших, — відповів старший.

— Нам самим їсти нічого, — додав середульший.

— То, може, хоч води дасте напитися, — просить баба.

— Та нам самим вода знадобиться, дорога далека, — сказав старший брат, а середульший додав:

— Ото причепилася, гидка та бридка! Іди собі к бісусу!

Але баба не йшла, а просила далі:

— То, може, хлопці-молодці, мені хоч дрівець допоможете до моєї хижки донести — тут недалечко... Стара я вже, а ви он які молоді та дужі.

— Ніколи нам, — сказав старший брат.

— Як стара, то вмирай, нічого по світу вештатися. Набридла. Іди звідси, бо як зараз...

— Он які ви, — сказала спокійнісінько стара.

— Я сім віків звікувала — а такого дурня і такого непоштового не бачила. То стійте ж ви у диві, холодні та байдужі, як той камінь.

Та й обернула обох у високі камінні стовпи, що стали обабіч лісової стежки. На одному стовпі було написано: «Дурень», а на другому — «Непоштовий».

А Терешко бродив, бродив по лісі, братів шукаючи, та й зовсім заблукав.

Аж приблудився він до двох камінних стовпів з дивними написами.

— І звідки б тут тим стовпам взятися? — здивувався Терешко.

Аж гульк — стара і страшна баба іде, в'язанку дров волочить.

Потворність баби не злякала Терешка, бо й сам красенем не був. А що звик старших шанувати, то ввічливо так до неї сказав:

— Здорові були, бабусю!

Та й поклонився.

— І ти здоровий будь, — відповіла стара. — А чи не знайдеться в тебе часом шкориночки хліба? Дуже я вже зголодніла.

Хлопець мацнув у кишені: згадав, що недоїв кусок хліба та й кинув у кишеню. Зовсім забув про нього, а то б сам давно з'їв.

— От шкориночка якраз і знайдеться, та, що недоїв, — і протягнув старій, — а більше нема.

Та давайте я вам хрова допоможу донести. Куди вам?

Стара посміхнулася:

— Та ти сам зовсім охляв, ледве на ногах стоїш.

— Та я ж таки, бабусю, молодший. Давайте ваші дрова та показуйте дорогу, куди нести.

Прийшли. А хижка у старої така ж, як і її господина, — геть благенька.

— Е, так не годиться, — сказав Терешко та й взявся до роботи і про втому забув. Полагодив сяк-так і сказав:

— Поки що стоятиме, а як буду живий, то неодмінно ще колись прийду сюди та й нову вам збудую. Тільки от чи дорогу знайду. А зараз мушу йти братів своїх шукати.

— Братів, кажеш? Чи це не ті часом два бовдури, що я їх на камінних стовпів обернула?

— Ой, бабусенько, голубонько, — почав благати Терешко. — Пробачте їм, коли що... та й поверніть ви їм людську подобу.

— Ти от що, хлопче, — сказала стара, — зараз вже сонце на вечір повернуло, та й ти натомився. Сідай лишень, поїж теплої страви та й спати лягай. А вранці вже ми з тобою подумаємо, як нам далі бути.

Робити нічого. Сів Терешко та давай їсти смачну бабину страву. Потім випив кухоль цілющого відвару та й заснув.

Вранці сонце застало Терешка вже на ногах. Наносив води, в печі розпалив. Ще кілька в'язанок дров з лісу приніс, аби старій на довше стало, та й сів, дожидаючи, поки баба прокинеться.

От вийшла нарешті вона з хижки — аж ніби помолодшала, аж пісню якусь замуркотіла.

— Е, та ти, бачу, ранній. Та й роботящий. Ну, за твою доброту та за труд твій дістанеш ти від мене нагороду.

— Ой, бабусю, не треба мені нагороди, звільніть лише від каменя братів моїх.

— Звільню я братів твоїх, коли ти за ними так побиваєшся. Але найперше все-таки нагорода. Г, повір, вона варта того, щоб її прийняти.

І баба подала хлопцеві торбину, не порожню, в ній щось було.

Терешко відкрив її — аж там — хлібина.

— Ой, спасибі, бабусю, — зрадів Терешко. — Це мені на дорогу згодиться.

— Все не так просто. Вийми хлібину з торби.

Хлопець вийняв. Коли дивиться — аж в торбі знову свіжа хлібина.

— Тепер второпав? Це чарівна торба. Скільки б ти з неї хліба не брав, вона ніколи не буде порожня.

— Дякую вам. Цій торбі ціни нема.

— Твоя правда. Нема їй ціни. Та це ще не все.

І стара подала хлопцеві невеличку скриньку.

— Тримай і це, — сказала вона. — А тепер проведи пальцем по її поверхні, малюючи кола — та по сонцю, та по сонцю.

І почулася дивна музика, спершу здалеку, потім ближче, і залунала зовсім поряд. А потім, як дивне видиво, з'явилася прекрасна дівчина. Вона була така гарна, що від неї і очей не можна було відвести. Здавалося, це сама весна прийшла на землю, щоб звеселити погляд людський. Дівчина танцювала якийсь дивний танок, і вже ні на що не можна було дивитися, тільки на неї. Терешко дивився і посміхався, і, здавалося, він забув про все на світі... Ні, не про все. Про свою Орисю він не забув.

- Про що задумався? — спитала стара. — Гарна дівчина?
- Дуже гарна, — промовив Терешко, — та моя Орися таки краща, більш земна, більш справжня. А ця — як сон. Але гарний сон.
- Досить, — сказала стара — і видиво зникло.
- Візьми цю скриньку — може, знадобиться.
- Подякував Терешко і за цей подарунок. А баба і каже:
- І я ж колись ох і гарною ж була!
- Терешко з недовірою глянув на неї.
- Що? Не віриш? Важко повірити. Зачаклував мене злий Чорнохват. Вже сім віків потворою живу на світі: жити важко і померти не можу. Якби хтось переміг чаклуна. Та хто його переможе?
- Я його переможу.
- Та куди тобі! А втім... буває і таке. Але не варто із-за мене наражатися на небезпеку. Та зараз про те не йдеться. У всіх казках неодмінно має три подарунки бути. От і ми не будемо відступати від цього правила. Подарую я тобі пташку-вістунку. Куди захочеш, туди її полетить і звістку про тебе подасть кому скажеш.

Подякував Терешко і знову за братів почав просити, аж йому слізи на очі навернулися.

— От добра в тебе душа. Сім віків звікувала, а такого, як ти, не бачила. Брати тебе зумисне напоталу звірині лишили, а ти їх жалієш. Ну, та добре вже, ходімо.

І пішли вони до двох високих камінних стовпів. Тут баба і сказала:

— А тепер обійди тричі довкола стовпа проти сонця і скажи: «Нехай той дурень ще на світі живе», а потім — довкола другого стовпа, промовляючи: «Нехай той непоштовий ще на світі живе».

Тільки зробив це Терешко, як обидва брати і стали перед ним, живі та здорові, та й ну Терешка обнімати, дякувати та братом називати. А Терешко і каже:

— Кланяйтесь бабусі. Якби не вона, вік би вам так стояти.

Хлопці лише скоса на стару глянули.

Тут-таки зібралися й рушили далі. Йдуть, про пригоди розказують. Аж старший і каже:

— От би зараз хоч шкориночку хліба.

А середульщій додає:

— Правда, правда. Ну, хоча б малесенький кусник. Так їсти хочеться.

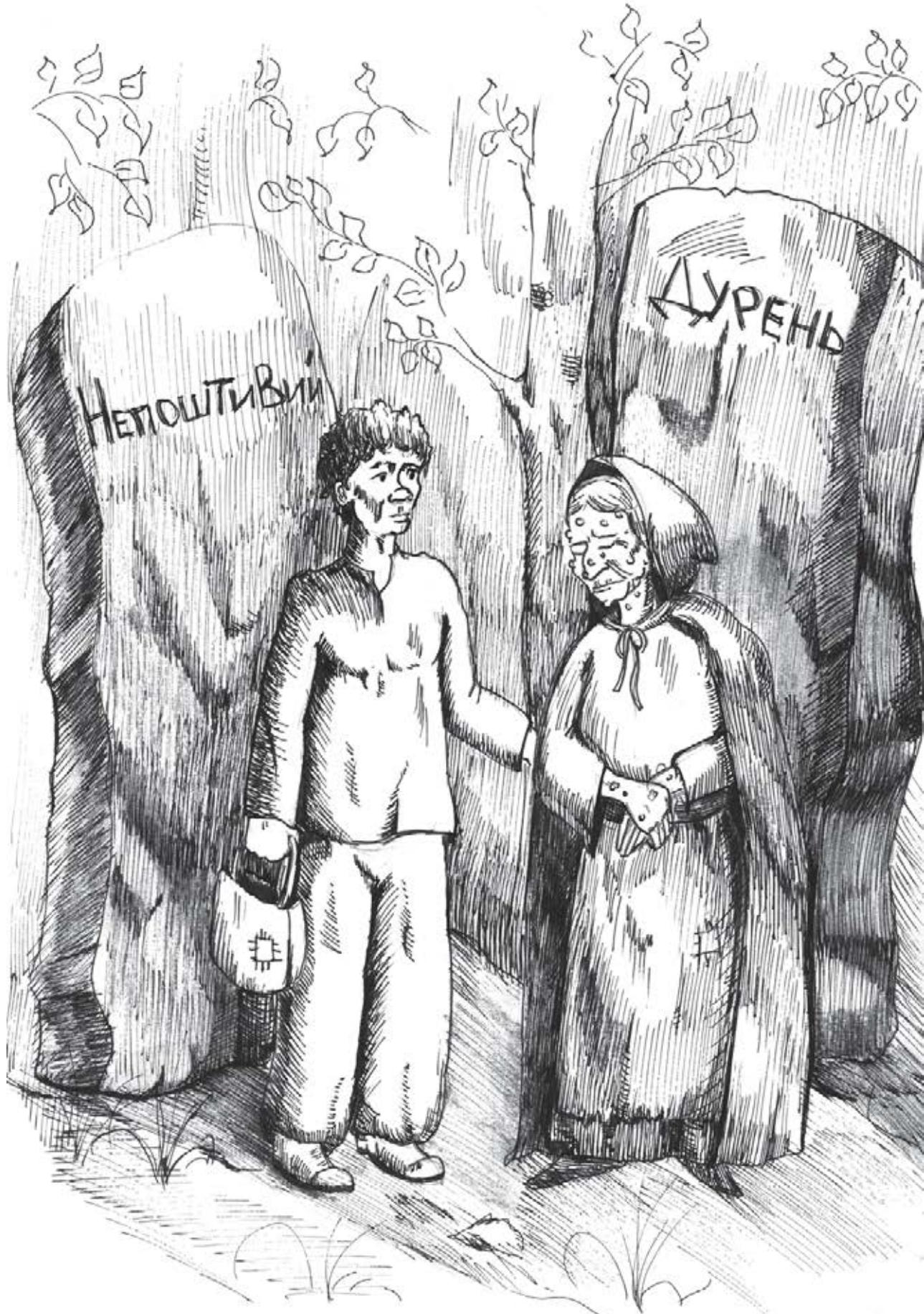
— Хліб у нас, хвалити Бога, є, — сказав Терешко.

Посідали, з'їли по шматку, а старший брат і каже:

— Досить, хлопці. Дорога далека. Ще їсти захочемо.

— Їжте, браття, — каже Терешко, — у мене ще є.

От пішли вони далі. Аж приходять в одне село. А там сум і плач стоїть. Засуха і палючі вітри весь урожай згубили. Голод в селі.

Почув таке Терешко — і до найстаршого: збирай, мовляв, людей.

— А навіщо? — питас той. — Чим ви можете їм зарадити?

— Та чимось уже зарадимо, збирай, — каже Терешко.

— Що ти надумав? — брати питають.

— Самі побачите.

І незабаром почали сходитися люди. Худі та сумні, декотрі з дітьми. А Терешко все хліб з торби дістає та всім роздає. Спершу тіснява зробилася, але Терешко сказав, що хліба всім стане: хто скільки захоче, стільки й матиме.

Брати надивуватися не могли:

— Скільки там у тебе в торбі того хліба? З вигляду ж така невеличка.

Посміхається Терешко та все хліб роздає.

— Зупинися, навіжений, — сказав старший брат.

— Ти здурів, — докинув середуульший.

— Це ж скільки грошей можна було заробити.

— І навіть золота.

А ще більше обурилися брати, коли в подальший шлях пішли вони без чарівної торби. Терешко віддав її найстаршому в селі, взявши собі на дорогу кілька хлібин.

— Отак задурно віддати! — не міг стриматися старший брат.

— Дурень! — обляяв Терешка середуульший.

І не бачили вони, як до Терешка підійшла найкраща в селі дівчина і протягнула йому згорток:

— На, візьми, добрий юначе! Це вишитий рушник. Він нам у спадок від бабусі дістався. Не простий він, чарівну силу має. На ньому вишиті квіти і трави землі нашої, тому варто обтерти тим рушником хворого чи пораненого — і слабість минається, а рани заживають.

Подякував Терешко дівчині та й побіг братів наздоганяти, що, лаючи його, вперед пішли.

От ідуть вони та й ідуть. Аж королівство якесь незнане. Смуток ітиша довкола: ні тобі сміху, ні музики.

— А що тут у вас трапилося? Чому смуток такий у вашому королівстві? — запитав Терешко у перехожого.

— Біда у нас — принц занедужав. Король всіх заморських лікарів поскликав — не допомогло.

— А що ж за хвороба у вашого принца?

— Та... не знаю, як вам і сказати... словом, панська хвороба. Клопотів у нього ніяких... Цілий день лежить, в стелю дивиться, все йому набридло, нічого його не цікавить.

— Проведіть мене до нього, — попросив Терешко. — Спробую я розворушити вашого принца.

— Та що ти! — жахнувся старший брат.

— Навіщо це тобі? — здивувався середульший. Та Терешко вже йшов до королівського палацу, і братам нічого не залишалося, як іти за ним.

Прийшли. Терешко привітався, як годиться, а потім і каже:

— Я прийшов вашого принца лікувати.

Провели до принца. Брати з цікавості і собі пішли. А принц і не глянув — лежить, у стелю дивиться.

Дістав Терешко свою скриньку, непомітно кола пальцем провів.

Коли почулася тиха музика, принц глянув знехотя: мовляв, що там таке. А коли побачив дівчину, що закружляла у якомусь примарному танку, то вже й очей не міг відвести. Потанцювала дівчина якийсь час, та Терешко тихо сказав:

— Досить! — і все зникло.

— Ще, — благально прошепотів принц.

— Сподобалось? — спитав Терешко.

— Так, — відповів принц. І благально до Терешка:

— Нехай ще потанцює.

— Е, брате, в такому вигляді хіба ж можна дівчину зустрічати? Ти, звісно, принц, та все-таки... Встань, поголися, приберися гарненько. А тоді і дівчину запросимо. А то вона шепнула мені, що для такого нечупари і танцювати шкода. Ти вже вибач, але дівчата — вони, знаєш, примхливі: їм однаково, чи ти принц, чи ні.

І сталося диво: принц встав і почав гукати на прислугу, щоб його мили, голили та прибирави. А вже потім, при повному параді, гарний і прибраний, попросив:

— Нехай увійде.

Довго танцювала дівчина, і не відводив від неї погляду принц, а коли вона зникла, сказав:

— Я хочу з нею одружитися.

Такої халепи Терешко не чекав. І що його тепер робити?

— Це не така легка справа, хоч ти і принц. Тим паче, що вона бачила тебе у такому непривабливому вигляді. Хіба ось як зробимо: ти кидай свої лінощі, берися за якісь справи — в і принців, напевно ж, є справи — батькові допомагай чи що, а ми з братами підемо в дорогу. Будемо в своїх потребах іти, то й у твоїй справі зайдемо, дівчину тобі посвataємо.

— Ото добре, — зрадів принц, — а я вас чекатиму.

Щасливий король дав Терешкові мішок золота, подякував усім разом та й з почестями провів їх у дорогу.

От ідуть вони далі. Брати все частіше про щось перешіптуються. Заздрять, видать, Терешкові, що у нього все так добре виходить.

— Бачиш, і золото дурнісінько заробив, — сказав старший брат.

— Ні за що! Як з неба впало! — додав середульший. — І нашо воно йому, те золото?

— Та почекай трохи, то і золото наше буде, і Орися. Чув я, що десь тут неподалік злий чаклун живе, перехожих до себе заманює. І ще ніхто від нього не повертається.

— А ми?

— А ми що, і справді на дурнів схожі? Нехай до нього Терешко йде. Але треба нам спершу ту дівчину із скриньки виманити. Без Терешка ми з тим не впораємося.

— І що ми з нею будемо робити?

— Ти таки і справді дурень! Коли вона буде танцювати, ми просто зловимо її, і нехай вона за одного з нас заміж вийде, а другому Орися дістанеться. І золото навпіл поділимо. Ото і все. А Терешко нехай собі живе у чаклуна.

Аж тут і палац завиднів — темний, страшний, потрійною стіною обнесений.

— Ну, Терешку, тобі в розвідку йти: ти ж таки у нас найрозумніший.

— То й піду, — спокійно сказав Терешко. І вже було рушив до воріт.

— Страйвай, — брати в один голос. — Ти нам спершу ще раз ту дівчину покажи. Дуже вже гарно вона танцює.

— То й гаразд. Покажу. Бо ж і справді гарно.

Відійшли від страшного місця у пишний видолинок. Дістав Терешко свою скриньку — і небавом дівчина з'явилася. Тут, серед трави і квітів, вона здалася ще кращою. І раптом за знаком старшого обидва брати кинулися до дівчини і хотіли вже її зловити, та тут-таки й попадали, мов струмом вражені. Музика стихла, а дівчина так і стояла перед видолинкою.

— Пробач мені, красуне, — тихо мовив Терешко. — Це не з моєї волі.

— Знаю, — почув хлопець її тихий голос. — І не з своєї волі я стала танцівницею. Потрапив мій батько у рабство до чаклуна Чорнохвата — он бачиш — його палац видніється — і мушу я з'являтися на поклик музики і тішити людей, хоч самій зовсім не весело. Єдина втіха, що, хто до мене доторкнеться, то той і згинути може. Допоможи швидше своїм братам, якщо можеш, бо пропадуть.

— А ти?

— А мені скажи: «Досить» — і я зникну.

— А може тоді викинути ту злощасну скриньку?

— Ні, чаклун нову змайструє.

— А як же допомогти тобі?

— Не знаю. Треба перемогти чаклуна: хоч силою, хоч розумом. Прощай! Відпусти мене.

— Досить, — сказав Терешко — і дівчина зникла.

Глянув він на своїх братів, що непорушно лежали на траві, дістав свій вишиваний рушник, що добра дівчина подарувала, та й почав ним братів своїх обтирати. І сталося диво: брати відкрили очі.

— Ну і спав же я, — здивовано сказав старший.

- А де це ми? — спитав середульший.
- Ми поблизу палацу чаклуна Чорнохвата. Ходімо до нього.
- Ти що, здурів? — обидва в один голос.
- Ходімо звідси скоршє.
- І взагалі, мені здається, що нам пора вже повернатися додому.
- Е, хлопці, ні, — сказав Терешко. — Ви собі як хочете, а я піду до чаклуна. У мене є до нього справа. А ви, якщо зі мною щось станеться, Орисі кланяйтесь і скажіть їй, що я її любив над життя.
- Ти вже, брате, не турбуйся, — сказав старший брат.
- І золото твоє ми додому донесемо. Не йти ж тобі з ним до чаклуна — ще одніме... І про Орисю ми подбаємо. А як же інакше! Ти ж наш брат...

Не повірив їм Терешко, та що мав робити! Попрощаючись з братами, лишив їм золото та й попрямував до воріт палацу. Ворота були темні і страшні, а коли відчинилися, то ніби паща страшного звіра роззвялилася. І в ту пащу треба було увійти. І Терешко увійшов. Відразу дорогу йому три воїни мечами загородили.

- Стій, дурню! Хіба ж ти не знаєш, що сам ідеш у пащу смерті?
- Знаю. Але я хочу вас трохи розважити, диво вам одне показати. А то жаль мені вас: стоїте тут, біdnі, без ласки і розради.
- Ач, який жалісливий! Показуй скоршє своє диво та й іди звідси, поки господар не вийшов.

Дістав Терешко свою скриньку. Коли заграла музика, воїни і не здригнулися, а коли з'явилася дівчина у своєму чарівному танку, вони опустили свої мечі і заворожено дивилися на неї. Вони й не помітили, як Терешко пройшов до других воріт і відчинив їх. Коли він сказав «досить», дівчина, перед тим, як зникнути, ніби зупинилася і сумно подивилася на хлопця.

А Терешко вже пройшов у другі ворота. Тут на нього чатували три здоровенних пси. На них було страшно дивитися: роззявлени кликасті пащи, висолоплені язики. Терешко змалку любив собак, але таких він ще не бачив. Хлопець дістав хлібину і почав з рук годувати собак, відламуючи кожному по добрячому шматку. Вони їли, і їхні очі ставали ніби добрішими. Це вже потім дізнався Терешко, що чаклун своїх собак майже не годував, щоб лютішими були. З'їли собаки цілу хлібину і повкладалися Терешкові біля ніг. А Терешко зовсім осмілів. Він гладив тих страшних собак, тихенько казав їм лагідні слова, і тварини, що зовсім не звикли до ласки, раптом розчулено розімліли він рук цього чужака, що нагодував їх таким смачним хлібом.

А Терешко з страхом рушив до третіх воріт. Та даремно він боявся: собаки і не думали його зупиняти.

За третіми ворітами були три здоровенних півні. Терешко до кишені — а там всього два маленьких шматочки хліба. Кинув він двом півням, а третій півень як закричить:

— Кукуріку! Вставай, господарю! Ворог прийшов, троє воріт пройшов!

І вийшов Чорнохваст. Сам здоровенний, борода чорна аж до пояса, ноги коротенькі, зате руки — по п'ять аршин кожна.

— Давно вже в мене гостей не було... Я вже аж занудився. Яка ж лиха година тебе принесла?

— Лиха година лихих носить, а я — людина добра та сумирна.

— От я тебе, сумирна людино, велю зараз у котлі зварити, а потім на кострищі засмажити.

— То добре, — сказав Терешко. — Хоч погріюся, а то я щось трохи замерз.

— А знаєш, ти мені подобаєшся. Хто ти такий?

— Я — молодший брат сина старшого брата дружини твого дядька.

— Нічого не розумію. Ти дуже швидко говориш... Словом, ти — мій родич?

— Виходь, що так.

— Отак би й казав. А то: брат брата... Тъху! Хіба ж всю рідню запам'ятаєш? Ну, як там мій брат, тобто дядько поживає?

— Та нічого. Та має одну мороку...

— Як це Мороку? Я всім сказав, щоб ніхто Морокою своїх дочок та внучок не називав, бо я свою дочку назвав Морокою. Отже, Морока є одна — моя дочка, а більше не сміє бути жодної Мороки.

— Та ні, — спохватився Терешко, — клопіт у нього.

— Що? Синок народився? Клопіт... гарне ім'я.

— Розумієш, дядьковому сину дівчина в око впала, танцівниця одна. Та, що на поклик чарівної скриньки танцювати виходить. От він би хотів на ній женитися. Та, сам розумієш, хто хоче таку жінку, що на виклики бігає? То чи не міг би ти якось звільнити її?

— Звільнити? Та ти що! Ще такого не бувало, щоб я своє чаклування назад повертає.

— Розумію, — співчутливо сказав Терешко, — ти зачаклувати можеш, а відчаклувати — ні.

— Не можу? Ні, я не хочу. Повернути її — нема ніякого труду. Це б і ти зробити міг.

— Я? — здивувався Терешко.

— Так, навіть ти. Треба тільки по чарівній скриньці провести кола проти сонця і сказати: «Досить».

— І все?

— І все. А ти думав!

І чаклун голосно зареготовав.

— А чи правда, — спітав Терешко, — що ти зачаклував одну дівчину, і вона вже сім віків потворою живе?

— Е, ти дуже багато хочеш знати. А не постарієш?

— Та постарію, коли мій час прийде, — засміявся Терешко, а сам трохи й злякався: чи не передав куті меду?

- Та це я так, до слова пройшлося. Наслухався про тебе всякого.
- Та я розумію... А знаєш, сім віків пройшло, а я забути її не можу, — така гарна була. Та заміж вийти за мене не захотіла. Клята дівка! От я її і покарав.
- Ну, цю, напевно, вже розчаклувати не можна.
- Чому не можна? Все можна. Але тут вже треба трохи хисту. А втім... чого це я з тобою розпатякався?
- От-от... — засміявся Терешко. — Пригостив би родича, а то я вже від голоду зубами крешу.
- Воно й годиться пригостити, правду кажеш... ходімо в палац, з жінкою познайомлю. Вона розумна у мене, Бестією звати. Ходімо.

Увійшли до палацу. Все тут було з чистого золота й срібла, коштовне каміння виблискувало — аж очі разило. А Терешкові хоч би що: байдужий був до коштовностей. Якийсь понурий був той палац, і його розкіш не веселила око.

Вийшла чаклунова дружина... Не вийшла — виповзла, бо це була змія. Вона засичала, не звертаючи на Терешка ніякої уваги.

- Ти кого це привів?
- Розумієш, родич до нас добився.
- Родич! А звідки ти знаєш, що він — родич? Ти б краще спитав його, як він крізь ворота пройшов. І сторожу свою спитав би, як це вона його пропустила.
- А й справді, як ти повз мою сторону пройшов?
- Та це ж якраз і доводить, що я твій родич: теж трохи чаклувати вмію.
- То ти небезпечний родич... — сказав чаклун.
- Убий його, — зашипіла Бестія. Але тут увійшла дівчина... Якщо це мала бути їхня дочка, то... це було найбільше диво... вона була прекрасна.
- Якби ще й така добра, як гарна, — подумав Терешко.
- О, то в нас гості, — сказала, як проспівала, Морока, бо це й справді була вона. — А чому ж ви мене не кличете?
- Та, розумієш... ми ще з матір'ю не вирішили...
- А тут і вирішувати нічого. Сидиш тут з вами, як у домовині. Нарешті жива душа з'явилася, а ви б тільки вирішували... Нема, щоб про свою дочку подумати...
- Добре, добре, дочки, не сердься. Це ми так...
- То давайте обідати. Та й гостя час пригостити.

Пройшли у світлицю. А там — ще більша розкіш. І столи заставлені всякими напитками і наїдками. Сіли обідати. Чаклун добряче таки до напитків приклався, а Терешко більше на страви налягає, бо дуже зголоднів у дорозі. А змія все щось нашпітує та й нашпітує чаклунові на вухо. Аж той відмахнувся та ще й прикрикнув на жінку:

- Цить! Він і мені подобається! Я й сам скучив за розумним словом.
- Ото й найнебезпечніше, — прошипіла Бестія.
- Мамо! А то я й справді піду від вас, як надумала.

— Та добре вже, добре, — сказала мати.

Терешко зрозумів, що мусить сподобатися цій дівчині, хоч досі він з усіма поводився чесно, навіть зі своїми ворогами, тож дурити дівчину йому ніяк не хотілося.

Пообідали та й розійшлися кожне у своїх справах. Терешка з Морокою насамоті лишили: нехай дитина розважиться трохи.

— Вбити ми його завжди встигнемо, — сказав Чорнохват своїй дружині.

— Нікуди він від нас не втече.

— А якщо знову сторожу обморочить?

— Не обморочить. Будемо пильнувати.

— То нехай, — сказала змія, а сама вирішила потай таки звести зі світу Терешка.

А Терешко з Морокою сидять собі та й розмовляють.

— І чого це в тебе, дівчино, ім'я таке чудне? Аж вимовляти не хочеться. Сама гарна, як квіточка, а ім'я...

— Ім'я як ім'я. Батько з матір'ю таке дали. А мені що? Дали — то й байдуже. А ти б як хотів мене називати?

— Ну, скажімо, Марусею. Хіба ж не гарно?

— Гм! Маруся... Либонь, що й гарно... то й так і називай — Марусею, коли хочеш. Так ніби і справді краще... А тепер розкажи що-небудь цікаве. Я тут зовсім занудилася.

— Розумієш, розказувати я не мастак. Давай я тобі краще заспіваю.

— То співай, коли вмієш. Тільки щоб гарно.

І Терешко заспівав. Та так, що дівчина і зроду не чула такого співу. Та де б їй тут і чути...

Чорнії брови, карії очі,
Темні, як нічка, ясні, як день.
Ви ж мене, очі, плакать навчили.
Де ж ви навчились зводить людей?

— Ох, же й гарно ти співаєш, парубче, вік би тебе слухала.

— Вік — не можна. Треба мені звідси додому вибиратися.

— Ти що! Ще такого не бувало, щоб хтось звідси живим вибирається. Не випустяте тебе мої батьки. Та й я не відпушту.

— Як це — не відпустиш?

— Та хіба ж би я дурна була, щоб такого хлопця та й відпустити?

— І оце б ти мене в неволі тримала?

— Чому в неволі? Житимеш у нас, в багатстві і розкоші, любитимеш мене, співатимеш мені свої пісні...

— Ну й морока мені з вами!

— А ти казав — Маруся.

— Звичайно ж, Маруся... Послухай, Марусю, я люблю іншу. Вона, та інша, — моя дружина, гарна, що й другої такої на світі нема.

— Тільки не кажи, що вона вродливіша за мене.

— Розумієш, я люблю її — і вона для мене найкраща.

— Замовкни! А то я велю тебе вбити.

— Це ти можеш зробити хоч зараз і власноруч, або матір свою поклич, але я тобі кажу правду.

І тут дівчина заплакала, гірко і невтішно. Аж Терешко розгубився.

— Ой, для чого тільки я на світ народилася? Як же мені вирватись з тієї темниці та на білий світ?

— Послухай, Марусю, давай разом утечмо. Ти допоможеш мені, а я — тобі. Я одвезу тебе до моєї матері. А там у мене два брати-красені, то може й котрому за дружину станеш.

— Ой, допоможи, хлопче, бо пропаду я тут. Послухай, Терешку, а може ти її забудеш? Подивися, яка я гарна і багата...

— Ні, Марусю, ні. Це — навіки... Ну, то як? Тікатимемо удвох?

— Ой, не знаю. Це майже неможливо.

— Отже, ти сказала — майже. То давай спробуємо.

— Добре. Тільки треба все продумати і роздобути у батька його перстень.

— Який ще перстень?

— А той, за допомогою якого він чаклує.

— А як ти його роздобудеш?

— Ще не знаю.

— Та й я ще муши дещо у твого батька вивідати.

— Що саме?

— Як розчаклувати ту дівчину, котра сім віків уже потворою ходить.

— А навіщо це тобі?

— Допомогти їй хочу.

— А що ти за те матимеш?

— Та нічого.

— А хіба так буває?

— У нас буває, а у вас не знаю.

— Важка, парубче, твоя задача. Не знаю, чи й впораєшся. Мій батько дуже неохоче відкриває свої таємниці. А зараз іди, лягай спати і відпочинь гарненько. Ні про що не думай. Я сама тебе стерегтиму.

— Щоб мене дівчина пильнуvala? Не бути тому!

— Та вже роби, як я кажу. Я тутешні порядки краще від тебе знаю.

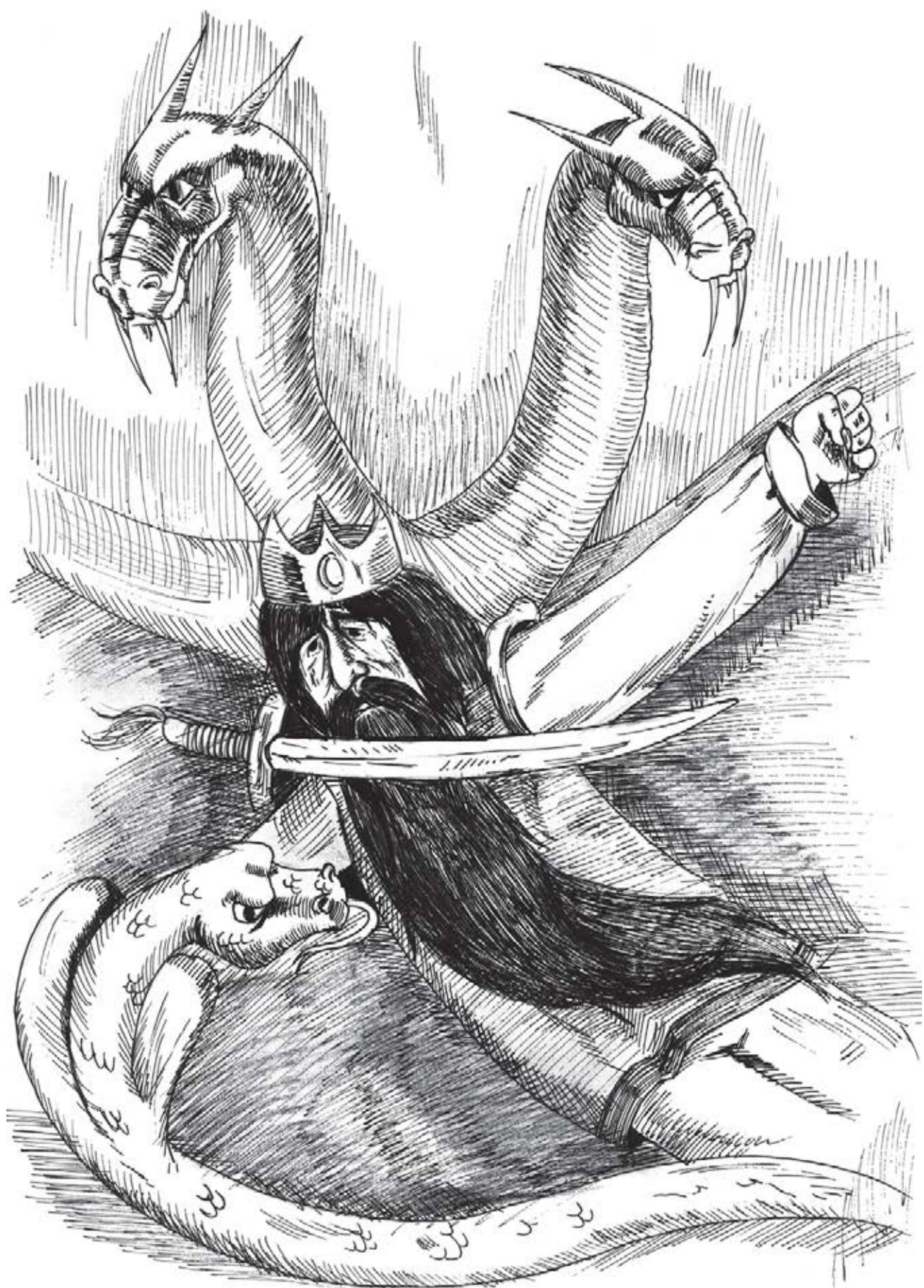
Лиш тільки Терешко повіки склепив, як до його дверей тихенько змія підпovзла та й почала до Терешка підкрадатися. Аж тут Морока, чи б пак, Маруся, раз — та й на хвіст її наступила.

— Ти це куди, матінко?

- Цить, — зашепіла та, — а то батька розбудиш.
- І розбуджу, і скажу йому, що ти поночі до молодого хлопця закрадаєшся.
- Ти що, дочко, здуріла?
- А от, здуріла чи ні, а батькові розкажу.
- Пусти мене.
- А принеси батьків перстень.
- Та навіщо він тобі?
- То вже мій клопіт.
- Що, Терешка причарувати хочеш?
- Сказала ж тобі, то вже моя справа.
- Добре вже, принесу, побався трохи, але ж гляди, коли довідається батько, то нам обом перепаде. Ну,пусти.
- Гляди, одуриш — все батькові розкажу.
- Та що ти розкажеш? Нічого ж не було.
- Не хвилюйся, я вже знайду, що розказати.
- От морока!
- Ото не треба було мені ім'я таке давати. А тепер і маєте!
- Та добре вже, пусти.
- На ранок розбудила дівчина Терешка.
- Вставай, та скорше і — в дорогу, поки моїх нема.
- А де ж вони?
- У гості до Чахлика пішли.
- До якого ще Чахлика?
- А ти хіба не чув? Та до того, що чахне, чахне і ніяк не помре, бо безсмертний. Правда, є одна така шабля, що може його вразити, але та шабля під землею схована.
- Так що там у того Чахлика?
- Та він сина свого женить — змія дванадцятиголового.
- А на кому ж він його женить?
- Ет, не питай... Дівчина така є — Василиною звати. Там така гарна, що й не сказати.
- А чого ж вона за того змія заміж іде?
- Бо мусить.
- А чому мусить?
- Бо той змій полонив її матір. От, щоб її врятувати, мусить.
- Та що ж це у вас тут таке? Саме тільки зло.
- А що вдієш? Та нам ніколи, треба поспішати. Дивись, що я дісталася, — і показала батьків перстень.
- А це що за морока?.. Ой, пробач.
- Це перстень, за допомогою якого батько чаклує.
- А як?

- Я й сама до ладу не знаю.
- Давай пробувати.
- То давай.
- Аж страшно...
- Ну, насмілимось.
- Що ж з ним робити? Дивися, тут якийсь камінчик. Бач, як виблискує. Ану, поверну я його. О, дивися, повернувся.
- Не встиг Терешко промовити й слово, як блискавка по небу затанцювала, а потім ударив грім — аж земля затремтіла.
- Припини негайно. А то батько зараз-таки здогадається.
- Терешко пробував далі. Він одягав перстень на палець, потім знімав — нічого. І раптом, ніби бавлячись, підкинув його на долоні. І тут, як з-під землі, страховище з'явилося: голова, як цебрик, та кустрата, та оката, на лапах — пазури, як ножі, а на хвості — змії з вогненними язиками.
- Що накажеш, володарю?
- Та бий тебе сила Божа, щоб я твоїм володарем був!
- І Терешко перехрестився. Страховисько тут-таки і в землю пішло.
- Е, так у нас нічого не вийде. Дай-но я, — рішуче взяла перстень дівчина і підкинула на долоні. І знову з'явилося страховисько.
- Що накажеш, володарко?
- Негайно розчаклуй ту дівчину, що сім віків потворою живе. Верни їй колишню вроду і молодість.
- Не можу.
- Як це не можеш?
- Бо я не можу роботи добро.
- Тоді скажи, як її розчаклувати.
- Треба з вікового дуба палицю вирубати, тією палицею сім кіл навколо її хижі намалювати. І хай вона по тих колах сім раз свою хижу обійде — та проти сонця, та проти сонця. Ото й стане такою, як була сім віків назад.
- Добре. А тепер скажи, чи є в цьому замку живі істоти, окрім нас і сторожі, ті, що зачакловані моїм батьком?
- Звісно, є. Всі дерева у вашому саду колись людьми були. Кожна брила, кожна колона — це все живі істоти, зачакловані батьком.
- Як їх розчаклувати?
- Доторкнися до кожного оцим перстнем.
- І почалася робота. Незабаром весь замок наповнився людьми. Вони не могли повірити у свій порятунок і дякували рятівникам.
- А тепер скорше до Чахлика, — сказав Терешко, — треба бідну дівчину Василину та її матір визволити.
- Ти що, здурів? Та ми ж пропадемо.
- Ну, ти собі, як хочеш, а я мушу йти.

- Що ти за чоловік такий? Все ти мусиш, все повинен.
- Інакше не можу.
- Дивно, але й мені чомусь захотілося роботи щось добре на землі.
- Видно, окрім вроди, маєш-таки й добре серце.
- Стривай. Ще треба...
- І дівчина знову підкинула перстень на долоні.
- Що накажеш, володарко?
- Несхібну шаблю, що рубає без промаху.
- І зблиснула в її руках шабля.
- На, — протягнула вона Терешкові, — вона тобі пригодиться. Це єдина шабля, від якої може загинути Чахлик.
- Я не дуже до шаблі, — зізнався хлопець. — Я більше до пісень.
- Ти їй тільки накажеш — вона сама рубатиме. А ще, — дівчина звернулася до страховиська, — нам потрібна колісниця, запряжена драконами.
- І колісниця тут-таки й з'явилася.
- А ще... щоб від того замку і сліду не залишилося.
- Я не впевнений, чи я добре зрозумів мою володарку.
- Щоб сліду від замку не залишилося, — повторила дівчина. І до Терешка:
- Поїхали.
- Собаки слідом за ними ув'язалися. Та де там! Колісниця майже летіла. Полум'ям пашіли пащі драконів, відлякуючи все живе.
- Зустрічати їх вийшов сам Чахлик. Він, певно, гостей вже не чекав, але, побачивши такий повіз, подумав, що ще хтось поважний до них приїхав. Увійшли в хату. А тут — сили тієї нечистої — видимо-невидимо.
- Рубай, — тихо наказав Терешко шаблі. Шабля запитально зависла в повітрі.
- Он того, — показав Терешко на дванадцятиголового змія-жениха, обіч котрого сиділа бліда Василина.
- І почали падати одна по другій всі дванадцять голів. А коли злетіла остання голова, із зміїної шкіри вийшов хлопець-красень і кинувся до Терешкових ніг:
- Спасибі тобі, добрій юначе, що врятував мене від злих чарів. Вік би мені в такій страшній подобі ходити.
- Хрестися! Скорше хрест на себе поклади, щоб зла личина тебе не дойняла.
- І до шаблі:
- А тепер того, — і показав на Чахлика. І Чахлика нестало, — таки прийшла до нього смерть, бо тільки від тієї шаблі міг він загинути.
- А тепер он того, — і показав на Чорнохвата. Морока жахнулася:
- Терешку!
- Та було пізно.
- Так треба, Марусю, інакше не можна.
- Тим часом вся та погань оговталася:
- Та чого ж ми сидимо? Хапайте його!

І Терешка схопили якісь страшні лапи, щупальці, пазури. Але тут на допомогу йому прийшла Маруся.

— Рубай! Рубай, — наказувала вона шаблі, вказуючи на Терешкових напасників. Та ось і дівчину схопили. Не вирватись.

— Пропали ми, — скрикнула Маруся.

— Не пропали, — несподівано став їм на захист хлопець, що ще недавно був дванадцятиголовим змієм.

— Рубай, рубай, — наказував тепер він шаблі. Та ось і його схопили. Здавалось, що порятунку вже нема від кого чекати. Та на допомогу прийшла Василина. Такого від неї ніхто не сподівався. Бліда, у весільному вбранні, вона наказувала шаблі своїм дзвінким голосом:

— Рубай! Рубай!

І падали один по другому всі ті, що причиняли світу саме лише зло. Декотрі зрозуміли, що порятунку нема, і кинулися тікати. А коли нікого з тієї нечисті вже не залишилося, друзі, потомлені, але щасливі, стояли і не вірили, що це вони здобули таку велику перемогу над злом.

— Василино, — підійшов до дівчини той, що вважався її нареченим. — А тепер ти вийдеш за мене заміж? По своїй волі, без примусу.

— Так, — сказала тихо Василина. — Ходімо скоріше звільнити мою матінку.

— Що ж, ми також ходімо. Нам пора, — сказав Терешко.

Колісниця чекала на них.

— Ой, як мені не хочеться сідати в ту колісницю, — зізнався Терешко. — Ходімо краще пішки.

— Страйвай, — заперечила дівчина, — моя матінка жива. Вона втекла. Так що...

— А їй справді. А я про неї і забув. А може вона десь заховається та й сидітиме нишком?

— О, ти її не знаєш. Нам треба бути дуже обачними. Поїхали.

Спершу все було гаразд. Колісниця летіла ледвещо не попід хмарами. Аж тут раптом — грім і свист, та такий, що дерева вікові понахилялися.

— Ото вона і є, — тільки й встигла сказати дівчина.

— А — а — а! Це ви! — засичала змія. Але тут-таки і впала від несхібної шаблі.

Ще якийсь час проїхали на своїй колісниці, а потім Терешко сказав:

— Давай повернемо її, нехай людей не лякає. А самі пішки підемо. Знаєш, ходьба пішки — це як очищення. Недаремно ж люди на прощу колись пішки ходили.

Так і зробили. Йдуть та й ідуть собі. Маруся з непривички й притомилася, але бадьориться. Та й Терешко занудитись не дає: то заговорить, то заспіває. За час своєї мандрівки він змужнів, окріп, на силі дужим став і ніби аж погарнішав. Тепер міг би і з братами своїми помірятися. Хіба лишень розумніший та добріший від них був.

От дійшли вони до королівства, де у Терешка принц знайомий жив.

— Либонь, Марусе, тут на нас ще чекають.

— Що, знову якийсь бій?

— Ні, на цей раз, здається, весілля. Станьмо ось тут. І нічому не дивуйся.

І дістав свою чарівну скриньку. Заграла музика, і з'явилася прекрасна танцівниця. І тоді Терешко провів по скринці кола проти сонця і сказав:

— Досить!

Дівчина зачудовано зупинилася, але не зникла.

— Немає більше чарів над тобою, красуне. Немає більше злого чаклуна Чорнохвата.

— Ой, — тільки й спромоглася сказати танцівниця.

— А ту скриньку, якщо хочеш, візьми собі на згадку.

— Ні-ні! — злякано відсахнулася та.

— Не бійся. Вона вже мовчатиме. Вона безсила і не матиме над тобою влади. А тепер от що: чи не хотіла б ти за одного принца заміж вийти? Та ти його знаєш, ти перед ним танцювала. То як?

— Глазуєте з мене?

— Ні, зовсім ні. Ти йому дуже сподобалася.

— Не знаю...

— Ходімо — то й побачиш. Змушувати тебе ніхто не буде. А коли буде твоя на те згода, то й на весіллі погуляємо.

Так воно і сталося. І не будемо ми довго розказувати, що то за пишне та гучне весілля було. І хоч як наші подорожні спішили, а таки мусили затриматися і погуляти на тому весіллі. А потім, незважаючи на їхні заперечення, спорядили їм у дорогу повіз королівський, добрими кіньми запряжений, подарунками всякими наділили ще й мішок золота на ньому примостили.

Їдуть наші подорожні — аж доїжджають до того села, де Терешко колись свою чарівну торбу з хлібом залишив.

— Заїдемо ще сюди, — сказав Терешко, — подивимось, як тут люди живуть.

А люди тут жили багато: і хліб був, і до хліба було. Терешка впізнали, кланялися йому, дякували, що порятував їх колись в лиху годину. Частували-пригощали, а на дорогу хлібину дали — з власної печі, а не з чарівної торби. А чарівну торбу таки повернули Терешкові:

— Візьми, може, комусь ще пригодиться. Може, ще когось у лиху годину порятуєш. А ми вже самі і хліб виростимо, і напечемо, а ви до нас в гості приїжджайте.

Поїхали.

— То, може, вже й до твого дому нарешті поїдемо? Дуже вже кортить мені братів твоїх побачити.

— Ні, Марусю, ще маємо одну добру справу зробити.

— Знаю, знаю. Ту дівчину розчаклувати, що вже сім віків...

— Так. Вона чекати не може. Досить вже натерпілася. Ми мусимо їй допомогти.

Поїхали. Аж у той ліс, аж до тієї хижі. І як тільки коні ту дорогу знали? І як тільки той повіз у тих нетрях проїжджав? Мабуть, на добрі справи добрим людям і сила добра знайдеться, що допомагає їм.

А тим часом, поки все це відбувалося, Терешкові брати додому добилися. Раді такі, що Терешка нарешті здихалися і що золото їм тепер достанеться. Тепер і про Орисю слід подумати: як змусити її за одного з них заміж вийти. А ще питання мучило: за кого?

Почали батьки за Терешка розпитувати — син же таки. А тут ще й Орися прибігла, плачуучи:

— Ой, де ж ви та й де моого чоловіка поділи?

— Та хто б же його дівав? Сам не захотів додому повернутися, — сказав старший брат.

— І де б пак захотіти, коли з такою танцівницею розважається, — докинув середульший. І обидва засміялися. Заплакала тут Орися та вдарилася об поли руками:

— Не вірю я вам, не вірю! Згубили ви моого Терешка.

— Та хто б його губив! Живе собі, як король. Ще й нам мішок золота дав, щоб не бідували, — сказав середульший брат, а старший на нього прикрикнув:

— Цить, дурню! І сам не знаєш, що верзеш! Гляди, ще й ділитися доведеться!

— Сам ти дурень! Нехай знає, що у нас золото є, скорше заміж за когось із нас вийде.

— Вже ж не за тебе, — сказав старший брат.

— А чом би й не за мене? — обурився середульший.

— А тим не за тебе, бо ти дурень.

— Від дурня чую, то й не зважаю!

А тим часом старший брат підступився до Орисі:

— А ти от що, молодице: Терешка однаково не вернеш. Він так сказав, що тобі повну волю дає. А ще він сказав, що хотів би, аби ти за мене заміж вийшла.

— Ні, він сказав: за мене щоб вийшла, — підступився і собі середульший. Та й почали вони битися. Подивилася на те все Орися, плюнула та й пішла геть. Прийшла додому, сіла й плаче. Знала вона — брешуть брати. Але не знала вона, де зараз Терешко. Може, лежить він десь, хворий та недужий, може, кличе до себе її, Орисю... а може, вже і в живих нема... Та й ну ще дужче плакати.

А ж зирк — пташина якась у віконце влетіла. Сіла вона на підвіконні та й почала людським голосом про Терешка розповідати. Слухала її Орися. Дивувалася і слухала, а потім і каже:

— Ти, пташино, почекай, я хутенько зберуся та й піду з тобою.

— Не велено мені тебе з собою брати. Я лише вістунка. Розказала тобі та й мушу назад летіти. А ти ж крил не маєш, за мною не встигнеш.

— Правда твоя, — сумно зітхнула Орися, — от, якби я крила мала, то злетіла б я до свого милого. Але скажи йому, що я вишуваю в дорогу: іду його шукати. Однаково, коли тут залишуся, брати мене зі світу зживуть.

Полетіла пташка-вістунка, а Орися стала в дорогу збиратися. Та й що там того збирання! Поклала в торбину чисті сорочки для Терешка та й собі сякутаку одежину, хлібину та дрібку солі, попрощалася з батьками та й пішла.

— Головне те, що він живий. А вже я його знайду, — казала сама собі Орися.

Йде вона день, йде другий, а на третій день сіла спочити на галяві, бо вже таки добряче притомилася. Коли дивиться — аж баба якась іде.

— То, певно, баба Яга, — подумала Орися, — бо не може такого бути, щоб людина та таку страшну подобу мала.

Злякалася Орися, та виду не подає.

— Здорова була, дівчино!

— І ви здорові будьте, бабусю!

— Чи не пригостиш мене хлібом зі сіллю?

— Чому ж ні? Хліба і солі у мене вистачить. Сідайте ось поруч та пригощайтесь.

— А куди твій шлях проліг? Чи далеко?

— Ой, і сказала б я вам, бабусечко, так сама не знаю. Йду я чоловіка свого шукати, що Терешком звється. Чи не бачили де бува?

— Бачила, бачила, — загадково посміхнулася стара.

— Та ти не бійся мене: я не причиню тобі зла. Та ходім лишень до мене — моя хижка он там, недалечко. Ти спочинеш, підкріплю теплою стравою та й про Терешка твого поговоримо.

Прийшли. Орися, хоч і була вкрай втомлена, кинулася старій допомагати. Та баба спинила її:

— Ти сядь та спочинь.

— Та де ж пак, щоб я сиділа, а ви поралися.

— Тепер я бачу, що недаремно тебе Терешко за дружину взяв. Гідна йому дружина, бо і він в тебе не ледачий.

— Мені б тільки його знайти, бабунечко.

— Знайти — то діло не хитре. Але подумай, чи допоможеш ти йому. Твій чоловік добру і небезпечну справу задумав. А ти будеш йому тільки руки в'язати, бо й за тебе переживатиме, щоб з тобою чого не трапилося.

— А може ж таки...

— Ні, дитино, в такім ділі краще йому бути без тебе. Та й розминутися ви можете — світ широкий, і злих людей у ньому вистачає. Ти от що: поживи поки що у мене. Роботи у мене небагато, господарки ніякої, хіба що кіт-приблуда. А Терешко, як жив-здоров назад вертатиметься, то мою хижу не обмине: полагодити обіцяє. А ти ж його знаєш: він вже слово своє держить.

Погодилася Орися. А що їй ще лишилося? Додому повернатися не можна: там Терешкові брати чіплятимуться. А йти далі — і справді з Терешком розминутися можна. То й залишилася.

Живуть собі. Про Терешка згадують. Орися бабі поратися допомагає. Воно, коли звикнути, то не така вона вже й страшна. А коли стара розповіла їй свою історію, то Орися й зовсім до старої серцем прикипіла. Живуть собі — Терешка дожидають.

Аж одного дня пташка-вістунка прилетіла, на віконце сіла та й защебетала:

— Чи готові з обідом? Бо Терешко їде. Гарний та багатий, вже недалечко від хати. Та ще й гостю з собою везе!

— Ой, лелечко! Ой, матінко! Мій Терешко!

— Так чого ж ти плачеш?

— Ой, ненечко, не сам їде — певно, ту танцівницю з собою везе. Ой, правду ж мені брати казали, а я їм не вірила.

— Та схаменися, молодице, — аж розгнівалась стара.

— Та хіба ж ти свого чоловіка не знаєш, що так йому віри не ймеш? Не сам їде, бо, певно, порятував когось з біди.

— Ой, лишенко мое! Та чого ж він багатий? Звідки в нього те багатство взялося? Ой, певно-таки правду мені брати казали, а я їм не вірила.

— Цить, кажу тобі, — аж крикнула стара. — Хіба можна по такій довгій розлуці чоловіка слізами зустрічати?

Аж вже й Терешко під'їхав. Вибігла тут стара, а за нею й заплакана Орися. А Терешко, як побачив, то так і кинувся до них. Старій руки цілує, до Орисі припадає:

— Чому у тебе, моя квіточко, роса на очах? Чи скривдив тебе хто, моя лебідочко?

— Ніхто мене не скривдив. Та скажи перше, що то за дівчину ти з собою привіз?

— Та це Маруся. Ой, я пак і забув. Ходи сюди, Марусю.

А Маруся стояла ні в сих, ні в тих, ніким не привітана, чужа. Всім вона байдужа — і слізози їй на очі навернулися. І позаздрила вона Орисиному щастю.

— Стойть, дурна, — думала Маруся. — Та кидайся скорше до свого коханого, та обніми його.

А Терешко вже кликав її.

— Ходи, Марусю. Я потім вам про неї розкажу. О, вона мені так допомогла. Якби не вона...

— Годі тобі, — зупинила дівчина. — Якби не я, то сам би впорався.

— Орисечко, пташечко, чи не рада, що я повернувся? Чи, може, за цей час другого собі нагледіла?

— Та ні, не нагледіла. А казали твої брати, що в тебе там танцівниця є. То це, може, й вона?

— І ти їм повірила?

Тут Маруся не втерпіла:

— Та він так тебе любить, що й нікого на світі більше не бачить.

— Ну, та ходімо вже до хижі. Хіба ж можна гостей, та ще й здорожених, під порогом тримати? — втрутилася нарешті стара.

— Ой, не можу ще у хижу, — сказав Терешко, — є ще у мене одна пильна справа.

— По-моєму, найпильніша справа зараз — гарячого борщу з'їсти, — заперечила стара.

— Ні, бабусю, є ще одна... А скажіть-но мені, де тут у вас вікове дерево росте.

— Та ледве чи не всі вони тут вікові. Та найстаріший он той дуб... Бачиш, он там, на галяві росте.

— То дайте мені сокирчину. Я пам'ятаю, вона там під лавицею лежить.

— Та хіба ти приїхав сюди вікові дерева рубати? То такою сокирчиною не зрубаєш. Ось не вигадуй, Терешку, та ходім найперше до хати. Хоч ти, Орисю, щось йому скажи.

А Орися і далі плакала — тепер від радості. Ну вже ті жінки!

Взяв Терешко сокирчину та й пішов до старезного дуба. Вибрав гілку, міцну та не тоненьку, та й давай рубати. Правду баба сказала: сокирка таки вже досить затупилася. Певно, після Терешка ніхто її не гострив. Та таки впорався з тією гілкою. Обірвав листя, обтесав — і вийшла пречудова палиця з загостреним кінцем. Всі спостерігали за Терешком, дивувалися: що це він робить? Одна Маруся не дивувалася, бо вона знала, що буде далі. А далі Терешко почав креслити кругом хижі кола.

— Чи ти, Терешку, за свою мандрівку бува не став чаклуном? — засміялася стара.

— Либонь, що й став, — заклопотано мовив Терешко, бо саме пильнував, щоб кола гарні були. А далі й сказав:

— А тепер, бабусю, обійтіть по тих колах сім разів свою хижу: та все проти сонця, та все проти сонця.

Як стала стара по тих колах ходити, то почала з її лиця та постави старість і потворність спадати. І вже, коли останнє коло добігала, то була це ставна вродлива дівчина, у плахті та вишиванці, голова стрічками прибрана.

— Ой, — скрикнули всі разом, вітаючи її. А вона лише бачила на собі плахту та вишиванку замість свого лахміття.

— Чи ж є у вас хоч якесь люстерко? — спитав схвильований Терешко.

— Та навіщо воно мені? На свою вроду видивлятися?

І засміялася. Голос дзвінкий, сміх дівочий. Аж сама довкола озирнулася — голосу свого не впізнала.

— А на таку вроду і подивитися — так не сором, — сказав Терешко.

— Ходімо до струмка.

— Ні, — сказала Орися, — ось тут криничка є, там вода чиста і прозора.

Як глянула у воду, як побачила своє відбиття, то й заплакала.

— Тепер можна і вмерти.

— Та навіщо вмирати? Тепер жити треба. Як же звати вас... тебе, красуне?

— Ганною колись батьки називали. Але це було так давно...

— Ходімо, Ганнусю, до хати, борщем почастуєш, коли наварила. Та й коней напоїти треба. Ходімо.

І всі пішли у хижку. Підходять — аж хижки нема. Стоїть хата рублена, нова та гарна.

— От тобі й маєш, — засміявся Терешко, — хижки немає. Та чи борщ хоч залишився?

— Як нема, то не велика біда: ми свіжого зваримо. Пам'ятаю, в цей день у нас дома і борщ був, і вареники, і гуска печена. Ми тоді гостей чекали.

Зітхнула.

— Чи не нас?

— Ой, либонь, що й вас. Я ж вас сім віків чекала, — та й знов у сльози.

Увійшли в хату — все, як колись було, при її дівуванні. Тільки Орисині речі на місці лежать. Все, як тоді: і борщ, і вареники, і гуска печена, і навіть наливка. Чудно було.

— Ну, — сказав Терешко, — скуштуємо, який колись борщ варили. Чи такий, як тепер? А вареники, здається, такі ж... От і не подумав би, що ці страви такі давні.

Всі сіли до столу і їли, і пили, забувши, що все це готувалося так давно.

А потім Терешко їм пригоди свої розповідав, пісень своїх пречудових співав, а по всьому і сказав:

— А тепер, дівчата, слухайте, що буду казати. Долі у вас обох незвичайні. Розкажи комусь — не повірить. А якщо не повірить, то нащо й розказувати? Чи не так? Отже, ваше минуле — таємниця. Та й хто у таких красунь про їхнє минуле питатиме? А надумав я вас обох за своїх братів заміж видати.

— Оце за тих двох телепнів?

— Ну-ну, панно Ганно, не вередуй. Хлопці вони гарні, на силі дужі, а тепер ще й багаті. А що не дуже розумні... а жінка тоді для чого?

Всі засміялися.

— Спочинемо, а завтра і поїдем. За матір'ю та за батьком серце зболілося. Та й за ними, за братами... хоч які вони б не були, однак серце болить. Брати ж мені...

Другого ж таки дня поїхали в Терешкове село. Кіньми їхати — не пішки йти — швиденько й добралися. Все село дивилося та дивувалося: що це за такі поважні гості до них їдуть. Батьки почули — аж на дорогу зустрічати вийшли. А брати, коли дізналися, то полякалися та й поховалися. А Терешко на подвір'я в'їжджає, батька-матір вітає, рідним порогам кланяється:

— Дякую вам, рідні пороги, що повернувся я з дороги. А де ж то мої брати? Щось я їх не бачу. Гей, виходьте, хлопці! Гляньте-но, яких я вам наречених привіз.

Брати боязко так повиходили та й у ноги Терешкові так і попадали.

— Не губи, брате!

— Прости нам, Терешку!

— Вік тобі служитимемо.

- І золото віддамо.
- Відшмагати б вас, хлопці. Знаєте, отак, як іноді шмагають декотрі батьки дітей неслухняних, та не хочеться при дівчатах соромити.
- А що це за дівчата, Терешку, такі гарні? Особливо он та... — спитав старший брат і з Ганни очей не зводить.
- А як на мене, то он та, — тихенько зашепотів середульший, дивлячись на Марусю.
- Пробуйте, — тихо сказав Терешко. — Може й підуть за вас, дурнів, заміж. Бо красою і силою ви таки вдалися.
- Я згідна, — сказала Ганна, — якщо будеш мене у всьому слухатися.
- Я вийду за тебе, — сказала і Маруся, — якщо хоч крихітку будеш схожий на свого Терешка.

Весілля гуляли в один день. Все село було на тому весіллі.

Дивувалися люди:

- І що то за розумний той Терешко!
- І як це у нього все так до ладу виходить!
- І як це йому вдалося своїх непутяющих братів у люди вивести?
- І хто це сказав, що Терешко буцімто негарний та на силі не дужий? Он який красенъ! Чи й не кращий за своїх братів.
- А таки кращий.
- А молоді ж які!
- Молоді й справді гарні.
- Ох, і весілля! Зроду на такому бувати не доводилося.

Після весілля всі зажили в щасті і в згоді. У свята разом у котрого-небудь із братів збиралися. Жили дружно, по-родинному, тому й радість жила у кожній хаті.

Казка була довга,
так зате добра.
Хто її дочитав,
той мудрішим став.
А хто не дочитав і кинув,
той неодмінно порозумнішає
і дочитає.

ШТУКАР І ПРАВОНОГИЙ

Було літо. Стояв спекотний день. Сонце перебувало саме у зеніті і пекло немилосердно. Навіть пташки замовкли. Очевидно, від тієї спеки не мали сил роззявляти дзьоби, шоб видобути якусь пісню. Зрештою, це був звичайний жниловий день.

Серединою курної дороги йшов собі чоловік з ціпком і торбиною через плече. Йшов собі розміреним кроком, ніби ота спека, що стояла довкола, зовсім його не обходила. Коли добре придивитися, то можна було розгледіти його молоде парубоче обличчя, запилюжене і притомлене, під чорним вусом, чорними бровами та розкішним кучерявим чубом. Але від спеки чуб той змок і втратив свою пишноту. Лише юна парубоча сила додавала його ході пружкості і певності. Та ще якась дивна безнадія в очах. Чому безнадія, здавалося б, коли людина ще зовсім молода і повна сил? Чоловік йшов, не збавляючи ходи, та все ж інколи зупинявся, нахилявся до якоїсь квітки, гладив житній колос і наче щось до нього промовляв.

Перехожого наздоганяв другий чоловік, теж молодий, але ще дужче заморений спекою. Наздоганяв — і ніяк не міг наздогнати. Аж таки не витримав і гукнув:

— Почекай. Чуєш? Почекай.

Подорожній зупинився. Чоловік порівнявся з ним і сказав:

— Фу! Спека яка! Хоч би тобі вітерець шелеснув. А ти, парубче, чи не в скороходи до короля найнявся, що я тебе ніяк догнати не міг? А може ти тікаєш від нареченої, рябої та поганої?

— Ні, в скороходи я не найнявся і від нареченої, рябої та поганої, не тікаю. Бо навіщо б таку погану за нарчену мав би собі брати?

— А якщо багата?

— Та цур йому, тому багатству. Просто, вдача у мене така: як йти, то йти, як їсти, то їсти, як робити, то робити.

— Гарна в тебе вдача. А куди це ти, добрий чоловіче, мандруєш?

— Та так... Іду собі, дороги не питаю, куди вона мене заведе, там і буду. А от звідки ти взяв, що я — добрий чоловік, того не знаю. А може я пройдисвіт чи розбійник який?

— Е, ні! Мене не одуриш. На конях і на людях я добре знаюся. Ще віддаля за тобою дивився. Не стане розбійник чи так який лиходій над квіткою чи колоском нахилятися.

Обидва посміхнулися — і це стало початком приязні між ними.

— І все ж цікаво, не ображайся за мою настирливість, звідки у такого парубка, як ти, така безнадія в очах? І куди все-таки ти мандруєш? Не може ж бути, щоб ти і справді не знав свого шляху.

— Історія моя, хоч і недовга, та не зовсім звичайна. Але, якщо вже нам по дорозі, то розкажу. Я — штукар. Це вважай, моє ім'я, бо інакше в селі мене ніхто і не називав. Коли був маленьким, мама Іvasиком, Іваном називала. Але потім через оте штукарство я й ім'я своє загубив. Штукар та й штукар. А все через те, що вмію я всякі штуки, тобто фокуси всякі показувати. Ну, можу, скажімо, танцювати на руках, крутитися колесом, на лева чи ще якого звіра перекинутися або крізь стіну пройти — і це без всяких зусиль.

— Вчився десь тієї штуки чи так?

— Ні, не вчився. Це в мене від народження. Коли був малий, всі собі потішалися з того, а коли дорослим став, батьки й сварити стали:

— Нащо нам твоє штукарство? З того хліба не їстимемо. Нам треба поле орати, сіяти, косити, молотити. А ти до такої роботи зовсім непридатний. То йди собі в світ та дурно хліба не переводь.

От я й пішов. Тільки куди мені податися — і сам не знаю.

— Кепські твої справи, хоча й не дуже, бо, коли ти і справді талант такий маєш, то, думаю, з того і кусок хіба можна їсти. Та, чого доброго, ще й розбагатіти. От у мене справа куди гірша. Я таланту ніякого не маю. Ну, там на конях розуміюся, до майстрування схильний. Тільки маю я одну біду: у мене дві праві ноги.

— Як це? — не повірив Штукар.

— А ти пригляньяся до моїх черевиків: куди у них нося дивляться. Тепер бачиш?

— Та бачу. Аж чудно.

— Ото ж бо й є, що чудно. А люди не люблять щоб було чудно. От батькові і набридло купувати мені по дві пари взуття.

— А навіщо тобі дві пари?

— Та як навіщо? Два правих черевики чи чоботи я взуваю, а два лівих батько на горище закидає: жаль викинути, бо нові. Знаєш, скільки їх там вже назбиралося? А тут ще одна стара знахарка сказала, що стану я щасливим тоді, коли зустріну чоловіка, у котрого будуть дві лівих ноги. Може й десь є такий чоловік. Та як ти його зустрінеш? От батьки і вирішили, що нема чого мені вдома сидіти та людей дивувати. Треба йти того лівонового чоловіка шукати. От і виходить, що я ще нещасніший за тебе.

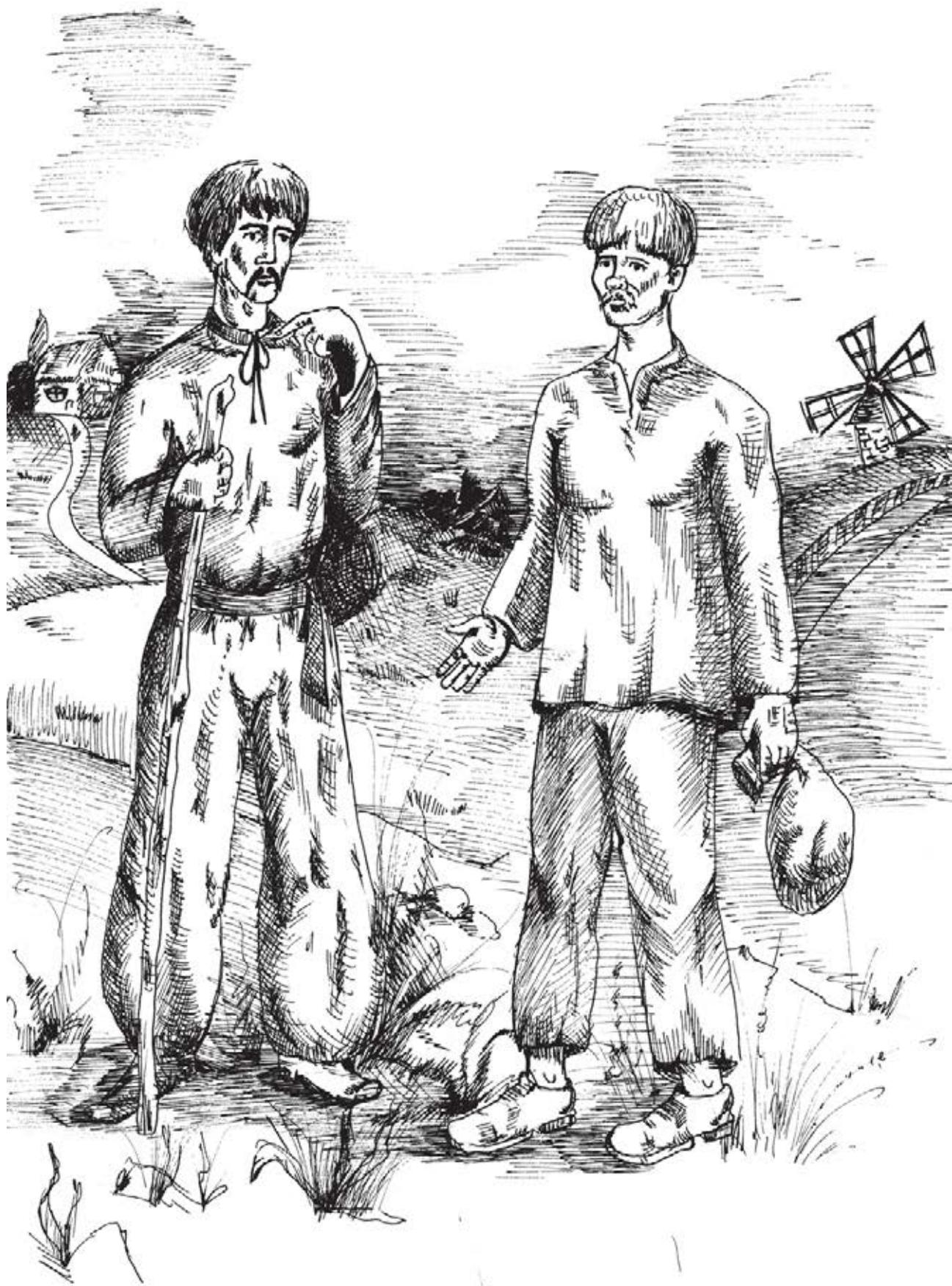
— То ходімо разом. Удвох воно, якщо не легше, то зате якось веселіше.

— То й ходімо.

— А як же ж мені тебе називати?

— Та так, як у селі прозивали — правоногий. Було у мене колись ім'я Семен — гарне ім'я, та я з роками вже його й забути встиг. Правоногий!..

От і пішли вони вже вдвох. Підвечір спека трохи спала. Йти стало легше. Птаство обізвалося, перепели в житах запідпадьомкали. Наблизалися до якогось села. Увійшли в невеличкий лісок. Коли чують — хтось кричить, на поміч кличе. Прислухалися — так і є, чоловік якийсь кричить не своїм голосом.

— Чи підемо? — питав Правоногий.

— Та треба, — каже Штукар. — Бо то комусь, видно, вже дуже зле, якщо він так кричить. Може, звір кого зранив, а може ще що.

Пішли на голос. І незабаром угледіли чоловіка, що був міцними мотузами прив'язаний до дуба.

— Ого! — здивувався Штукар. — Хто ж це так тебе?

— Ой, люди добрі, — зрадів прив'язаний, — сам Бог надіслав Вас, аби Ви мене порятували.

Напали на мене розбійники. Пограбували мене, позбітувались наді мною та й прив'язали до дуба. Думав, що пропаду вже, та Вас Бог надніс. І спраглий я, і голодний, і руки мліють, і ноги від мотузів болять.

Не засумнівавшись ні на мить у щирості чоловіка, відв'язали його хлопці, нагодували і напоїли. А треба Вам знати, що був то не покривджений розбійниками чоловік, а страшний злодій, котрий вже так людям набрид своїм безкарним злодійством, що вони, не надіючись більше, що закон злодія покарає, бо від суддів злодій вміло відкуплявся, взяли та й прив'язали його до дуба: нехай хоч і згине, то й жалю не буде. Але, як у народі кажуть, лихе не гине. Злодіїв і тут поталанило. Вирятували його хлопці та й із собою в дорогу покликали. А тому того тільки й треба. Відразу й погодився, думаючи: «От добре. Може, мандруючи з ними, я й поживлюся чим».

От пішли вони утром. Ідуть та й ідуть. Потомилися вже, зголодніли, вже й ніч на плечі лягає. Все ніяк до села не дійдуть. Вже ж і бачили його, і ніби близенько було зовсім, а ніяк до нього дійти не можуть. Нарешті таки добрели. А де село, там, звісно, і корчма. Це тепер називаються бари та кафе — слова все чужоземні та не наші. А колись називалося все дуже просто: шинок або корчма. От до такої корчми і прибились наші подорожні та й стали проситися, аби корчмар дозволив їм переночувати та дав що-небудь повечеряти.

— А я зможу розважити твоїх гостей, показуючи всякі штуки, — пообіцяв Штукар.

— Е, — каже корчмар. — За твої штуки вони мені більше не заплатять. А коли не заплатять, то який мені резон вас годувати?

Але підпилі люди до всяких розваг дуже охочі. Почули вони про таке та й давай корчмаря сварити та дорікати йому.

— Ти, гицлю! Ще мало з нас маєш прибутків!

— Шкода тобі людей подорожніх нагодувати! А ми б і розважилися трохи.

— Коли ти такий, то ми зараз-таки встаемо і йдемо геть. І більше в твою погану корчму — ні ногою.

Корчмар — а то, звісно, був жид — людина метикована, та ще й жінку розумну мав, от і помислив собі:

«Краще я вже їх погодую, ніж мені зі своїми ж таки дядьками заводитися». Доки стіл для прибульців накривали, ставили там страву та горілку, штукар на руки перевернувся та й ну на руках танцювати та ще й ногою об ногу

пристукувати. Та так вправно, що другий і на ногах так не втяв би.

— Та досить вже, — покликав товариша Правоногий, — ходи вже вечеряти.

— Ні вже, — сказав Штукар, стоячи вниз головою. — Я свою вечерю спершу відробити мушу. Спробуй потім, повечерявши, стати цапки. Вся горілка так і виллеться. А шкода ж буде. Зароблена, не дармова.

Всі сміються, у долоні плещуть, Штукаря хвалять, від свого столу на їхній пляшки переставляють, а дехто й гроші кладе. Через півгодини у корчу набилося стільки людей, що й не протовпитися. Вже й нема місця, де штуки показувати. Та Штукареві і горя мало: крутиться колесом, в'юном звивається людям попід ноги. А потім раз — та й зник. Ніхто й не зауважив, куди. А він собі крізь стіну на вулицю вийшов, охолонув трохи, умився біля криниці та й, свіжісінський, у двері зайшов. Тут всі заплескали, ще просяять. А Штукар і каже:

— Люди добрі, на сьогодні вже досить. Я вже мушу вечеряти, бо, попрацювавши, як той казав, не гріх кусень хліба з'їсти. А від кварти горілки я ще ніколи не відмовлявся.

Та й сів за стіл біля своїх товаришів. Тут до нього лисицею підкотився рудий Мошко, корчмар. Він побачив, що цей парубок може принести йому неабиякий зиск. Он скільки людей понаходило. А кожен же хоч щось, та купить: чи випити, чи з'їсти, чи якого оселедця до хати, чи дітям по бублику. От Мошко отак підступив до Штукара та й каже:

— Послухай, парубче, нехай твої товариши, переночувавши, йдуть собі, а ти залишайся. Буде тобі тут добре: і юстимеш, і питимеш, скільки душа забажає. Поживи у мене. А там, коли тобі добре поведеться, то я й свою дочку за тебе віддам — та й заживемо. Ого!

— Ні, не можу я кидати своїх товаришів. Хоч я їх близько й не знаю, та однак разом підемо.

— Що ж, коли так, то про мене, нехай і вони трохи поживуть. Хоча це, звичайно, накладніше буде.

— Ти, чоловіче, от що: звели постелити нам де-небудь, щоб ми переночували, а завтра повстаемо — то й порадимося. А зараз, он бачиш, мої товариші вже куняють, та й я, правду кажучи, від утоми з ніг падаю.

Поснули хлопці, захропли. Ніч огорнула село — кругом ні лялечки. Тільки злодій не спить — на те він і злодій. Для нього саме час свої кепські справи робити. Бач, не покаявся, пробувши цілий день прив'язаним до дуба. От він встав, а злодії вміють це робити дуже тихенько, спритно обнишпорив геть усю корчму, взяв гроші, які тільки вдалося йому надібати, та й утік.

Штукар і Правоногий солодко спали, натомившись, прокинулися вони від страшного гвалту та лементу, який зчинили корчмар з жінкою та дітьми. Ще не встигли хлопці розшолопати, що і до чого, як до кімнати, де вони ночували, вскочив корчмар зі слугами та й ну кричати та погрожувати.

— А-а! То ви ще тут! А де ж ваш третій братчик?

Ті сонно роззиралися довкола, протираючи заспані очі і нічого не розуміючи.

— Дурниками прикидаєтесь? — кричав розлючений Мошко. — От посидите у в'язниці, тоді й все нам розкажете, і спільника свого викажете.

— Якого спільника? — спитав Штукар. — Та ти, чоловіче, хоч би толком пояснив, що воно і до чого.

— Ще й пояснювати йому треба! Може ви й того не знаєте, що ваш братчик у мене гроші вкрав та й утік?

— Бо й справді не знаємо.

— Розбійники! Злодії!

— Почекай, чоловіче, — намагався урезонити господаря Правоногий. — Та якби ми були з тим злодієм заодно, то ми б повтікали разом з ним. Сам поміркуй: навіщо б ми залишилися тут?

Та де там! Корчмар розійшовся і слухати нічого не хотів. Та воно й зрозуміло: кожен би так на його місці.

— Почекай, чоловіче. Ну послухай же! — заспокоював корчмаря Штукар.

— Ти ж сам бачив, що ми спали. Хіба ж спали б ми, якби були причетні до крадіжки? Втекли б ми разом з тим лиходієм, котрого ми вчора на свою біду відв'язали від дерева, повіривши у його розповідь про розбійників, що нібито напали на нього.

— Резонно, — сказав один із слуг. — Якби вони завинили, то втекли б. І я б втік, якби вкрав що-небудь. Г ти, Мошку, втік би, а не чекав би, щоб тебе схопили. Корчмар, хоч і трохи вгамувався, та все ж звелів кинути приятелів у холодну до приїзду вищого начальства, а ті вже розберуться. Та хлопці добре знали, що ніхто розбиратися не буде, бо злодія ще ловити треба, а вони ось тут, голубчики. І доведеться їм відповідати за чужі гріхи.

— Пропали ми, — зажурився Правоногий, сидячи в кутку на соломі.

— Не журися, — заспокоював приятеля Штукар. — Це ще не біда. Начальство так швидко не приде. А нам аби лиш до ночі.

— І що нам та ніч, коли варта стойть?

— Та що там тієї варти! Двоє! Та хіба ж то варта? Хіба ж ти забув, що я — Штукар?

От дочекалися і ночі. Було чутно, як вартові за дверима у карти грають. Потім один позіхнув:

— Як на мене, то я б і спати пішов.

— Ти що! Як можна! А раптом вони...

— Та яке там раптом! Той, що мав утекти, вже втік. Ти що не розумієш, що ці бідолахи поплатилися за свою доброту? Відв'язали, дурні, злодія від дуба, він розчулив їх своїми розповідями про розбійників, а вони й вуха порозвішували та й взяли його з собою.

— То ти думаєш, що вони не винні?

— Звичайно, що не винні. Та воно й по них видно. Які вони злодії? Я їх вчора добре роздивився. Але відповісти їм доведеться, бо винного ще ловити треба. А кому охота? Легше невинних у в'язницю посадити, ніж винного впіймати. Шкода хлопців. Пропадуть ні за цапову душу. Та відпустити ми їх не можемо, бо тоді нас кинуть на їхнє місце. Але, якби вони якось спромоглися втекти, то я б тільки радий був. Та де вже їм звідси втекти! Вікна загратовані, двері і стіни міцні. Шкода хлопців. І вартові повкладалися спати, а через якийсь час було чути їхнє могутнє хропіння.

— Пора, — тихо шепнув Штукар. — Залазь мені на плечі і міцно за мене тримайся. І очі про всякий випадок заплющ.

— А навіщо на плечі?

— А що, може ти сам вмієш через стіну пройти?

— А ти гадаєш, у тебе вийде?

— А що тут гадати? Ну, тримайся!

Отут і відчув Правоногий, що таке справжній талант. Наче крізь легку завісу, друзі пройшли крізь стіну і були вже на волі.

— Тільки не бігти, — сказав Штукар, — аби не привернути чиєїсь уваги.

— Чиєї там уваги! Всі сплять, як суслики. А проте в корчмі ще світиться.

— Що, зайдемо? — засміявся Штукар.

— Ти що! — перелякався приятель.

— Ото сміху було б!

І вони, весело перемовляючись, пішли з села в напрямку до лісу. Увійшли в гущавину. А тут темно, хоч око виколи. Коли чують, аж хтось кричить.

— Слухай, знову хтось кричить, — сказав Штукар.

— Нехай собі кричить.

— А може звірина кого розриває.

— Ой, бачу я, що ти дурнем був, дурнем і зостався. Біда тебе нічому не навчила.

— А все ж підемо, подивимося. Може, комусь допомогти треба.

Пішли на голос. Дійшли. Викресали вогню — аж то їхній недавній приятель. Видать, знову за щось попався.

— Ах, ти ж, злодюго! Ми із-за тебе у в'язницю потрапили. Убити тебе мало.

— Братчики! Не лишайте мене! Відв'яжіть! Я більше ніколи не буду!

— Нехай тебе нечистий відв'язує! Він і є твій братчик.

Та й пішли далі у гущину лісу, а їм навздогін ще довго лунали розплачливі крики злодія.

От пройшли вони вже добряче, пообдиралися, пообщмульгувалися у темряві. А що вже натомилися, то й не сказати.

— Все! — сказав Правоногий. — Більше нікуди не йдемо. Тут і заночуємо. І простягнувся під здоровенним дубом. Два їх таких тут було. Росли собі на невеличкій галевині, справжні красені, либонь, на цілій ліс.

— Ото дерева, — сказав Штукар. — Мабуть, їм років навіть не по сто, а по двісті буде. Але так спати не годиться. Це все-таки ліс. Звірина яка може напасті. Так не годиться. Вставай, допоможеш мені.

— Добре, що ти вночі бачиш, як вдень. А я нічого не бачу, — відгиркнувся Правногий, але таки встав. Обидва вони міцно позв'язували гілля двох дубів і спорудили собі зручну і розкішну постіль та й повмощувались обидва.

— Королівське ложе, — сказав Правоногий.

— Та яке там! — заперечив Штукар. — Жоден король на такому ще не спав. І свіжо тобі, і зелено!

— А як дощ піде? Буде тоді тобі свіжо.

— Та на дощ ніби не виглядало.

Та й поснули, бо добрячи-таки натомилися та напереживалися.

Прокинулися обидва нараз, ще до ладу не збагнувши, що їх розбудило. Дослухалися.

Внизу стояв якийсь гамір. Скидалося на те, що під тими двома здоровенними дубами зібралося багато людей. Але ж які могли бути люди, коли стояла глупа ніч? Звідки нашим подорожнім було знати, що саме тут раз в рік опівночі, під тими найстарішими в лісі дубами, збиралися чаклуни, відьмаки та всякі злі сили на свою нараду, щоб поміркувати, яке ще зло на світі можна зробити. Їх зібралося чимало.

— Чи всі зійшлися?

— Всі. Тільки злодія нема. Того, що до дуба прив'язаний.

— Бо він дурень, тому й прив'язаний. На всякі дрібниці лакомиться. Нема, щоб щось путне зробити, якесь велике зло. Нехай побуде там ще трохи, то може й порозумнішає.

— А дружки його де?

— Та де ж? У в'язниці сидять.

— Та ні, либонь, вийшли.

— Та як вони могли вийти? Корчмар свого не подарує. З живих шкуру злупить.

— Так один з них — штукар. Він вміє крізь стіни проходити.

— Невже крізь стіни?

— Так. Я сам бачив, коли в корчмі він свої штуки показував. Ми, хоч і чаклуни, та жоден з нас такого не вміє.

— От би нам його дістати, якось на свій бік перетягнути.

— Е, ні, нічого з того не вийде.

— Чому не вийде?

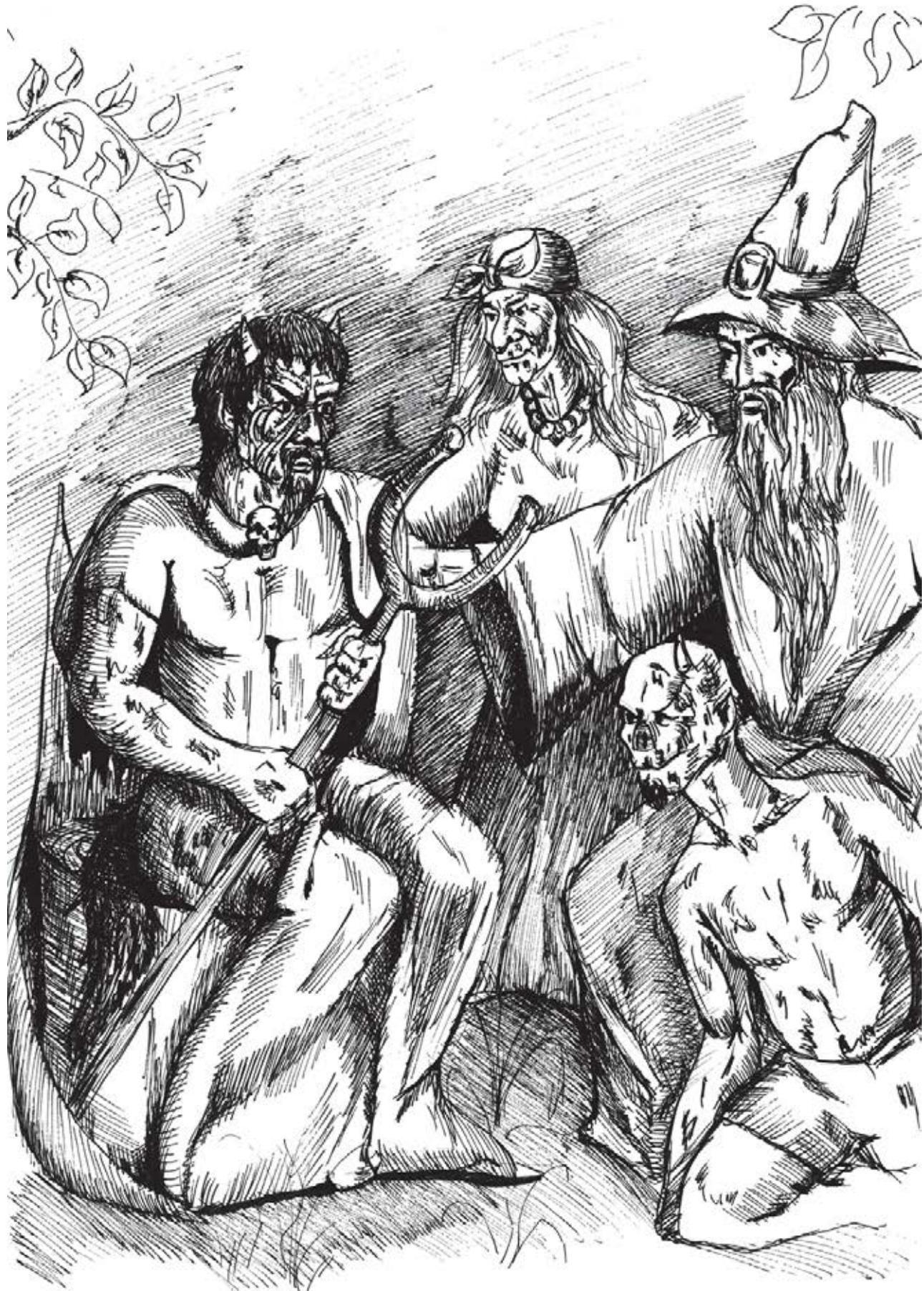
— Він — чесний, а з тими чесними біда. Нічим їх не візьмеш.

— І золотом?

— І золотом.

— Щось я не бачив таких людей, щоб від золота відмовилися.

— Не бачив! А де б ти міг бачити, коли ти крутишся серед таких, як сам?..

— Ніби ти, Харлампію, крацій.

— Ні, не крацій. Де там! Але часом, повіриш, так за душу візьме, що хочеться стати людиною.

Всі загули:

— Ого! Щось ти, Харлампію, дуже розмріявся.

— Ми ще такого від тебе не чули. Чи не закохався бува?

— А хоч би й закохався. То й що?

— Кохання — це, звичайно, діло молоде. Але в нашім ділі воно шкодить. Скажи хоч, в кого.

— Е, що вам казати? Однак не зрозумієте.

— А ти скажи, скажи. Це ж страшенно цікаво. Харлампій — і закохався!

Всі зареготали.

— І зовсім не смішно. Є у мене полоняна одна. Не повірите. Чаклунка добра і краси.

Регіт і улюлюкання покрили його слова. Аж ворони наполохано закаркали.

— То вона у тебе в полоні? Як же ж ти її дістав?

— То вже справа моя.

— І не хвалиться. Це великий здобуток. Позбавити світ від добра і краси.

Звільнити його від того непотребу — і світ стане наш.

— А може він бреше? Ти не брешеш, Харлампію?

— Ні, не брешу. Сидить, бідолашна, у вежі мого замку. Не єсть, не п'є, сумує, а заміж за мене виходити не хоче.

Знову регіт.

— Ні, ви чули? Заміж за нього! Так ти ж відъмак!

— То й що, що відъмак?

— Ти хоч би хвоста свого ховав, а то він у тебе, як у лисиці.

— То й що?

— А ти в дзеркало хоч іноді дивишся? Певно, ні. Бо якби побачив свою пику, то в обморок впав би від страху.

— Добре вам сміятися! А мені до плачу йдеться.

— Е, розкис ти зовсім, Харлампію.

— Ти гляди, не надумайся її випустити.

— Нізащо в світі!

— От і поменшає добра на землі. Що не кажіть, а вона нам багато в чому заваджала. А зовсім же дівчисько! І не віриться, що вона — чаклунка. А силу має — ого яку.

— Ще б не мала! Такого відъмака підкорила. Гляди ж, не розкисне та не випусти її.

— Сказав же: нізащо!

Напевно, десь далеко на селі закукурікали піvnі. І не чути їх було, сюди й не долітали їхні голоси, але вся та нечисть, мов за поданим знаком, раптом щезла.

— Оце так! — сказав Штукар. — Наслухалися.

А Правоногий докинув:

— А якби вони нас побачили, ото було б... я щось не можу втімити: як це вони, такі чаклуни і відьмаки, не могли розгадати, що ми тут є, так близько від них. Якби вони тільки нас побачили, страшно навіть уявити, що б з нами було. Але ж як вони все-таки нас не знайшли?

— Все дуже просто, — сказав Штукар. — У мене на ший хрестик, що дала мені мала. Цей хрестик із самої Лаври. От він нас і захистив від злої сили.

— І не повірив би, та мушу. Але пора нам вже з того лісу вибиратися. Надоїв він вже мені.

Та й чимось підкріпітися не завадило б.

— Підкріпітися — то справа добра. Але мене інше клопоче: як ту чаклунку добра і краси з полону визволити.

— От не можеш ти жити спокійно.

— Не можу.

— Що тобі до тієї чаклунки? Яке тобі до неї діло?

— Е, брате, людині до всього діло має бути. А чого ж світ буде вартий без добра і краси?

— То правда. Але ж і ми не можемо ризикувати.

— А чому не можемо? Не тільки можемо, але й мусимо.

— А чому мусимо?

— Бо ми — люди.

— Та ми ж навіть не знаємо, де замок того відьмака, де та вежа, в котрій він тримає свою полонянку.

— Значить, найперше нам треба дізнатися, де замок того Харлампія. Давай думати, хто це може знати. Очевидно, це може знати Баба Яга. Це вона найбільш контактує з всякою нечистю.

— Баба Яга? І ти серйозно віриш у Бабу Ягу?

— Якнайсерйозніше.

— Але ж це казка.

— А відьма хіба не казка? А наше з тобою життя хіба ж не казка?

— Ну... я про те якось не думав.

— Так що, мій друже, доведеться і тобі повірити і в казку, і в Бабу Ягу.

— А де ж ти її шукатимеш, оту Бабу Ягу?

— Та вона має бути в кожному лісі. Так би мовити, Баба Яга місцевого значення. А як її знайти? Ну, це вже треба подумати. Але й довго розмірковувати тут ніколи. Там десь у полоні добро і краса. А без добра і краси, сам розумієш, людина не може. І світ також. Слухай-но, а може її просто погукати?

— Спробуй. То якраз і докличешся якогось відьмака.

— Та відьмаки в такий час, напевно, сплять.

— Не знаю, що роблять відьмаки, а я зараз, здається, помру від голоду.

— Потерпіть, пане Правоногий, зараз звелю подати вам сніданок. Сам розумієш, що і я голодний. Але давай краще поміркуємо. Баба Яга має жити десь у лісових хащах та нетрях. Отже, нам треба не виходити з лісу, а ще далі в нього заглиблюватися.

— Ну знаєш! — обурився Правоногий. — Так я ніколи не зустріну свого лівоногого побратима.

— Ти можеш зі мною не йти. Врешті-решт, це небезпечно, а я не хочу наражати тебе на небезпеку. Вже сходить сонце — і ти легко вийдеш з лісу. А я мушу.

— Ага! Значить, ти мусиш, а я — ні. Наче мене це не обходить!

— Я тебе не розумію. Чого ти хочеш?

— Найперше — їсти.

— Ти як маленький! Де ж я тобі візьму? Хіба ходімо та пошукаємо диких кисличок чи лісових горіхів.

— Теж мені їжа!

Пішли, продираючись лісовими хащами. Коли чують — хтось плаче. Прислухались.

Плакала якась маленька істота. Голосок тихенький — чи звірина, чи дитина, — відразу й не розбереш.

— Треба подивитися, — тихо сказав Штукар.

— Тебе ще не навчило? Ми одного вже відв'язали від дерева. І що з того вийшло?

— От вже і дається взнаки, що добро покинуло світ.

Сказав те Штукар і звернув у той бік, звідки було чутно плач. Ще кілька кроків... і, розгорнувши кущі, Штукар побачив зайця. Він потрапив у пастку. Одна його лапка була защемлена.

— Не їж мене, парубче, — ще дужче заплакав сіренъкий.

— Та не бійся. Я не збираюся тебе їсти. Зараз я спробую звільнити твою лапку.

— То це не ти пастку на мене поставив?

— Звісно, не я.

— То це, певно, відьмак Харлампій.

— Це той, що чаклунку добра і краси у полоні тримає?

— Так, той. А звідки ти знаєш про чаклунку?

— Та вже знаю. Ось так... От ми і звільнили твою лапку. Та чи зможеш ти йти?

— Зможу. Та я від страху, не те, що йти, а й стрибати зможу. От спасибі тобі.

— Постривай, куцохвостий. Чи ти часом не знаєш, де замок відьмака Харлампія?

— Ні, не знаю. Знаю лише, що це десь там, на високій крутій скелі. А ми, зайці, по скелях не лазимо. Навіщо це нам? На скелях ні морква, ні капуста не росте. Ну, відпусти вже мене. Бо мене такий страх проймає: мені все здається, що ти мене зараз з'їсиш.

— Не бійся, дурненький, не з'їм. Ти мені ще скажи, чи не знаєш ти часом, де живе Баба Яга? Вона мені дуже потрібна.

— Знаю. Але я й близько туди не потикаюсь.

— Чи не міг би ти мені показати?

— Та чому не міг би? Тільки близько до її хатинки я підходити боюся. Ой, хтось іде, відпусти мене скоріше.

— Це товариш мій, не бійся. Бачиш, я відпускаю тебе. Але ти не дремени. Нам конче Баба Яга потрібна.

І Штукар відпустив зайця. Правоногий аж присвистув.

— Нащо ти його відпустив?

— Як це нащо? Він, бідолаха, у пастку потрапив.

— Такий сніданок!

— Перестань.

— А ти що, вегітаріанець?

— Ні. Поки що. Але й може стану вегітаріанцем. Бо кожна істота жити хоче. Гей, куцохвостий, де ти?

— Я тут, — обізвався заєць тремтячим голоском. — Алея боюся. Бо твій товариш такий самий, як відъмак Харлампій. Він мене з'їсть.

— Нічого собі! Порівняв! Та не з'їсть він тебе, не бійся.

— Не з'їм, не з'їм, — сказав Правоногий і тихо додав: — поки що.

Штукар дав йому стусана і сказав, що перестане з ним приятелювати, якщо він буде такий жорстокий.

Ліс все густішав. І нарешті зайшли вони у дикі непролазні хащі. Заєць то біг вперед, то знову до них повертається, бо хлопці за ним не встигали. Нарешті перед ними завиднілася кругленька галявинка, а на ній вони побачили невеличку скособочену хатинку.

— Далі я вже не йду, — сказав заєць та й побіг собі геть.

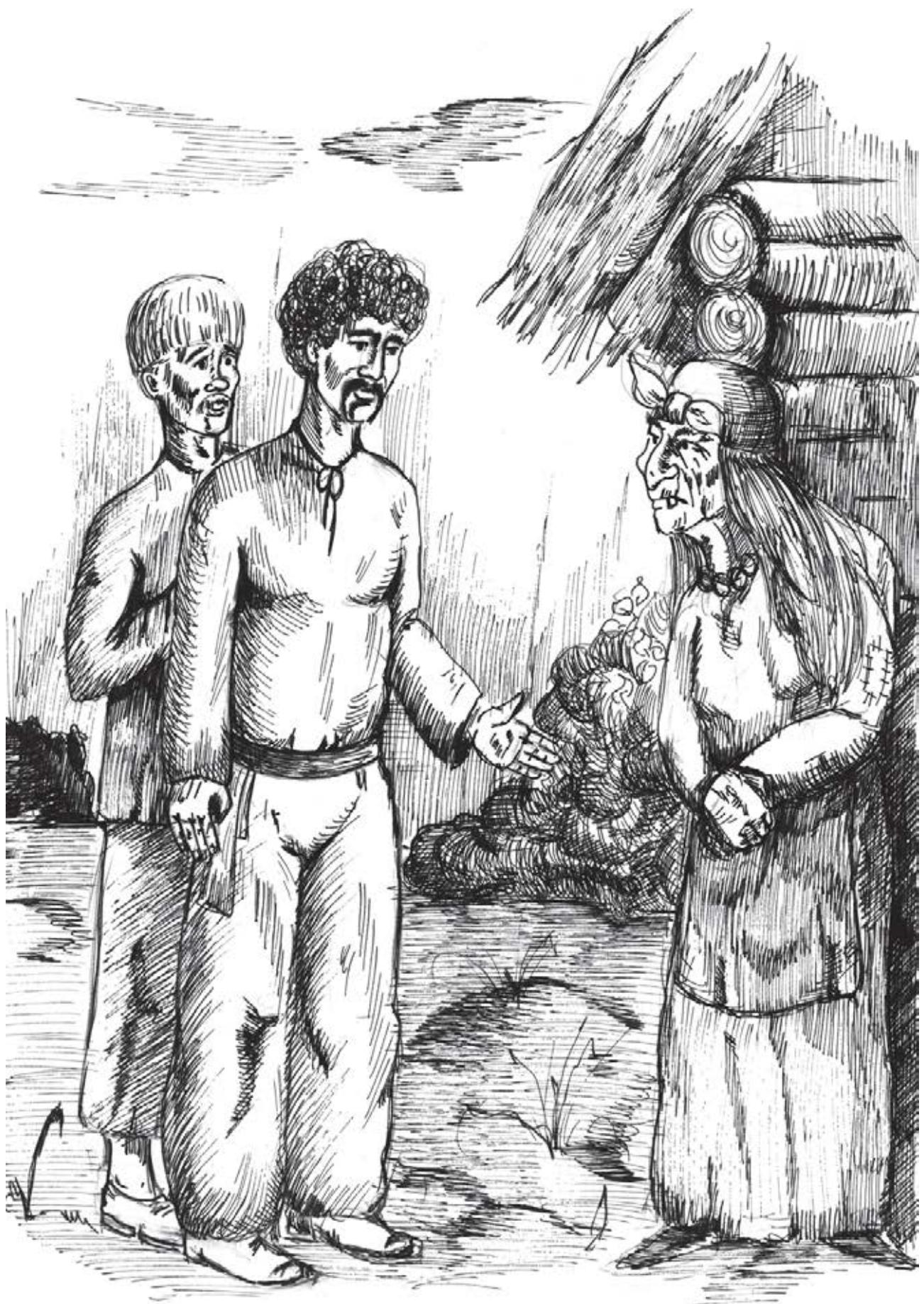
В хатинці ті палилося. З димаря дим здіймався вгору. І така туга налягла на хлопців. Запахло раптом оселею, рідним домом. Штукар аж головою мотнув, щоб прогнати ті видіння. Але, доки хлопці підходили ближче, на поріг вийшла сама господиня. І тут всі видіння зникли. Правоногий аж присвистув, бо й уявити собі не міг таке страховисько. Куди там малюнки! Куди там найстрашніші казки! Гачком загнутий здоровенний ніс, один зуб з рота стирчить, брови стріхаті, лице все в зморшках. Ну справжнісінька Баба Яга.

— Фу, фу! Християнським духом запахло. Сама здобич у руки йде. Ну, заходьте, заходьте.

— Добриден, бабусю, — привітався Штукар, бо Правоногому аж мову відняло.

— Ну, слово «добрій» в моїй хаті не вживается. Злого дня, злого! А для вас цей день то вже напевно злий буде, бо це ваш останній день.

— Ну, якщо так, бабусю, то може б ви нас хоч нагодували. Не гоже хлопців, та ще таких молодців, як ми, голодними на смерть посилати.

— Гоже — не гоже! Мені все гоже... Та заходьте вже. Дуже ти ввічливий. Бабусю, — каже!

Давно мене так ніхто не називав.

Зайшли хлопці в хату. Ледве пролізли у скособочені двері.

— Сідайте. От каша домліває та чебрецевий напій щойно заварила.

— Кашу давайте, а напій пийте собі самі. З казок вже знаємо про ваші витівки. Бабище захихотіла, наче щось забулькало у величезному казані, і подала хлопцям гарячу кашу. Хлопці накинулися на неї, що аж стара здивувалася.

— О, видно, дуже ви наглодувалися. Чи ви завжди так єсте?

— Та ми, бабусю, які до їжі, такі й до роботи. Але дуже вже у вас, бабусю, каша смачна. Я б ще від оної миски не відмовився. Та й, думаю, мій приятель також.

Баба захихотіла і підклала хлопцям ще. А коли вже вони найлися, Штукар спитав:

— А чого це ви, бабусю, живете у бідності такій? Та й хатинка ваша похилилася, так і гляди — завалиться колись. У дощ, видно, протікає.

— Ох, — зітхнула стара. — Ти перший, хто пожалів мене. Бачиш, в яких умовах я живу: ні тобі пенсії, ні тобі соціальної допомоги. А жодна казка без мене не обходиться. Працюю і вдень, і вночі. А мені, між іншим, вже триста літ.

— Так... це вік! Але ви на свої роки не виглядаєте, — злукавив Штукар.

— А все тому, що я в лісі живу, на чистому повітрі. Та ще трав'яні відвари та настоянки п'ю. А ще, щоб ти знат, я спортом займаюся.

— Ого! Невже спортом? Це у триста літ!

— Аякже! Я і бігаю, і літаю. І це при всякій погоді. Але слухай, хлопче, ми з тобою розмовляємо. А чого твій товариш мовчить?

— Та він, бабусю, зроду такий мовчазний. Та ще сором'язливий дуже. А перед жінками він взагалі ніяковіє. Та ви не зважайте.

— А я, між іншим, могла б йому дещо цікаве розказати.

— А ви розкажіть, бабусю.

— Що він правоногий, те я відразу помітила.

— Стара карга, — тихо буркнув Правоногий.

— Що він сказав? — спітала Баба Яга. — Я щось не почула.

— Та це він сказав, що ви дуже розумна і спостережлива.

— Так, звичайно, око в мене ще добре бачить, а розум... О, про мій розум всі в лісі знають.

— Ми це помітили, бабусю. То що ви про моого товариша нам розказати хотіли?

— Та, в лісі живучи, я іноді ворожінням бавлюся. Та ворожити тут ні кому. Хіба часом відьмак Харлампій забіжить. То твій товариш, якщо я його не з'їм, великим чоловіком стане.

— Ну, я думаю, покладаючись на ваш великий розум, що великого чоловіка ви єсти не будете.

— То я ще подумаю. Незабаром, якщо я його не з'їм, він зустріне свого побратима — лівоногого. Отоді в них ноги вирівнюються: в обох буде і ліва, і

права. Але свої теперішні два правих черевики нехай нікому не віддає і не продає, яку б йому ціну за них не давали. Бо то черевики не прості. Коли в нього ноги вирівнюються, нехай стукне черевиком об черевик — і буде в них повнісінько золота і коштовностей всяких. Отоді він заживе. А побратимові своєму, лівоногому, нехай ту таємницю дочасно не розкриває, бо все пропаде. Як продасть лівоногий свої черевики, то буде дурнем, от і все.

— Скажіть, бабусю, — нарешті заговорив Правоногий, — а чому я таким народився — з двома правими ногами?

— Скажу. Чому не сказати? Скажу. Ти народився у зимову хвищу, як то кажуть, у горобину ніч. Тоді саме відъмак Харлампій по світу на кочерзі літав та забавлявся собі. От він, забави ради, одній дитині начаклував дві лівих ноги, а другій — дві правих. А чаклунка добра і краси те спостерегла. Його чарів вона змінити не могла, але й свого докинула. Це саме те, про що я тобі вже казала — про таємницю твоїх черевиків. Гляди ж, не продавай їх, не спокусися на гроші, бо втратиш більше.

— То це, значить, від неї, від чаклунки добра і краси? — здивувався Правоногий.

— Так, це від неї.

І раптом, і це вже було зовсім несподівано, бабище заплакала. Великі слізози текли по її зморшкуватому лиці і ховалися десь аж на коміром.

— Вона, бідненька... десь там у полоні у Харлампія. Держить її, пташечку, у вежі свого замку. Вона єдина жаліла мене і мені допомагала. А тепер...

— А що, він такий могутній, той ваш Харлампій? — спитав Штукар.

— Та ні, не такий він вже можетній, як великий хвалілько. Своїм пишним відъмацьким хвостом хвалиться, бо такого ні в кого нема. Ні, він, звичайно, дещо може. От і тримає мою кралечку у полоні. Замало в неї сил проти нього.

— І що, її ніхто не може звільнити?

— Чом не може? Аби тільки хтось захотів. А хто захоче?

— Ну, а якби так я? — і Штукар хитро примружився.

— Куди тобі! Тут треба і сили, і розуму, і хитрощів. Куди тобі!

— То, по-вашому, мені бракує сили?

— Та ні, сили, либонь, у тебе достатньо.

— То розуму?

— Та й розумом, здається, тебе батьки не обділили.

— То хитрощів мені бракує?

— А за хитрощі не знаю. Може й бракує.

— А от, бабусю, ви моєму товаришеві поворожили. А чому ви мені не поворожите? Що мене чекає?

— Бо ти... скинь хрестик — поворожу.

І очі її загорілися хижим блиском.

— Ні, бабусю, хрестика я не скину. Мені цей хрестик мама на шию одягнула.

- То й що, що мама? А ти скинь!
- Е, ні! Ніколи!
- А школа. Бо доки ти з хрестиком, я тебе й з'їсти не можу.
- Так це ж добре, бабусю. Бо хто б тоді вашу хатинку полагодив?
- А ти полагодиш?
- Сам — ні, а от разом з Правоногим, якщо ви його не з'їсте, зараз й те зробимо. Бо як можна, щоб така поважна пані та жила б в такій розвалюсі?
- Ой, полагодьте, хлопчики, полагодьте, голубчики, бо спасу нема — так той дощ дошкуляє. А ще ж і зима буде.
- Добре. Ми зараз і за роботу. А ви вже для нас про обід подбайте. Бо ми хлопці такі, що, попрацювавши, і поїсти любimo. Тільки, бабусю, щоб без всяких штучок. Бо я й сам Штукар. Дещо і я встругнути можу.
- Штукар? А що ти, Штукарю, вмієш?
- Е, бабусю, я багато чого вмію. Але ніколи. Бо тоді ми й до вечора вашу хатину не полагодимо.

І хлопці взялися за роботу. Вони й самі того не підозрювали, що з них такі вправні майстри будуть. Сякий-такий інструмент у Баби Яги знайшовся, деревини тут всякої було, скільки хочеш, ще й неподалік озера, а там і очерт. Хлопці підправили дах, очеретом пошили, двері вирівняли, ще завіси змастили. Під хатиною лавчину змайстрували, аби стара могла на сонечку посидіти, бо воно сюди таки пробивалося.

Аж самі замилувалися своєю роботою.

- Ти, Правоногий, неабиякий майстер, — сказав Штукар. — Це, якщо хочеш знати, талант. А з такого таланту і кусок хліба їсти можна.
- Я й сам не знов, що я ще до чогось здатний. А головне, знаєш, я працював з таким задоволенням, аж дивно. Певно, за роботою дуже скучив.
- Тепер наша Баба Яга житиме, майже, як королева. У такій хатинці живучи, не захочеться і зла робити.
- Це ще хто знає. Нам однак треба бути обачними. Їй довіряти не можна.
- Чую, чую, пустомелі, що ви там про мене язиками плещете, — обізвалася з хатинки Баба Яга. Хлопці тільки перезирнулися.
- Ідіть вже обідати, — покликала господиня.
- Зараз, бабусю. Тільки спершу роботу нашу прийміть та помилуйтесь тепер на вашу оселю.

Вийшла Баба Яга і аж руками сплеснула.

- От дододили ви мені! От потішили! Ну, ходіть вже обідати. А про мене ви даремно теревені правили. Я хоч і не належу до добрих, але зла великого не роблю. Ну там полякаю кого трохи, поморочу, ну, блуд на кого нашлю. Блукав чоловік по хащах, а я собі з того сміюся — все ж сяка-така розвага для старої.
- А хто нахвалявся мене з'їсти? — з докором сказав Правоногий.
- І ти повірив? Та це я так, для гостроти відчуттів.

— А скажіть-но, бабусю... — обізвався Штукар. — От ви тут так жаліли чаклунку добра і краси.

— Ой, вона, ягідка моя, десь там у Харлампія у неволі мучиться, — знову заплакала Баба Яга.

— Ну, сльозами тут не зарадиш, — сказав Штукар. — Їй допомогти треба.

— Допомогти? А як? Харлампій і близько нікого до свого замку не підпускає. Стереже її, як зіницю ока.

— Найперше розкажіть мені, де той замок Харлампія.

— Ти туди хочеш іти?

— Та хотів би. Хоч глянути на те відьмацьке кубло.

— Ой, сину, не йди. Харлампій тебе зі світу зведе.

— А я, бабусю, живучий.

— Дивуюся я вам: до всього вам діло. От хатинку мені полагодили, хоч я і Баба Яга, персонаж, можна б сказати, негативний. І про крихітку мою клопочеться. Але не йдіть туди, там — загибель.

— А ви все ж розкажіть, — наполягав Штукар.

— Ото біля озера потічок тече. Якщо йти проти його течії, то дійдеш до гори, звідки той почіток початок бере. Та гора дуже крута, ніде тобі схилу ніякого. На тій горі і стоїть замок Харлампія, а на ньому і вежа, де Харлампій свою полонянку тримає. Вона звідти вирватися не може, бо він ту вежу заклятим словом зачинив. Ніхто того слова не знає, ніхто ту вежу відчинити не може.

— А ви, бабусю, те слово знаєте?

— Я...

— Знаєте, знаєте! По очах бачу, що знаєте. Така розумна жінка, та щоб не знала!

— Так, я розумна. От мій розум і каже мені, щоб я того слова тобі не відкривала.

— Ну так. Це вам підказує розум Баби Яги. А що каже ваше людське серце? Адже мусить воно у вас бути. Це воно витискало сльози з ваших очей.

— Ой, хлопче, і не знаю, як мені бути.

— Тоді ваша улюблениця буде в полоні. Тоді незабаром на світі зникне добро. І нікому більше в голову не прийде полагодити вашу хатинку.

— Ну, слухай. Тільки — нікому. Коли підійдеш до вежі, треба сказати так: «Від сходу сонця і до заходу, від заходу аж до сходу немає більшої сили за мое слово. Вежо, відчинися!»

— Дякую вам, бабусю. То ми вже підемо.

— Побули б ще хоч день. Я вже до вас якось звикати стала.

— Ніколи, бабусю, мусимо йти. Як то їй там? У неволі день роком здається.

— Стривай, — зупинила Штукара Баба Яга. — На ось тобі мій пояс. Опережешся ним — і ніяка сила тебе не здолає: ні вогонь тебе не ушкодить, ні спис, ні шабля, ні стріла, ні інша яка зброя.

— От спасибі вам. А скажіть, ще одного такого пояса для мого товариша у вас не знайдеться?

- Ні, другого такого пояса у мене нема. Але дам я йому свою хустку.
- Ще чого! Хустку! Я що, баба? — обурився Правоногий.
- От бачиш, — образилася Баба Яга. — Він ще й не дослухав, а вже приндиться.
- Мовчи, дурню, тільки дякуй красенько, — тихо сказав Штукар.
- Так от... — продовжувала Баба Яга. — Як тільки пов'яжеш ту хустку на шию, станеш невидимий, а це, повір, дуже важливо.
- Що ж, подякували — і в дорогу.

Десь біля заходу сонця прийшли до крутой скелі. Правоногий хустку на шию пов'язав — і став невидимий — таки не одурила стара. Штукар замаскувався у кущах. Стали чекати.

Думка була така, що Хармампій свої злі справи уночі вершить. І правда. Як тільки сонце зайшло і засвітив місяць, хлопці й побачили, як Харлампій, окутаний чорною хмарою, вилетів на кочерзі з димаря та й помчав понад лісом.

— Ото дива, — сказав Правоногий. — Я б в таке і не повірив, якби сам не побачив.

— Ти і в Бабу Ягу не вірив. Але годі балачками бавитися. Час не чекає. Ти залишайся тут, а я...

— Ти мене за цілковитого дурня і боягуза маєш. Ні вже, я піду з тобою.

— Та не маю я тебе за дурня і боягуза. Але зрозумій, вдвох нам до вежі не добрatisя. Вилізти на ту гору неможливо. Я хочу ще в одному себе випробувати. Я того ще не робив, але може мое штукарство і тут мені в пригоді стане. Я хочу... злетіти. Але не знаю, що з того вийде. Це штука не проста. Я можу й загинути. Але хочеться вірити у добрий кінець тієї казки. Ти тут на сторожі стоятимеш. Коли що, кричи пугачем. Вмієш?

- Та вмію.
- Спробуй.

Правоногий спробував.

— О, зовсім добре. Справжнісінький пугач.

— Стривай... А як дійсно справжній пугач закричить?

— Це задачка... я про таке й не подумав... А ти прокричи пугачем тричі, а потім свисни, як розбійник. Ти у нас невидимка, тобі безпечно. Гляди тільки, міцніше хустку зав'яжи, аби часом не злетіла. Ну, залишайся. А я спробую. Аби лиш мені вдалося. Все. Не розмовляй зі мною. Я мушу зосередити свою волю.

— Ти, як чарівник.

— А циркачі, щоб ти знов, і є чарівники. Увага! Пробую. Я можу! Злітаю!

І Штукар змахнув руками, наче крилами. Він піднявся на кілька метрів і гепнувся, боляче вдарившись.

— Не можу, — сказав з розпачем.

— Не кажи того слова. Не впадай у розпач. Ти можеш. Повір у себе. Ти маєш мету: добро і краса у темниці.

— Так, я можу! Я мушу!

Але і друга спроба не вдалася. Штукар потирає ударені місця і не мав сили на третю спробу.

— Так і розбитися можна, — сказав він знесилено.

— Дурниці, — заговорив впевнено Правоногий. Це було зовсім на нього не схоже.

— Ти мусиш, бо більше нікому. Зберися з силами. Зал, глядачі, ти на арені. Оплески. Ну!..

І раптом десь з вишини почувся дивовижний спів, чистий, аж наче прозорий. Як заворожені, хлопці стояли і слухали. Співала чаклунка добра і краси. І як співала! Раптом Штукар змахнув руками і полетів, легко і плавно, наче він у житті своєму тільки те й робив, що літав. Правоногий затамував подих. Він боявся порухнутися, аби не злякати товариша.

— Летить, летить! — вистукувало його серце. Правоногому здавалося, що він і сам зараз міг би також злетіти. Але він не пробував. Він боявся ворухнутися.

От Штукар вже на скелі. Тепер його не видно. Замок огортала темна хмара.

— Аби лише йому вдалося! Аби лише вдалося! — шепотів Правоногий.

А Штукар вже стояв біля вежі. Спершу він хотів увійти в ней своїм вивіреним способом — крізь стіну, але з того нічого не вийшло. А з маленького віконечка долинав та й долинав спів. Зблизька він здавався ще кращим. Він просто вражав, заворожував.

Штукар ніяк не міг згадати тих чудодійних слів, які мали б відчинити вежу. «Ще тільки того мені бракувало», — розсердився сам на себе. Він називав себе найобразливішими словами. Але іноді краса теж вміє заворожувати так, що сил забракне, що не можеш більше думати ні про що. Штукар напружився, подумки відмежував себе від того дивовижного співу — і згадав! Згадав!

— Від сходу сонця і до заходу, від заходу і аж до сходу немає більшої сили за мое слово. Вежо, відчинися!

І вежа відчинилася. Чаклунка зойкнула і урвала свій спів. Вона була маленька, майже крихітна, вся в голубому, її срібне волосся маяло по плечах і ніби аж світилося. Здавалося, що вона була зіткана з самого повітря, що вона зовсім не має ваги. Штукар пересилив себе, закрив очі, щоб не бачити тієї дівочої вроди і сказав:

— Я прийшов, щоб врятувати тебе, красуне.

— Я не маю сил ні на що! Ця вежа і той злий чарівник забрали всі мої сили.

— Але ти мусиш, бо без тебе загине світ.

— Я мушу! Так, я мушу!

— Ти все можеш! До тебе повертаються твої сили.

— Так, я все можу!

— Ти вільна!

— Так, я вільна! — проспівала чаклунка і випурхнула з вежі.

— Стривай, тут висота. Я ледве здолав її. Я летів на твій голос. А тепер ми удвох. Я її тепер не здолаю. Ми можемо розбитися.

— Ні, ми не розіб'ємося.

І вона зняла з пояса маленьку суремку і засурмила, і загукала:

— Гей, вітре-теплокриле! Прилети сюди мерщій.

В лісі тьохнув соловейко, хоч йому було вже пізно: час його витьохувань уже минув. Запахли квіти, місяць висвітив усе довкіл — і стало гарно і любо на всьому білому світі.

Раптом знизу почувся крик пугача, а потім дикий свист.

— Що це? — жахнулася дівчина.

— Це сигнал подає мій товариш. Небезпека. Певно, Харлампій повертається.

— Ой! — перелякалася. Бо була зараз зовсім не схожа на чаклунку, а на маленьку тендітну дівчинку. Але саме в ту хвилину їх підхопив телокрил і опустив вниз, поставивши під скелею, де на них чекав схвильований Правоногий.

— Харлампій летить. Я почув посвист його кочерги.

— Як ти думаєш? Він знає?

— Думаю, що його щось насторожило. Може, соловейко.

— Спершу він полетить у вежу. Бери красуню і стань он за тим рогом. Замаскуйся в кущах.

— А ти?

— Я з ним тут... побесідую.

— А може ми...

— Роби, що сказав, — голос Штукаря був суворий до невідмінності.

Харлампій пролетів над ними прямісінько в свою вежу, а коли побачив, що вона відчинена, загримів гучним голосом:

— Хто це зробив? Я зітру його на порох!

Від зlostі він почав жбурляти вниз уламки скелі, так що друзям треба було дуже пильнуватися, аби котрийсь з тим уламків не влучив у когось з них. На чаклунку тут надій покладати не можна було. У тому відьмацькому кублі вона зовсім втратила всі свої сили і поки що не могла їх відновити. Стояла тепер, як перелякане дівчинка, роззиралася довкола і ладна була розплакатися від свого безсила.

— Я знаю, вони далеко не втекли, — гукнув Харлампій. І знову засвистіла його кочерга.

Правоногий був невидимий, але Штукар злякався, щоб Харлампій не побачив дівчину, адже вона зараз зовсім беззахисна. Він не міг побачити, що Правоногий пов'язав їй на шию свою хустку. Штукар загукав, привертаючи до себе увагу відьмака.

— Ходи сюди, Харлампію, поговоримо.

— Який би дідько з тобою говорив!

— А все ж таки ходи.

Харлампій опустився під скелю і побачив Штукаря.

— Де чаклунка добра і краси? — гукнув грізно, аж відлуння довкола перелякано загуло.

— Ого! Вона вже звідси далеко.

— Це ти її випустив?

— Я.

— Ale ж як? Я зачинив вежу своїм словом.

— Овва! Бачиш тепер, чого вартує твоє відьмацьке слово. Моє виявилося сильнішим.

— Це ми ще побачимо. Тримайся, мізерний чоловіче.

I він дихнув на Штукаря вогняним жаром. Ale Штукар стояв, ніби й не помічаючи полум'я, що валувало з ніздрів Харлампія. Тоді відьма обрушив на Штукаря цілий водяний стовп. Ale, коли вода спала, то Харлампій побачив усміхненого хлопця, що зневажливо дивився на нього.

— A тепер ти тримайся.

I Штукар вихопив у Харлампія його кочергу і давай нею лупцювати відьмака, а той безсило стояв і навіть не захищався. I звідки міг знати Штукар, що всі чари Харлампія саме в його кочерзі? Він бив чарівника його кочергою, як простою палицею, аж доки йому не набридло. Нарешті Штукар сказав:

— Іди геть! Сиди собі у своєму замку і не роби людям зла.

— Віддай мені мою кочергу.

— Не віддавай, — крикнула чаклунка добра і краси, кинувши рятівну хустку Правоногому і виходячи з-за відрогу скелі. Ale було вже пізно. Харлампій вже міцно тримав кочергу у своїх руках і знову був могутнім чарівником.

— Всі чари в його кочерзі, — гукнула дівчина.

— Швидше тікай за скелю, — благально мовив Штукар.

— Не втече, — ревнув Харлампій. — I ти не втечеш.

I кинувся на Штукаря. Ale той перекинувся на могутнього лева і рикнув з усього голосу. Харлампій розгубився і почав поступатися назад. Tут несподівано з'явився невидимий Правоногий. Він по-простому стукнув відьмака по голові уламком скелі, котрих Харлампій досить накидав униз. Харлампій, випустивши з рук свою кочергу, впав навзнак, до ладу не розуміючи, хто ж його вдарив. Правоногий вхопив кочергу і, оскільки він був невидимий, можна було подумати, що та кочерга сама собі ходить без сторонньої допомоги. Штукар у подобі лева повернувся до дівчини і сказав:

— Ty ж чаклунка. Роби щось, щоб ми вибралися звідси, доки Харлампій не прийшов до тями.

Ale дівчина з жахом відсахнулася від Штукаря.

— Ty... лев! Я боюся тебе.

— A я й забув, — засміявся Штукар і став самим собою.

— Чого боятися? — сказав він. — Звичайні циркові трюки.

Tут чаклунка добра і краси зняла з пояса свою суремку і засурмила в неї. I знову, як в перший раз, обізвався соловейко, місяць виплив з-за хмар,

висвічуючи все довкіл, квіти запахли, потік захлюпотів. А чаклунка сказала, як проспівала:

— Гей, коні мої крилаті, скорше до мене з моєю крилатою каретою!

Ще не відлунали її останні слова, як почувся якийсь шум, і прямо перед ними зупинилася карета, запряжена двома крилатими кіньми. Карета була заквітчана, а в гриви коням повплітувано барвисті стрічки всіх кольорів веселки.

— Ну, сідайте і рушимо, — гукнула дівчина. Правоногий, що знову став видимим, хотів було відкинути зlossenасну кочергу, але чаклунка сказала:

— Ні-ні, бери її з собою. Без неї Харлампій безсилий. Карета піднялася вгору і полинула плавно і легко під витъохування соловейка і радісний гомін лісу. Сходило сонце.

По недовгім часі наші подорожні під'їхали, а правильніше б сказати, підлетіли, до володінь чаклунки добра і краси. Важко було повірити своїм очам, важко собі навіть уявити красу довколишніх лісів, садків, луків і квітників. Оселі сміялися барвами та вікнами. Ріки зачаровували своєю чистотою та прозорістю, а небо своєю глибиною та голубінню.

— Як у казці, — замріяно сказав Штукар.

— У реальному світі такого не буває, — докинув Правоногий.

— Чому ж? — засміялася дівчина, котра знову набирала сил і ставала чаклункою добра і краси.

— Це цілком реальний світ. Казкова тут тільки я, та й то лише тому, що я чаклунка. А так — я звичайна собі дівчина, котра теж, між іншим, мріє про своє щастя, якого не під силу собі начаклувати. — І зітхнула. — Не вірите? Так, так, я — звичайна дівчина.

— Тільки краща за інших, — закохано сказав Штукар. Дівчина, хоч і була чаклункою, від тих Штукаревих слів зашарілася, як це вміють звичайні дівчата, і стала ще кращою, якщо це тільки можливо.

— А ще казковим, мабуть, є те, що зло ніколи не перетинає кордони моїх володінь. Тут панує тільки добро і краса.

Тим часом карета зупинилася біля ошатної оселі.

— Отут поки що розташуйтесь, доки я вас не переженила на тутешніх красунях, — сказала чаклунка добра і краси.

— А ще... оскільки я все-таки трохи з казки, кожен з вас може загадати одне бажання — як нагороду за мій порятунок. Отже...

— Жити в твоїх володіннях, — як школярі, в один голос сказали обидва хлопці.

— Ну, для того і чарів не треба. Живіть собі. А ще?

— Побудувати великий цирк. Щоб люди могли приходити розважитися — і дорослі, і діти.

Чаклунці цей задум сподобався.

— І ми поставимо в своєму цирку нашу казку. В цій казці кожен буде сам собою. За чаклунку буду я. Бабу Ягу справжню покличемо, бо їй не зла вона зовсім.

— А Харлампія?

Всі засміялися.

— Ні, Харлампія кликати не будемо. Тільки хто ж нам їого зіграє? Забігаючи вперед, скажу: як потім виявилось, було дуже складно знайти когось на таку невдячну роль. Як не переконували, що це ж тільки для спектаклю, ніхто не хотів бути Харлампієм. Нарешті умовили одного хлопця, і то тільки тому, що йому дуже хотілося політати на чарівній кочерзі. Але це буде потім, бо цирк ще не збудований.

А що ж Правоногий? Поки що він не висловлював свого бажання. Відклав це на потім. Чаклунка тим була не мало здивована, але нічого на те не сказала. А коли хлопці залишилися удахом, Штукар запитав:

— Що ж ти? Хіба у тебе бажань ніяких нема?

— Чому нема? Є. Але ж не буду я просити для себе у чаклунки нові черевики, та ще й два правих.

— Ну, а чому ж ти не попросив, щоб у тебе ноги стали... ну... як у нормальних людей?

Пробач.

— А навіщо? Це і так має статися. От тільки я зустріну свого побратима — лівоногого.

— А як не зустрінеш?

— Мушу зустріти. Це передбачено в нашій казці. А коли вже і справді не зустріну, тоді вже у чаклунки попрошу. Для такого випадку я і бажання своє приберіг. Тримаю його про запас.

Хлопці засміялися.

— А зараз... ходімо трохи пройдемося та подивимося, чи не знайдемо тут якого шевця: два правих черевики замовити, бо мої вже зовсім розлазяться. Може ж таки менше візьме, ніж за дві пари, тим паче, що черевики на ліву ногу мені викидати доведеться. Хоча грошей у мене — як кіт наплакав. У тебе там нічого не завалялося?

— Та щось докину. Ходімо.

Ходили хлопці, ходили, на дива всякі дивувалися, на красунь усяких надивилися, аж розум туманів. Та їй красуні на них цікавим оком поглядали. Та хлопці що? Обдерти, обшмульгані. Чи не диво? Ото й дивуються дівчата: звідкіля тут такі взялися? А Правоногий тільки й те, що паленів та погляд відводив. Дарма, що в нього обидві ноги праві, та ще ж і черевики драні, майже босоніж ішов.

— І як це ми у чаклунки не попросили для себе сякої-такої пристойної одежі та взуття? — сказав Штукар.

— Та соромно якось. Вона ж дівчина, хоч і чаклунка. Та їй не по-казковому це зовсім. Буденно якось.

— Соромно! А тепер ще більший сором: у тому велелюдді ходити такими обідранцями.

Сяк-так допиталися до шевця. Швець був літній уже чоловік. Сидів собі, якусь пісеньку мугикав та весело молоточком постукував.

— Добриденъ Вам, — привіталися хлопці.

— І Вам день добрий.

— Чи не погодилися б Ви зробити отому молодцю пару черевиків? — запитав Штукар.

— Та чому ж і не погодитися, коли у мене ремесло таке?

— Та й почім у Вас Ваша робота? Бо може у нас і грошей не вистачить.

— Як не вистачить, то я й задурно зроблю. Бо такий вже я швець. А Ви, видать, з далеких країв будете, що так обносилися?

— Ой, з далеких, пане шевче, дуже з далеких.

— То давай, парубче, будемо мірку знімати, аби черевики добре вдалися, такі, щоб ноги самі до танцю просилися.

— Чекай, пане шевче... — продовжував вести переговори Штукар. — Тут справа не зовсім звичайна. Цьому хлопцеві треба два правих черевики. Швець посміхнувся.

— От дива! Щойно вчора один хлопець десь приблизно твоїх літ замовив у мене два лівих черевики.

Тут уже обізвався і Правоногий, а очі у нього засвітилися радістю.

— Скажи, чоловіче добрий, а коли той лівоногий за своїми черевиками до тебе прийде?

— От завтра і прийде. І ти приходь. Роботи я нагальної не маю, то й твої черевики зроблю.

— Тільки, якщо він раніше прийде, то хай неодмінно на мене зачекає. Він мені конче потрібний. Так йому і скажіть.

— То й скажу. Хіба мені важко?

Пішли хлопці. А швець ще довго замислено постукував своїм молоточком, дивуючись на цей світ, бо чого в ньому тільки не траплялося.

Ледве знайшли хлопці свою оселю. Прийшли — а там на них слуги з замку чекають. Принесли їм і напитків, і найдків всяких, і одягу, і взуття. Глянув Правоногий — і посміхнувся: черевики були і правий, і лівий.

— Забула, — сказав він. — Хоч і чаклунка, а все ж забула.

— А може й не забула. А може передбачила, що в тебе завтра вже будуть і ліва, і права ноги.

— Може й так. Побачимо.

Хоч і потомлені хлопці були, та Правоногий так і не заснув тієї ночі. Чекав вирішального для себе дня. А сонце чомусь все не сходило та й не сходило. Наче дражнилося. Але ранок таки настав. Правоногий і снідати не хотів:

скорше б йому до того шевця, щоб побратима свого не прогавити.

— Та ж швець ще вдома каву свою допиває. Куди ти спішиш? — сміявся з товариша Штукар, але й сам перейнявся його хвилюванням.

Це був якийсь дивовижний день. Сміялося сонце, люди посміхалися, вітер-теплокрил їх обвівав і теж, либонь, посміхався.

От прийшли вони до шевця, а там уже сидить хлопець, на черевики свої чекає. Правоногий до нього:

— Ти — лівоногий?

— Так. А звідки ти знаєш?

— А ти до моїх ніг придивися.

— Оце так зустріч!

Взяли хлопці у шевця свої черевики, хотіли вже міряти, коли дивляться — а ноги у них такі, як у всіх людей: і ліва, і права. Розмінялися тут хлопці черевиками, щоб кожному по парі було, і вже хотіли йти, коли тут з'явився вертлявий такий чоловічок, на жидка схожий.

— Чи не продасте, хлопці, мені свої подерти шкарбуни?

Той, що Правоногим був, згадав, що йому Баба Яга наказувала, та й каже:

— Ні, я не продаю.

— Та навіщо вони тобі? Та їх же і викинути шкода.

— Отож то є, що шкода. Не продам. На згадку собі лишу.

Жидок до того, що лівоногим був.

— А ти, хлопче, чи не продасиш мені оте своє дранття?

— То купи, якщо воно тобі треба. Бо мені воно ні для чого.

— Не продавай, — аж гукнув Правоногий.

— Та навіщо мені оце гноття? Такий спогад, знаєш, мені душу не гріє.

— Не слухай його, — крутиться жидок і вже й десять карбованців дає.

— Дурню, не продавай, — крикнув Правоногий. На дурня Лівоногий образився.

— Від дурня чую, — сказав ображено і віддав жидкові свої подерти черевики.

Жидок тут-таки й зник. І був це, вочевидь, не просто собі торгаш, а чоловік, котрий, либонь, і на чараках зневається. Тут Правоногий, котрий, як ми вже знаємо, називався Семеном, підійшов до свого побратима і сказав:

— За дурня пробач. Я просто хотів тебе застерегти, щоб ти своїх черевиків не продавав. А ти...

— Та навіщо вони мені?

— А ось зараз сам побачиш, навіщо.

Та й тричі стукнув черевиком об черевик. Всі аж роти пороззвяли: в обох черевиках повнісінько золота та всяких коштовностей.

— Дурня тобі вибачаю, — сказав Лівоногий, — бо ж і сам бачу, що таки дурень. Але ж чому ти мене не застеріг?

— Не можна було дочасно виявляти здібності наших черевиків.

Тут хлопці відсипали трохи золота шевцеві, за те, що бідним людям безкоштовно черевики робить, собі понабивали кишень та й пішли.

— Ну, хлопці, — сказав Штукар, — давайте заново знайомитися. А то незручно якось виходить: Правоногий та Лівоногий, наче у вас імен нема. Та й ноги у вас тепер, як у всіх людей. А якщо правду сказати, то й мені якось ніяково Штукарем називатися. Давайте вже по-людськи. Я, скажімо, Іван. Правоногого, знаю, Семеном колись називали. А тебе ж як мати в дитинстві нарекла? — запитав у того, що був колись лівоногим.

— Та я Максимом хрещений був. Так мені ви, хлопці, до душі прийшлися, що я з вами і не розлучався б.

— То й не розлучайся. Оселя у нас простора. Жити є де. Чого там?

От зажили вони утврьох. Жили добре, у злагоді, від негод своїх відпочили, а потім і занудилися.

— Пора нам, хлопці, до роботи якоєв ставати. Досить лежнями на всюому готовому жити, — сказав якось Штукар, що був у них за старшого. Пішли вони до володарки.

Привітала вона їх, розпитала, як їм живеться, а вже потім поцікавилася, чи просто так вони до неї прийшли, чи у якісь потребі. Тут Семен попросив:

— Я бажання своє прийшов сказати, коли Ваша ласка.

— Пам'ятаю, пам'ятаю. І яке ж у тебе бажання народилося?

— Все тут гарно, всім ми задоволені, тільки-от... нам би до якоєв роботи стати, а то без роботи якось нам кепсько.

Володарка посміхнулася.

— То добре, що про роботу дбаєте. Значить, я в вас не помилилася. Буде вам робота. Нашукую я саме управителів для свого володіння. Треба усьому лад давати, а я не встигаю, бо маю безліч всяких клопотів. Та й чоловічого ока тут треба, бо я, хоч і чаклунка, а все ж дівчина, — і глянула скоса на Івана-Штукаря, аж той спаленів.

— Хочу вас просити, аби Ви, Семене та Максиме, були моїми управителями. Хлопці тут-таки з радістю й погодилися.

— А мені, володарко, нічого не знайдеться? — запитав Іван. — Хоч я вже й скористався зі свого бажання.

— Твоє бажання в силі. Я вже звеліла цирк будувати. Іди і займайся будовою. Бо чари чарами, а людські руки — то найкращі чаклуни. А коли збудуєш цирк, тоді ми всі матимемо роботу. Будемо нашу казку ставити.

На тому і розійшлися.

Невдовзі Семен та Максим поженилися, стали жити кожен у своїй оселі, щоправда по-сусіству, бо дуже вже хлопці подружилися, а на них дивлячись, і жінки їхні заприятлювали. Тільки Іван ходив сумний. І все наче добре в нього, і все є, і цирк будується, та щось його смущило та в'ялило. Ой, добре

він знову, що саме смутило його та в'ялило. Безнадійно закохався він. Та не в кого іншого, а в саму володарку, чаклунку добра і краси. Тому й ходив сам не свій. Бо простій дівчині вже б давно і освідчився, вже б може, давно і у парі були, а тут...

Гуляв якось Іван увечері самотою. Вечір видався гарний і теплий. Люди кругом веселі, усміхнені. І подумав тоді Іван, що найбільша краса на світі, то усміхнені людські обличчя. Отак ішов він, задумавшись, коли чує — аж хтось його кличе. Оглянувся Іван — аж то сама чаклунка. Ходить собі одна-однісінька та на людей роздивляється.

— А чому ти, парубче, сам, та ще й у зажурі?

— А ти вгадай.

— Та я ж не ворожка, а чаклунка.

— А хіба ж ти не можеш заглянути в людську душу?

— А якби заглянула, то що?

— То й знала б, чому я сумую, та й не питала б.

— Але, коли я вже спитала, то скажи.

— І скажу, коли ти сама така нездогадлива. Мої друзі обрали собі гарних дівчат та й поженилися, а я не можу, бо, окрім твоєї вроди, немає для мене нічого на світі. Розумію, що це неможливо, але нічого зробити не можу. Твоя врода мені світ заступила.

— А чому неможливо? Я, хоч і чаклунка, але теж дівчина, може, тих твоїх слів я чекала все своє життя.

— І ти... погодилася б стати моєю дружиною?

— А чому б і ні? Чи знайду я ще кращу пару за того, хто вирятував мене з тяжкої неволі, хто чистий і розумом, і серцем?

— Тоді...

— Тоді й весілля.

А невдовзі по весіллі був відкритий цирк. Літала Баба Яга на помелі, Харлампій на кочерзі і запрошували всіх на виставу. Звичайно, Харлампій був не справжній, зате Баба Яга — справжнісінька. В цирку ставили цю казку. І коли глядачі розходилися, то казали, що кращої казки і на світі нема. А як ця казка Вам? Чи сподобалася?

МАКСИМКО В КРАЇНІ КАЗОК

(Для хлопчика Максимка. Поділися, Максимку, казкою зі своїми друзями — нехай і їм буде цікаво).

Жили собі чоловік та жінка. Обоє гарні та розумні, все у них до ладу та до прикладу. І народився у них хлопчик. І назвали вони того хлопчика Максимком. Максимко — то й Максимко: як хотіли, так і назвали. Ріс той Максимко здоровенький та міцненький, нівроку, а тато з мамою вже так любили свого маленького синочка, вже так тішилися з кожного його успіху, що й не сказати. Ось хлопчик уже навчився ходити, ось вже й говорить, ось вже й букви складати береться — з усього для батьків потіха. Коли хлопчикові виповнилося п'ять років, батьки при потребі стали іноді його самого вдома залишати, наказуючи:

— Ти ж, Максимку, гляди: двері нікому не відчиняй та здому нікуди не йди. Та хлопчик і сам те знав, не маленький.

Одного разу, коли батьки пішли кудись і залишили Максимка самого, занудився він та й став ходити по кімнатах, роздумуючи, чим би себе розважити, доки батьки повернуться. Ходив він отак, ходив та цікавим оком заглянув у комірчину: а що там? Спершу він в тій комірчині нічого цікавого не побачив: відра, торбинки з мукою, крупами та цукром. Що в тому цікавого? Та раптом увагу хлопчика привернули маленькі дверцята. Вони були зовсім непомітні, в самому кутику. Максимко, здається, ніколи раніше їх не бачив. Але де б їм тут взятися? А що ж за ними? Максимко спробував відчинити... Ура! Відчинилися! І хлопчик аж очі примружив від яскравого світла і дзеркал, що були у великій кімнаті, до якої він несподівано потрапив. Максимко стояв посеред кімнати і роздивлявся довкола. Ніяких меблів тут не було, самі лише дзеркала. І в тих дзеркалах відбивалася маленька Максимкова постать. І йому здавалося, що в кімнаті він не один, а багато хлопчиків, і всі вони схожі на нього. Та Максимко вже знав, що таке диво роблять дзеркала. Він зовсім не боявся і з цікавістю ходив по кімнаті і заглядав в кожне дзеркало. Він тільки дивувався: чому це досі Максимко тут ніколи не був? Як таке могло трапитися? І чому це мама ніколи нічого не говорила, що в них є ще одна кімната? Не могла ж вона про неї не знати. Але Максимкові розмірковування раптом обірвались: в кінці кімнати хлопчик помітив ще одні двері — широкі і міцні. Вони були виковані з якогось металу, оздоблені золотими візерунками. А ще по них були літери, можна було вчитися читати. Максимко хотів було прочитати, що там написано, але це було важко зробити, бо всіх літер він ще не знав і не вмів доладу їх складати. Зате Максимко спробував відчинити ті загадкові двері, та вони були замкнені.

— Шкода, — сказав хлопчик, — так цікаво, що там за тими дверима. Він ще поторсав за клямку — ні, зачинено. І раптом хлопчик почув за дверима кроки.

— Ой, — злякався Максимко, — ще хтось насварить мене, що я ходжу попід чужі двері. А чому, власне, попід чужі? Ці двері в їхньому будинку — значить, вони їхні.

Кроки стихли, і за дверима почувся спокійний і лагідний жіночий голос, ну, зовсім такий, як у Максимкової мами, коли вона йому перед сном казки розказує. А може, він спить і все це йому сниться? Максимко ущепнув себе. Ні, не сниться. А там за дверима вже вдруге запитували:

— Хто там?

І хлопчик відважився:

— Це я, Максимко.

— А що тобі потрібно?

— Та... нічого. Я просто хотів знати, що там за тими дверима.

Раптом у дверях відчинилося непомітне маленьке віконечко, і на Максимка глянули лагідні карі очі старенької жінки. В її обличчі Максимко вгледів щось дуже знайоме. Так, вона, та жінка, чимось була схожа на Максимкову маму, тільки була значно старша. А може, це була його бабуся? Але про бабусю мама йому нічого не говорила, у нього не було бабусі. Як це не було? Зовсім не було? Такого не буває. Мусила ж і в Максимка бути бабуся. А жінка якийсь час мовчки дивилася на хлопчика, а потім спітала:

— Скільки тобі років?

— П'ять, — ще й для переконливості руку показав — всі п'ять пальців.

— Читати ще не вмієш?

— Букви я вже майже всі знаю, але щоб читати — ще не вмію.

— Нічого, навчишся. Та ти, я бачу, допитливий.

— От і вуйко Іван так каже. А мама мене сварить та й сварить. Вона вважає, що я вже аж занадто допитливий. Все допитуюся та й допитуюся. А хіба таке буває, щоб занадто?

Жінка посміхнулася.

— Це твоя мама просто втомлюється на роботі, їй важко, а тут ще й на твої запитання треба відповідати. Це добре, що ти допитливий. Дуже добре.

— А ще тато каже: «Не сунь, Максимку, носа до чужого проса, бо в чужому просі б'ють по носі».

Жінка знову засміялася.

— Твій тато просто жартівник. Скажи, Максимку, а тобі дуже кортить знати, що тут за цими дверима?

— Страшенно кортить. Я ще тут ніколи не був.

— Ці двері, Максимку, ведуть в країну казок.

— В країну казок? Це правда? Ви мене не дурите?

- Хіба ж так можна казати старенькій бабусі — «не дурите»?
- Бо таке часом буває. Дорослі дивляться, що маленький, і починають дурити або якісь нісенітниці казати, як-от:
- «Максимку, біжи помий свої очі, а то вони в тебе дуже вже чорні».
- Це вони з тобою жартують, бо люблять тебе.
- Жартують! Нічого собі жарти!
- Ти, Максимку, на дорослих не ображайся, я бачу, що тебе в родині люблять. Адже так?
- Звичайно, люблять. Особливо мама. Вона каже: «Ти мій найдорожчий скарб».
- Жінка знову посміхнулася — і лице в неї ще дужче стало схоже на мамине.
- А Ви часом не моя бабуся?
- І твоя також.
- А ще чия?
- Я — казкарка. Я дітям казки розповідаю. Я веду їх у країну казок, а тому буваю схожа на маму чи бабусю того, хто мене слухає.
- А як можна потрапити в країну казок?
- Найкращий і найпростіший спосіб — навчитися читати. А потім вже з книжкою помандруєш, куди захочеш. А ще можна просто відчинити оці двері — і opinитися в цій цікавій країні.
- А мені туди можна?
- Звичайно, можна. Але... розумієш, зараз ми в країну казок нікого не пускаємо. Двері зачинено, а ключ від них аж у самої нашої королеви.
- Ого! У вас і королева є?
- Звичайно, і королева, і король.
- І принцеса?
- І принцеса. А як же без принцеси?
- От якби хоч краєчком ока заглянути у вашу країну.
- Але у нас і всякі страховини бувають. Скажімо, вовк, що хотів з'їсти Червону шапочку з її бабусею, а ще відьми всякі. Ти не боїшся?
- Ні, не боюся, бо всі казки завжди закінчуються добре. Адже Червона шапочка залишилася жива.
- Звичайно. Вона і зараз живе у нашій країні.
- А Ви б не могли попросити ключ у вашої королеви, щоб відчинити мені двері в країну казок?
- Спробую. Та не знаю, що з того вийде. Розумієш, Максимку, в нашу країну хоче потрапити страшний дракон Неук. Він хоче зруйнувати всі казки, щоб діти їх не знали і ніколи не читали.
- От злюка! А хіба у вас, ну, у вашій країні казок нема лицарів, богатирів, козаків, щоб з тим драконом впоратися? Я пам'ятаю, мені мама читала про Івана — селянського сина, так він...

- Знаю, знаю. І він живе у нашому королівстві.
- А Котигорошко?
- О, я бачу, ти багато казок знаєш. Всі, Максимко, без силі. Дуже вже він страшний, той дракон.
- Страйайте, — оченята у хлопчика засвітилися радістю. — А в країну казок можна увійти лише через оці двері?
- Так, тільки через оці двері. А ще через книжки.
- А хіба дракони вміють читати?
- Думаю, що ні. Та й ім'я у нього — Неук.
- Я придумав. Сюди я потрапив з нашої комірчини. Я попрошу маму, щоб вона начепила на двері від комірчини велику колодку. От дракон і не пройде.
- Смішний ти хлопець. Хіба ж таке страховисько може зупинити колодка?
- Мабуть, що не зможе... Що ж тут придумати?
- Ну, ти думай, а я тим часом до королеви піду: а раптом тобі поталанить.

Віконце зачинилося. Максимко залишився чекати. Не встиг хлопчик пильно розглянути всіх літер, викарбованіх на дверях, як двері раптом відчинилися — і на порозі стала бабуся-казкарка.

— Ходімо швидше, — сказала вона і, взявши Максимка за руку, повела у країну казок.

А там... Максимко був наче у дивовижному сні: назустріч йому повиходили всі казкові герої, про котрих він дивився мультики або читала йому мама. Максимко просто-таки не встигав з усіма вітатися, у нього розбігалися очі. Кіт у чоботях поважно розгулював, а Івасик-Телесик пригощав його рибою, яку він встиг наловити, доки не надурила його баба Яга. Маленька Дюймовочка танцювала з Ельфом. Котигорошко все хотів помірятися силою з Іваном — селянським сином. Кирило Кожум'яка м'яв свої дванадцять шкір... Кого тут тільки не було! Максимко навіть про принцесу забув, та бабуся-казкарка йому нагадала:

— В королівському палаці на тебе чекає королівна Дарина, або, як ви звички казати, принцеса.

І вони попрямували до королівського палацу. Максимко чомусь уявляв собі принцесу зовсім дорослою, в пишній прегарній сукні, в оточенні прислуги. А вона ходила собі по доріжці і з срібної лійки підливала квіти. Побачивши Максимка, королівна зупинилася і подала йому руку.

— Не треба офіційності. Давай будемо просто друзями. Мене звати Дарина.

— З радістю, панно Дарино.

І засоромився, аж почервонів, бо не знав, як треба називати принцесу.

— Можна й так. Мені навіть дуже подобається. Панно Дарино... Так мене ще ніхто не називав.

І вони з Максимком забули про все на світі. Хлопчик навіть забув, що тато з мамою, певно, вже повернулися і шукають його. А королівна Дарина зовсім

забула, що мала бути з батьком на прийомі поважних послів. Та й, зрештою, там було зовсім нецікаво. А тут... вона радо перезнайомила Максимка з усіма чарівниками, він навіть тримав у руках чарівну паличку. Королівна частувала хлопчика всякими ласощами, навіть морозивом, від якого ніколи не заболить горло. Та найбільше захоплення у Максимка викликав політ на повітряній кулі над усією країною казок. Зверху він бачив хатинку баби Яги, коника-горбоконика, Попелюшку.

Нарешті вони приземлилися і королівна сказала:

— Ну, Максимку, тобі пора додому, а то тато з мамою хвилюватимуться.

— І справді. Дякую, панно Дарино...

Не встиг хлопчик закінчити, що хотів сказати, як по всій країні казок пролунав страшний дикий рев. Це ревів дракон Неук. Він стояв у дзеркальній кімнаті перед дверима в країну казок і ревів. Спершу від страху, бо на нього з усіх дзеркал дивилися жахливі потвори. Та потім він, здається, розібрав, що і до чого, зрозумів, що на нього ніхто не нападає, і заревів від люті:

— Негайно відчиніть! Я — найлютіший і найстрашніший дракон Неук. Я зруйную вашу казкову країну. Я з'їм курочку Рябу, а принцесу візьму за дружину.

Максимко похолос. Невже не знайдеться нікого, хто захиstitив би принцесу Дарину?

— Я піду, — сказав рішуче Максимко.

— Куди? — жахнулася королівна.

— Я тільки поговорю з ним.

— З ким?

— З драконом Неуком.

— Та що ти! Це небезпечно.

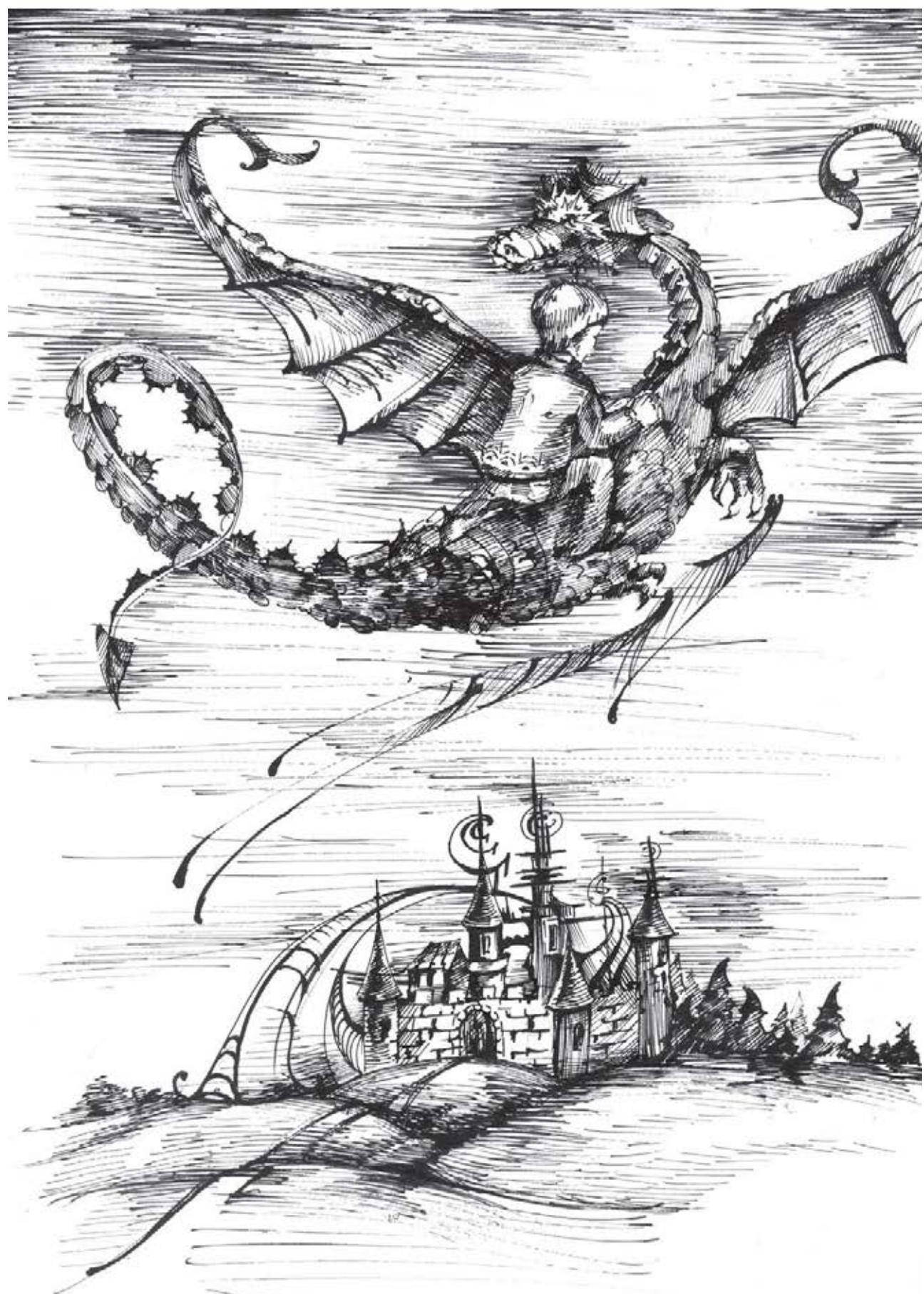
— А сидіти і слухати його рев — безпечно? Нехай дорослі собі, як хочуть, а я піду.

— Ти ж ще такий маленький.

— Не такий я вже й маленький: мені вже цілих п'ять років! І Максимко гордо показав свої п'ять пальчиків. Він розвернувся і попрямував до дверей, через які сюди потрапив. Йому було страшно, і навіть дуже страшно, але він не міг собі уявити, як принцеса Дарина стане дружиною такого страховиська. Хлопчик сердився на дорослих: ну, як вони можуть спокійно сидіти, коли небезпека загрожує жителям казкової країни? І не знав Максимко, і навіть не здогадувався, що сам лише Кирило Кожум'яка міг би подолати того дракона.

Але це була Максимова казка, і він мусив діяти сам.

Спершу хлопчик ніяк не міг відчинити мудровану застібку на віконечку. Та потім таки відчинив. Побачивши Максимка, дракон раптом перестав ревти і, здавалося з цікавістю подивився на маленького хлопчика. А той, чи то від страху, чи від свого безсилля показав йому язика. І раптом дракон голосно

зареготав, аж двері затряслись. Потім він спробував знову стати грізним, та в нього це погано виходило.

— Ти що! — раптом заговорило страховисько. — Що це ти собі дозволяєш? Я ж дракон.

— Послухай, драконе, давай ми з тобою поговоримо, як двоє дорослих чоловіків.

— Ха-ха-ха! Двоє дорослих чоловіків! Ха-ха-ха! Ти ж малявка!

— То ѹ що! А ти — Неук.

— Це у мене ім'я таке.

— Розум не вимірюється зростом.

— А чим? — зацікавлено спитав дракон. Виглядало так, що йому подобалося розмовляти з тим хлопченям.

«Чим же вимірюється той розум?» — думав Максимко і ніяк не міг згадати, як про це казала мама... І нарешті згадав:

— Ну... розум вимірюється вчинками.

— Чим?

— Вчинками. Ну, от... якби ти був розумний, то для чого тобі було б руйнувати країну казок?

— Для чого? А просто... щоб їх не було.

— Хіба ж вони тобі заваджають?

— Так, так, заваджають!

І раптом сталося несподіване: дракон заплакав. З очей у нього лилися потоки сліз. До Максимка підбігла королівна Дарина і зашепотіла:

— Не вір йому, не вір. Він хитрий, він хоче, щоб ти його пожалів і відчинив йому двері.

А дракон продовжував плакати, говорячи крізь слези:

— Ти думаєш, мені приємно бути Неуком? Теж мені ім'я! Всі сміються з мене! Ти перший зі мною по-людськи заговорив. Я не знаю жодної казки! Я не дивився жодного мультика! У-у-у! Коли я був маленький, то ні мама, ні бабуся не розповідали мені казок. У-у-у! А хіба ж я гірший за других? Чому всім можна, а мені — ні? Тоді хай зникнуть всі казки!

— Почекай, дракончику, — сказав Максимко, — все це можна виправити. Ось зараз я покличу бабусю-казкарку і вона розкаже тобі казку, яку ще нікому не розказувала. Ось побачиш.

А тут і бабуся підійшла. Підійшла і жахнулася:

— Максимку, як це тобі прийшло до голови з драконом розмовляти? Принцесо, негайно в палац!

— Бабусю, — зашепотів Максимко. — Цей дракон не знає жодної казки.

— Хіба таке можливо?

— Не знаю, але цьому дракону потрібна казка про те, як злий дракон перемінився на доброго.

— А ти, Максимку, бачу, розумний. Може й так. Що ж, спробуємо.

І вона почала свою казку.

- Жив на світі злий-прелютий дракон.
- Ага, це я. Лютий-прелютий, — задоволено ревнув дракон.
- Казку треба слухати мовчки. Слухай, коли хочеш, і не заваджай, — зовсім лагідно зробила зауваження бабуся-казкарка і продовжувала далі:
- Жилося тому драконові дуже кепсько. В школу він не ходив, друзів у нього не було, ніхто його не любив, всі його боялися. Він був дуже самотній.
- Зовсім самотній, — захлипав дракон.
- А головне — він не знав жодної казки.
- Ні однісінької! У-у-у!
- Ти слухай.
- Та я слухаю.
- Одного разу побачив дракона маленький хлопчик і чарівна принцеса.
- Дарина! І справді чарівна.
- Їм дуже сподобався той дракон.
- Я? Сподобався?
- От якби в нього було трохи менше зlostі...
- То що було б?
- То він міг би виступати в нашому казковому цирку.
- В цирку? Ого! Я згідний!
- Тоді б той дракон сам створив би свою казку, і всі діти любили б його.
- Мене? Я дуже хочу, щоб мене любили.
- Але для того треба бути добрим. Злих не люблять.
- А я зможу?
- Зможеш, якщо захочеш.
- І ви мене впустите у свою країну?
- Звичайно, тільки спершу сюди прийдуть наші чарівники і ворожбіти. Вони засвідчать, що дракон каже правду і не має на думці нічого злого.

Покликали чарівників і ворожбітів. Вони довго чакували, а потім визнали, що у дракона немає ніяких злих намірів. Та коли бабуся-казкарка відчиняла двері в країну казок, всі про всякий випадок відійшли далеко. Лише Максимко сміливо підійшов до дракона і чемно спитав:

- А можна я на тобі покатаюся?
- Можна. Сідай.

І Максимко заскочив на драконову спину і весело загукав:

- Но, конику-драконику!
- Всі сміялися. І королівна Дарина дивилася на Максимка і також сміялася. Потім хлопчик зіскочив зі свого «коня», підійшов до королівни і тихо сказав:
- Панно Дарино, тепер ти, мабуть, вийдеш заміж за якогось принца. Так буває у казках.
 - Можливо, — посміхнулася королівна.

— Прошу тебе, не виходь ні за кого заміж. Почекай, доки я виросту. Хіба ж це так довго?

— Е, Максимку, доки ти виростеш, то я зістаріюся. Тоді мене ніхто не захоче.

— Я захочу. А втім... це ж казка, а в казці можна й не постаріти.

— Це правда. Але, коли діти стають дорослими, вони, на жаль, забувають дорогу в країну казок.

— А я не забуду. От побачиш.

— А щоб і справді не забув, я подарую тобі свій перстень.

І королівна одягнула на палець хлопчикові коштовний перстень.

— Він ростиме разом з твоїми пальцями. Ти лиш не загуби його. Ну, іди. Тобі пора. Прощай!

— До побачення, панно Дарино!

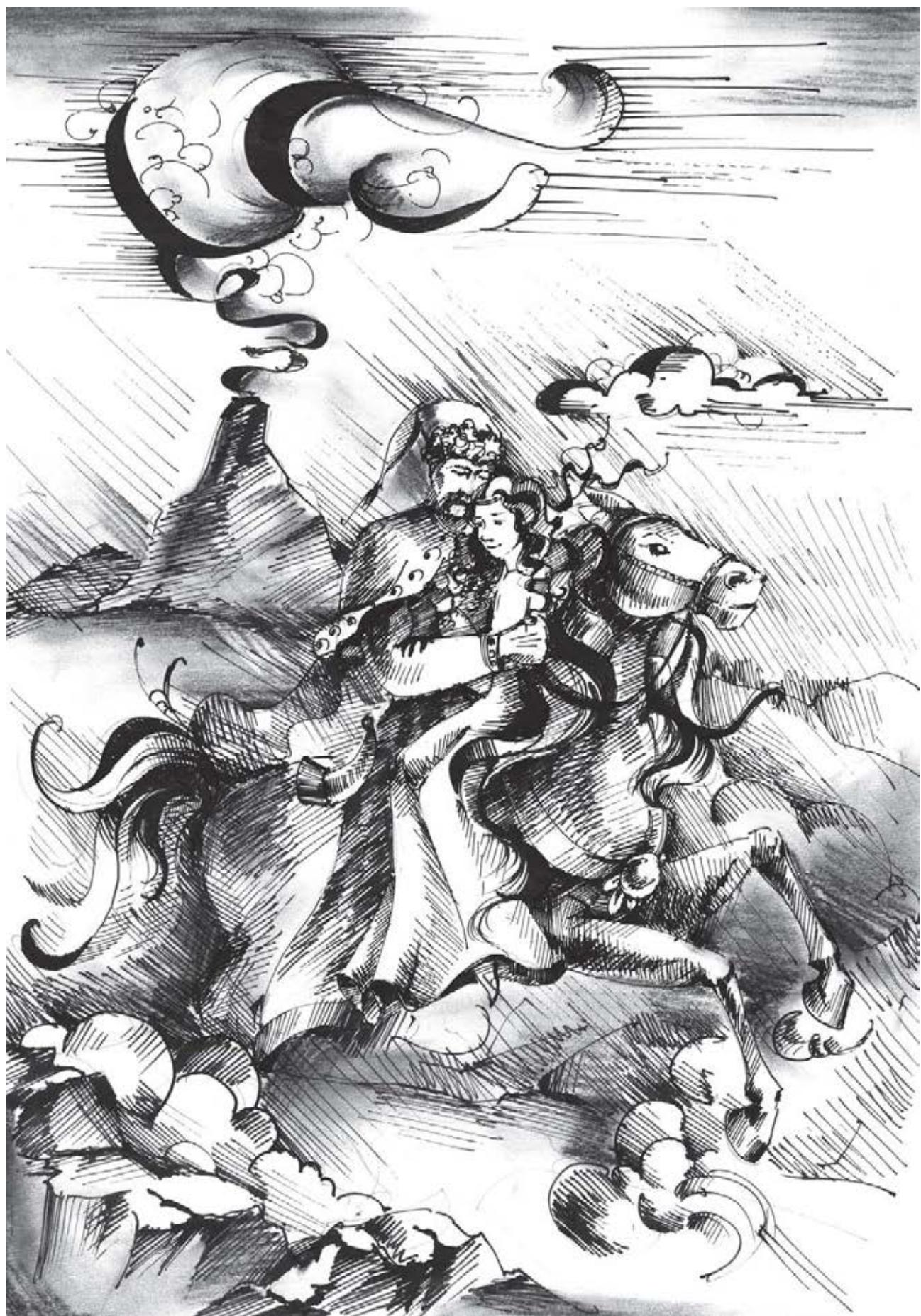
Максимко прокинувся. Він солодко спав у комірчині. Над ним стояла переляканана мама.

— Господи, як ти нас налякав. Ми з батьком всю хату за тобою перешукали, всіх сусідів перепитали. І що це ти надумав? Де ж це видано — в комірчині спати!

— Ой, мамо...

— Ну, добре, добре, потім розкажеш. Ходімо вже вечеряті. Там батько непокоїться.

І вони пішли до вітальні. На руці у Максимка виблискував коштовний перстень панни Дарини.

ЯК ЗАСНУВ ВУЛКАН

Жили собі чоловік та жінка. І було у них троє дітей: два сини і дочка Оленка, та така красуня, що ніхто не міг повз неї пройти, щоб не помилуватися її вродою. А в житті, звичайно, поряд з добром зло ходить. От побачив її одного разу злий чаклун, що у подобі змія літав по землі. Побачив — та й спокій втратив: дуже вже захотілося йому красуню Оленку взяти собі за дружину. Та знав він, що в Оленчного батька та братів її крутий норов: чаклун ти чи ні — знівечити можуть і не спитають — і почаклувати не встигнеш. От саме тому й вирішив змій-чаклун хитростю заволодіти Оленкою.

Підгледів він, коли дівчина з подругами на заквітчаній луці розважалася — перекинувся у прегарного коника і підійшов до Оленки. Дівчата почали по черзі їздити на ньому верхи, сміючись і забавляючись. Вони ще ніколи не бачили такого маленького, такого гарного і спокійного коня. Почали й Оленку намовляти, щоб і вона порозважалася. Оленка довго не погоджувалась. Але коник ніби зумисне ходив за нею, аж немовби запрошуав проїхатися верхи. Нарешті дівчина не витримала спокуси і сіла сміючись на маленького і спокійного коника. Краще б вона того не робила, бо як тільки дівчина на нього сіла, кінь відразу ж перекинувся змієм і полинув вище від хмар, лишаючи за собою вогненний слід. Довго стояли дівчата у великому диві, не можучи збегнути, що сталося. Побігли вони до Оленчиних братів і розповіли про жахливу пригоду. Повибігали хлопці, вибіг і батько, — та де там! Ні сліду. Заплакала мати, та й всі, хто знав її, сумували за дівчиною, бо дуже вона була доброю і лагідною. Сталі вони думати-гадати, хто ж міг вкрасти їхню Оленку. Але так і нічого не придумали. Люди вони були прості, не вірили ні в які чаклування, а тим паче у вогненних зміїв. Послали гінця у друге село, щоб сповістити богатиря Івана. А треба вам знати, що той Іван та був закоханий в Оленку. І Оленка дала свою згоду вийти за нього заміж. Чекали тільки, щоб завершити всі польові роботи, та й збиралися відгуляти пишне і гучне весілля. Аж тут он яка пригода трапилася.

Іван був хлопець гарячий. Прискакав на змиленому коні і при зброї. Здавалось, що він вже був готовий битися з наймогутнішим ворогом. І був дуже розчарований, що й досі ніхто не знав, з ким треба битися.

А тим часом змій домчав непритомну Оленку на свій острів. Котрий міг, якщо в тому була потреба закрити хмарою і зробити невидимим. Тут він опустив Оленку на землю. Дівчина відкрила очі, роздивилася довкола і заплакала. Вона зрозуміла, що потрапила в казку, але казка була дуже страшна і небезпечна. А змій перекинувся красенем-юнаком і почав улещати дівчину всякими коштовними дарунками, благаючи її стати його дружиною. Але Оленка бачила таємничий блиск його недобрих очей і продовжувала просити, щоб

відпустив він її додому. Звичайно, прохання були марними. Нарешті змій скинув з себе личину добропорядності і зловісно зареготав:

— Ти думаєш, дурна дівчино, що я даремно ризикував своїм життям, а тепер мав би тебе відпустити? То затям собі, що того не буде. Тепер ти, красуне, хочеш того чи ні, муситимеш стати моєю дружиною. Ще тяжче заридала Оленка, але незабаром зрозуміла, що нічим не можна ублагати лютого змія. Тоді перестала вона плакати, стала мужньою, рішучою і сказала:

— Можеш тоді мене відразу й убити, бо твоєю дружиною я ніколи не стану.

— Не сердь мене, дурне дівчисько. Я б і справді вчинив те, про що просиш — убив би тебе. Та коли ж врода твоя така, що й казкові принцеси тъмяніють перед нею. Отже таки мусиш стати моєю, і не переч, бо пожалкуєш.

— Ба ні, — скрикнула Оленка, — не бути цьому!

— А то ми ще побачимо: я не звик, щоб мені перечили.

— Доведеться звикати.

— У вежу її! — крикнув змій.

І звідки не взялися слуги — і підхопили Оленку та й понесли на високу вежу. Там, на самій вершині, була маленька кімнатка. Отут і мала сидіти Оленка і чекати на свою долю. Їсти їй приносили якісь потвори, а кожного дня заходив сам змій і питав, чи не передумала вона. Одного разу, коли Оленка дуже вже його розсердила, він обернув її на жахливу потвору, та ще й велів по кімнаті дзеркала порозвішувати, щоб бачила себе дівчина і від того щоб посилювались її муки. Пішов змій. Заплакала Оленка.

— Ну як же можна на таку потвору дивитися цілий день? Краще б я осліпла! Пожалів Оленку павук: він почав старанно працювати. Працював цілий день, а на другий глянула Оленка — нема дзеркал: всі засновані павутинням. Подякувала дівчина працьовитому павуку, сіла ближче до маленького віконечка та й почала дивитися. Внизу плюскотіло море, над морем літали чайки. Затужила дівчина, заплакала:

— Ой, чаечко-літаєчко! Ти далеко літаєш, бачиш мою матінку, бачиш моого батенька, бачиш моїх братиків, бачиш моого милого-чорнобривого. А я тут сиджу, світом нуджу. Передай ти їм, моя рідна, що я у неволі, бідна. Підлетіла чайка до самого віконця. Здавалось, хотіла почути слова дівчини. Та хіба ж почуєш за диким ревом моря, що розбиває о скелі свою хвилю?

А тим часом в оселю, де сумували Оленчині рідні, зайшла старен'ка бабуся. Вона попросила напитися води та й почала розпитувати, чому вони всі такі засмучені. Розказали вони бабусі про своє горе. Підклікала вона старшого брата і сказала:

— Жаль мені вас, бо горе ваше велике. Полонив страшний чаклун вашу Оленку. Хочеш її побачити?

Звичайно, він захотів побачити свою сестру.

Бабуся протягнула йому чарівне дзеркало.

Він відсахнувся і закричав:

— Брешеш, стара відъмо! Це не моя сестра!

— Ну вже вибач, хлопче. Я дожила до сивого волосся, але таких кривдних слів ще ні від кого не чула. Годилося б тебе покарати, але я розумію, що в тій потворі важко впізнати красуню Оленку.

Тоді підклікала вона другого брата і дала послухати йому дзеркало, приклавши до його вуха другим боком. І хлопець почув Оленчин голос:

— Чаєчко-літаєчко! Ти над морем літаєш, бачиш мою матінку, бачиш моого батенька, бачиш моїх братиків рідненських, бачиш моого милого-чорнобривого...

— Вона! — закричав хлопець. — Де вона? Як її врятувати?

— Бачиш, який ти молодий та запальний. То тільки казка швидко розповідається, а справа не швидко робиться. Треба Оленці звісточку передати, бо вже дуже дівчина у великому горі. А самим треба добре подумати, як злого змія-чаклуна перехитрувати. Найперше покличемо чаєчку-літаєчку. Дай-но чогось їстівного для неї.

Хлопці кинулись, принести хліба, круп всяких, а стара почала сипати покорм та її кликати по-чайному. Спершу прилетів великий чорний ворон, але стара прогнала його із словами:

— Сюди тебе не кликано, для тебе тут не готовано.

І ворон полетів геть.

Потім прилетіли ластівки, але і їх баба не підпустила до корму:

— Не вас кликано, не для вас готовано.

Аж нарешті прилетіла чайка. Баба почала її годувати і у неї питати:

— Ой, чаєчко-літаєчко, далеко літаєш, багато знаєш. Чи не бачила ти часом, де тримає змій красуню Оленку?

— Та як же мені не знати! Ховає він її на своєму острові у високій вежі. Плаче бідна дівчина, світом нудить, а змій хоче її зі світу звести, якщо не стане вона його дружиною.

— А видать, що не стане, — сказала стара.

— Та де ж пак! — сказала, що радше зі світа піде.

— То чи не погодишся передати їй звістку? — запитала баба.

— Та хіба ж я коли-небудь відмовлялася допомогти у добрій справі?

Одного разу, коли Оленка після змієвих відвідин сиділа біля свого віконця, до неї раптом влетіла чайка і опустила клаптик паперу. Ох, як же зрадила дівчина! Це була звісточка від її рідних. Вони її знайшли, вони її люблять, вони їй допоможуть.

І Оленка почала діяти так, як її було навчено. Коли наступного дня прийшов змій, дівчина сказала:

— Бачу, що нікуди мені не дітися: мушу я вийти за тебе заміж.

Зрадів змій, ледве не затанцював на своєму змійному хвостищі.

— Давно б так! Побіжу запрошувати на весілля. Ну й позаздрить мені Кощій!

- Почекай, — зупинила його Оленка.
- Що ще? — незадоволено рикнув змій.
- Та я ще мушу собі весільну сукню пошити.
- Дурниці! У мене тих суконь буде за мить скільки захочеш. Ей!
- Страйвай, — зупинила його дівчина знову.
- У нас звичай такий: наречена сама собі весільну сукню і тче, і шиє, і вишивала. От і я не відступлюся від звичаю.

Змій подумав, що можна й почекати трохи, аби лиш не довго. У дівчиська примхи, ну, та вже добре. Мусить же і він поступитися якоюсь дрібницею.

Сіла Оленка за шиття. Принесено їй шовку небаченої краси, заполочі, серпанку, срібних та золотих блискіток. Дівчина ніби й веселенька. А сама все на море поглядає: чи не летить чаєчка з доброю звісткою. Змій кожного дня навідується: додивляється як іде робота. А Оленка до нього:

- Поверни мені мою вроду, бо як же я маю собі сукню приміряти: я у тому убранині ще потворніша. То як же я маю знати, що мені до лиця?

Довелося змієві і на цей раз поступитися.

- Ну, — думає змій чаклун, — мені лиш би до весілля, а там я їй покажу. А вдома на цей час також готувалися.

Керувала всім старенька бабуся, що прибилася якось до Оленчиного дому. Ви вже, певно, здогадалися, що не проста то бабуся була, а чаклунка, але чаклунка добра. Є такі на світі, особливо в казках. От саме та бабуся і нарадила.

- Треба, — каже, — сітку виплести, та велику-превелику і міцну-преміцну.
- А де ж таких ниток взяти? — цікавляться люди.
- Є такі нитки, міцніше від яких немає нічого. Це павутиння.

Ніхто їй не повірив, але всі змовчали, бо вже не раз пересвідчувались, що у неї світливий розум. Побрали жінки кошики та й подалися в ліс павутиння збирати. Майстрині розбирати його на тоненькі волокна, а вже з них сукали і справді міцну нитку. А вже з тої нитки рибалки сітку плели, величезну, від землі до неба. Клопітка то була робота, але дуже необхідна. От нарешті сіть готова. Просочили її спеціальною сумішшю, щоб не зайніялася від змієвого вогненного дихання. Розтягнули сіть молодці — самі здивувалися, яка вона була велика та міцна. Нижню її частину міцно закріпили на землі, а верхню — на найвищих горах, що сягали хмар. Та й почали чекати змія. Сторожу довкола поставили, щоб ніхто часом тією дорогою не проїхав... Сам Іванко з Оленчиними братами за всім наглядав.

А Оленка сидить у своєму полоні, звістки чекає, а її нема та й нема. Кожен день її роком стає, а тут змій приспішує, не терпеливеться. Оленчина сукня вже давно готова, та дівчина все щось вигадує та прикраси нові чіпляє. Нарешті змій втратив усякий терпець:

- Досить вже. І так гарно. Завтра весілля.
- Та й пішов.

Заплакала знову дівчина:

— Та що ж це коїться? Може, чаєчка з дороги збилася? А може, забули там за мене, бідну?

За сльозами і не побачила Оленка, як у віконце чайка влетіла. Як гляне, — аж папірець впав до її ніг.

Назавтра змій прийшов:

— Ну як, готова? — запитав він.

— Хотіла тебе ще просити...

— Ну, що ще там?

— Звичай у нас такий... Розумієш? Злітай до мене додому і принеси сюди мою матінку, щоб вона мене благословила.

— Та ти що! — обурився змій, — я й так вже тобі у всьому потураю. Ти хочеш, щоб я на небезпеку наражався? І так обійтися.

— Ой, — засміялася вимушено дівчина, хоч їй не до сміху було, — не думала я, що ти такий страхопуд. Ну, як собі хочеш, а без маминого благословення я заміж не піду.

— Хто? Я — страхопуд? — закричав змій (зачепило таки).

— Та я зараз тобі хоч усю твою родину принесу.

— Мені б лише матінку, — благала Оленка, виконуючи те, що було написано. Саму ж проймав жах: а що коли вона наражає на небезпеку своїх рідних, а особливо маму?

Була навіть думка: відмовитись від затії і померти тут у неволі. Але так хотілося жити, так вірилося, що щось там вони незвичайне придумали.

— Ну, я полетів, — сказав змій. — Ну й дурні у вас звичаї. Але знай, що вже остання твоя примха. Завтра весілля.

— Ну, що ще ми побачимо, — подумала Оленка, а вголос сказала:

— Ти ж скорше лети та не барись.

І сіла чекати. Змій набрав найбільшу швидкість, на яку був спроможний.

— Летить! Летить! — сповістили дозорці. Все живе поховалося: а що коли сіть не витримає і порветься? Але сіть не порвалася. Змій з розгону потрапив у неї і запутався. Він борсався, дихав полум'ям, — та де там! А тут молодці відчепили кінці та ще більше замотали лютє страховисько. Від люті він і чаклування своє забув. А тут і бабуся нагодилася і доторкнулася до нього своєю чарівною паличкою.

— Заспокойся, Вулкане! — сказала вона, — тепер ти безсилий! Не я тебе здолала, а прості люди, без чаклунства. А я їм лише трошки допомогла. Тепер ти спатимеш і не чинитимеш кривди.

— Куди його? — запитали молодці.

— Тягніть у найбільше провалля, — сказала добра чаклунка.

І хлопці потягнули його, хоч це було і нелегко. Все село вийшло дивитися на подолане зло.

Змій лише стогнав та сопів. Та ще час від часу дихав полум'ям, але його вже ніхто не боявся, і від того він втратив рештки своїх сил.

Кинули його люди у глибоке провалля. І час від часу бурхає він звідти полум'ям. Тоді люди кажуть:

— Вулкан прокидається.

Або:

— Вулкан дихає.

А кінець казки ви вже й самі могли б розказати.

Щасливі Оленка та Іван відгуляли весілля і може й досі десь живуть собі і своїм дітям та онукам цю казку розказують.

СЛІПИЙ ДОЩ

У небі, на найбільшій темній хмарі, жила собі Дощовиця. А у неї було аж сім дощів-синочків і одна донька Злива. Перший дощ — весняний та дзвінкий, ніби на струнах виграє, тому й прозвали його Дзвінкострун. Другий дощ — Грозовик, що по небу громи свої розпускає, поганяючи їх блискавицями. Третій дощ — Шепотун, літній шептливий, заспокійливий, під котрий так солодко дрімається, коли робити нічого. Четвертий дощ — Жнивовик — найбільш небажаний, бо люди саме урожай збирають. П'ятий дощ — осінній та холодний, іноді навіть з мокрим снігом, коли й з хати виходити не хочеться. Тому й прозвали його Сніговик. Шостий дощ — Мжичник — не дощ, а так собі, морока одна. Та найулюбленішим був найменший синок Дощовиці — дощ, котрого люди називали Сліпим — веселий, літній, теплий, після нього гриби з-під землі виходили, тому ще його називали Грибним дощем. Кожен дощ знов зізнав своє діло, кожен приходив до людей у свій час. А от найнебажанішою була донька Злива — одне лихо від неї. Мама-Дощовиця намагалася тримати її вдома, під суворим наглядом, та коли мами часом не було, тоді донька-пустотиця всі запаси води виливала прямісінько на голови людям і на землю з її стаканами.

Отак всі і жили на одній великій хмарі, аж поки одного разу злий Градомет не побачив Зливу. Дуже все вона йому до смаку прийшла, і захотів він її посватати.
— Не можу я її заміж віддати, — забідкалася мама-Дощовиця. — За нею увесь час дивитися треба, аби людям біди не накоїла.

— Нічого, — злісно засміявся Градомет, — ми з нею удвох такого наробимо, що довго нас пам'ятатимуть оті мізерні істоти, що називають себе людьми.

Зажурилася мама-Дощовиця: це ж таких двох докупи звести — то й справді біди не оберешся. Скликала вона всіх синів своїх і стала з ними раду радити. Весняний дощ Дзвінкострун без журно сказав:

— Та що його журитися? Нехай собі. Віддамо нашу непутячу сестру — мороки менше буде.

Нехай там собі з Градометом роблять, що захочуть.

Грозовик сказав:

— От як візьму я пару блискавиць та як зажену її аж за край землі разом з її безпутнім нареченим — буде тоді знати.

Літній шептливий дощ тихо сказав:

— Заспокойтеся. Чого хвилюватися? Поспали б краще трохи.

Дощ Жнивовик зашумів, засміявся:

— Весілля — це ж прекрасно! А головне — весело! Ох, і погуляємо! А чого нам про тих людей журитися? Нехай вони самі про себе журяться.

Осінній та холодний дощ байдуже сказав:

— А мені однаково: нехай собі збиткуються над тими людьми, скільки хочуть.

А Мжичник нічого не сказав.

Тільки найменший Сліпий дощ, що дуже любив людей, зажурився не на жарт. Йому було зовсім не байдуже, що можуть накоїти Градомет зі Зливою. Він згадував, як люди радо вибігали йому назустріч, і навіть діти не ховалися, а стрибали і вигукували:

— Іди, іди, дощику,
зварим тобі борщику,
у новому горщику.
Тобі каша, а нам борщ,
щоб густіший падав дощ!

А тепер тим людям і їх веселим дітям загрожувала небезпека. Треба було щось думати, бо братам і справді було байдуже.

Зачинилися вони удвох з мамою-Дощовицею і довго думали, як зарадити лиху. І таки придумали. Другого дня, коли засвітило і пригріло сонечко, назустріч йому пішов Сліпий дощ. Сонечко любило його, бо Сліпий дощ ніколи не закривав його хмарами. Та й і хмар у нього не було.

— Послухай мене, ясне сонечко, допоможи нам у біді.

— Кому це «вам»? — спитало сонечко.

— Нам з матір'ю-Дощовицею та й усім людям, рослинам і тваринам. Їм загрожує біда.

— А що ж у вас всіх трапилося? — захвилювалося лагідне сонечко, що дуже любило, коли всі посміхалися.

— Ще не трапилося, але трапиться, якщо тільки наша Злива вийде заміж за злого Градомета.

— А таке може статися?

— Так, може. Градомет посватав її.

— А чим же я можу вам допомогти?

— Можеш. Піднімися високо-високо, он за ту хмару. Це не просто темна хора, це комора злого Градомета. На цій хмарі він зберігає усі свої запаси граду, що накопичував віками. Я колись цікавости ради заглядав туди. Там лежать градинки від маленької, як горошок, до великої, як куряче яйце.

— І що ж ти від мене хочеш?

— Розтопи всі ці запаси. Ти це можеш. Адже весною ти розтоплюєш всю кригу. Перетвори їх на теплий дощ. Тільки не відразу, бо затопиш всю землю, а кожного дня потрохи.

— Але ж тоді цілий тиждень йтиме дощ.

— Нехай краще так. Зате град не зможе наробити людям шкоди.

— Але ж дощ — це не моя справа, а твоєї мами і твоїх братів. Моя справа — світити.

— Ну, сонечко, ну, будь ласка! Більше нам ніхто не допоможе.

Маленький Сліпий дощикув увесь аж світився. А діти стрибали і вигукували:

— Дощику, дощику,
припусти,
на бабині капусти!

— Добре, — нарешті погодилося сонечко і сковалося за велику чорну хмару, що і була коморою Градомета. Через якийсь час пішов дощ, теплий, благодатний дощ. Люди казали:

— Добре, що дощ пішов, його дуже треба.

А на хмарі, де жила Дощовиця із своїми дітьми, дивувалися: всі сім дощів були вдома, та й Градомет і Злива тут-таки мріяли про своє весілля, а на землі ішов дощ. Живовик сказав:

— А хто ж там іде, коли ми всі тут?

Та літній шептливий, позіхнувши, промовив:

— Заспокойтесь, не хвилуйтесь, хтось робить нашу справу — то й добре: можна відпочити.

Грозовик зашумів:

— А я б таки подивився, хто там встрияває у наше діло.

Та Мжичник заспокоїв брата:

— Та годі тобі. Тут з весіллям клопотів повно, а тебе дурне мучить.

Поговорили — та й забули. А дощ все йшов та йшов: день, другий... і так цілий тиждень.

Аж нарешті виглянуло сонечко і втомлено засміялося: мовляв, все в порядку.

Злива з Градометом, повбирані у чорні хмари, виходили здому. На шиї у Зливи — градове намисто, на голові у Градомета — снігова шапка.

— Ми підемо до Градомета оглядати його скарби, — сказала Злива. — Завтра у нас весілля.

— Завтра? — жахнулася Дощовиця.

— Так, завтра. Я більше ні дня не чекатиму!

І Злива тупнула ногою, аж їхня хмаря захиталася.

— Не хвилуйся, — шепнув матері маленький Сліпий дощ, — все гаразд.

— Ходімо, люба Зливо, — сказав Градомет, — я покажу тобі такий град, якого ти ще ніколи не бачила. Про нас говоритимуть синоптики, про нас буде писати історія, бо такого ще не було.

І вони пішли. А по якімсь часі прибігла заплакана Злива.

— Він одурив мене! Одурив! Нічого у нього немає! Уявляєш? Комора порожня, ні найменшої градинки! Дурень! Бовдур! А я йому повірила: «Про нас писатиме історія!» От дурепа! Повірила!

— Заспокойся, доню. Все добре, нічого не трапилося. Заспокойся.

Сміялося сонечко, грала всіма барвами веселка, йшов Сліпий дощ...

ТРОЯНДИ ДЛЯ ПРИНЦЕСИ

Я сиділа біля відчиненого вікна. Було літо. День вальсував собі з зеленим листом, з травами і квітами, був сонячний, але не спекотний. Сонечко пестило, але не пекло. Словом, світ був прекрасний. А мені було сумно — і це нікуди не годилося. Та я нічого не могла з собою зробити. Просто до мене вже давно не приходила казка. Я люблю, коли вона приходить. Тоді я записую її для дітей. А тут... не приходить — і все. Тому я й журилася.

«А може вона адресу мою загубила? — думала я. — Але ж вона все-таки казка: загубила — то може й знайти. Ні, тут щось не те».

Раптом на моє підвіконня сіла пташка, невеличка така, як горобчик, тільки яскрава і щебетлива. Вона ще до мене не прилітала. Годилося пригостити її крихтами чи якимись крупами, але я боялася її злякати і тому навіть не поворухнулася. А вона все щебетала та щебетала. Була від мене зовсім близько, я легко могла б дістати її рукою, якби вона сиділа отак і чекала, доки я це зроблю. Але навіщо б я мала її діставати? Вона знову ж таки злякалася б та й утекла б. А так... Пташка все щебетала та щебетала. Та так гарно, що я не втрималася, повернулася до неї і мимоволі спітала:

— Звідки ти, така хороша?

І що ви думаете? Сталося нечуване: пташка мені відповіла, пташиним голосом, але справжнісінькою людською мовою.

— З казки я. Хіба ти ще й досі не здогадалася?

— З казки? — здивувалася я. — З якої ж ти казки?

— З твоєї нової казки, которую ти зараз почнеш писати.

— А звідки ти знаєш, що я зараз почну писати нову казку? Я ще й сама про те не здогадуюся.

— Та вже знаю.

— А може ти ще й знаєш, про що буде та казка?

— Ні, того я не знаю. Це маєш знати ти.

— Але і я не знаю. Як тоді бути?

— Ну... є маленька підказка... Я прилетіла до тебе з чарівного саду хлопчика Данилка.

— А-а, це того хлопчика, що був закоханий в однокласницю Олю і вірив у те, що вона — принцеса?

— Того самого. А ще казала, що не знаєш. А найцікавіше те, що та дівчинка і справді принцеса. Думаю, що це ти вже знаєш.

— Уяви собі, що і того я не знаю.

— Це не схоже на тебе.

— Хлопчика Данилка я знаю, і дівчинку ту якось бачила. Гарненька така, з довгою косою.

— Авжеж.

— Але на принцесу вона, як на мене, зовсім не схожа. І до чого тут моя нова казка?

— А це вже сама подумай. Ти ж автор, а не я. Я всього лише пташка. Моя справа щебетати якнайкраще і стерегтися, аби якийсь немудрий кіт мене не з'їв. А твоя справа — писати нову казку. Діти зачекалися. Не можна так.

— Почекай, я тобі принесу чогось поїсти. Що ти любиш найбільше?

— Найбільше — гречані крупи. І хліб люблю, і соняшникове насіння.

— Ну, я зараз.

Пішла на кухню і принесла їй всього потрохи.

— Ого! — защебетала пташка, — може, ти подумала, що я — слон? Мені ж треба зовсім небагато.

— Нічого. Рештою поласують горобці. А ще голуби. Вони часом також прилітають.

Пташка щось трошки подзьобала, пощебетала ще трохи та й полетіла собі. А я задумалася: якою ж має бути нова казка? Найперше я пригадала все, що я знала про Данилка. Колись це був неслух, яких мало. До школи ходив через раз, та й то запізнювався. Оскільки був здібний, то в найгірших учнях не числився: так собі, в посередніх. Що вже батьки його сварили, що вже вчителі соромили — нічого не допомагало. Зате, коли якось вчителька на уроці розповідала про квіти, а потім викликала Данилка відповідати, всі були дуже здивовані: він розповідав так захоплено і цікаво, що клас заслухався. І вчителька також. І якби вона його не зупинила, Данилко розповідав би, мабуть, цілий урок.

Вчителька була в школі нова. Вона ще мало знала учнів, а тому сказала:

— Дуже добре! Ти просто молодець! А мені казали, що ти здібний, але трохи ледачий. Ти вже мені вибач, але так про тебе казали.

В класі засміялися. А Данилко і не образився зовсім, а спокійно сказав:

— Так і є. Я таки трохи лінькуватий. Просто у мене є квітник. Я вирощую квіти, а тому про них щось трохи знаю.

— Це добре, — сказала вчителька, — завтра я принесу тобі цікавий журнал про квіти. А ще насіння, якого в тебе, мабуть, немає. Потім ми з тобою ще поговоримо.

Так Данилко подружився з новою вчителькою Вірою Іванівною. Вона захотіла подивитися на Данилків квітничок, і хлопець з радістю показав їй своє маленьке царство. Вчителька була приємно вражена чистотою і порядком у квітнику. Дещо таки й підказала хлопцеві. І Данилко уважно дослухався до її слів.

— Віро Іванівно, — раптом заговорив Данилко майже пошепки. — А ви сміялися не будете?

— Якщо не смішно, то не буду.

— У мене є mrія...

— Це прекрасно, коли у людини є mrія.

— Я вивів особливі троянди. Я сам їх придумав. Я довго з ними морочився, але у мене це вийшло. Я Вам їх зараз покажу. А мрію я подарувати ті троянди принцесі.

— Принцесі? І ти серйозно віриш у принцес?

— Так. Свою принцесу я бачив у сні. Вона дуже гарна. Така... з довгою косою. І Данилко повів вчительку у віддалений куточек садка. Там у затишку на осонні пломеніли особливі троянди. Вчителька таких ще не бачила. І ніхто ще таких не бачив, бо то були троянди для принцеси.

З того часу Данилкові соромно було так безтурботно прогулювати уроки. Що подумає про нього Віра Іванівна?

Одного разу, коли Данилко, запізнившись на перший урок, нарешті прийшов у клас...

За його партою сиділа дівчинка. Ні, не просто дівчинка... це була принцеса. Данилко її відразу впізнав. Вона прийшла сюди з якоїсь казки і з Данилкових снів. Саме такою він уявляв собі її. Саме такою... Довжелезна коса, білий комірчик, білий-білий, білішого не буває, білий фартушок... інших кольорів Данилко просто не помічав.

«Біла, як хмаринка», — подумав хлопчик і сів поруч. Досі він сидів за партою один.

Йшов урок. Данилко слухав. Було якось незручно крутитися і робити з паперу літачки. На перерві він тихо спитав:

— Ти — принцеса?

Міг і не питати. Він і так це знов. Вона засміялася і сказала:

— Ні, я — Оля.

Голос у неї був дзвінкий і співучий. Такого голосу не мала жодна дівчинка в класі.

— Ти мене не бійся. Я знаю, що ти принцеса, але я нікому не скажу.

Дівчинка-принцеса засміялася.

— Я не боюся. Чудний ти якийсь.

Минав час, а дівчинка ніяк не хотіла зізнаватися, що вона — принцеса. Очевидно, не вірила йому, Данилкові. А сьогодні він приніс їй свою найкращу троянду, которую мріяв подарувати принцесі. Іншій дівчинці він би посorомився подарувати квітку: однокласники засміють. Але це була не якась там інша дівчинка, а принцеса, нехай навіть Оля. А чого? Принцеса Оля. Дуже навіть гарно.

Дівчинка зашарілася.

— Ой, це мені? Яка гарна троянда. Я такої ще ніколи не бачила.

— Я придумав її для тебе.

— Для мене? Дякую. Тільки шкода, що ти її зірвав. Нехай би собі цвіла.

— У мене ще є. У мене їх багато.

— Ой, це, мабуть, дуже гарно, коли багато.

— Гарно. Ще й як гарно. Я колись тобі покажу. Скажи... а в твоєму палаці ростуть квіти?

Оля засміялася.

— Перестань. Нема у мене ніякого палацу. І квітів теж нема. Ми з мамою недавно сюди переїхали. Тут у нас ще нічого нема. А у бабусі моєї, де ми досі жили, о, там багато квітів.

Але таких троянд і в неї нема. А пахне ж як! Її треба у воду, щоб не зів'яла. Знайшлася пластикова пляшка. З неї зрізали верх і набрали води.

— Отак їй буде добре, — раділа Оля, обережно ставлячи у воду квітку.

«Любить квіти, — радісно думав Данилко. — Я ж казав, що вона...»

Але тут його викликали до дошки. Ішов урок математики. Хлопчик зовсім не був готовий відповісти. Раніше б що? Анічогісінько! А тепер — двійка! Жах! «Вона подумає, що я і справді якийсь олух. Ні, так далі не можна. Треба, як мама каже, братися за розум. І я візьмусь. А що я, гірший за других чи що?» Данилко сів за парту з опущеними очима. Раніше йому ніколи не було так соромно. Оля співчутливо шепнула:

— Не сумуй...

Данилко ще більше почервонів.

На перерві дівчинка спитала:

— У тебе що, з математикою негаразд?

— У мене з усім негаразд.

— Я могла б тобі допомогти.

— Дякую. Я просто ледачий. А допомогти...

У нього радісно забилося серце.

— Я буду тобі дуже вдячний. Бо я все запустив.

— Мені це не важко.

Після уроків Оля хотіла взяти свою троянду, та... Троянда лежала на підлозі, знівечена, зі зламаним стовбурцем. Здавалося, вона просила у когось допомоги. Але хто їй міг допомогти? Данилко і дівчинка з жалем дивилися на зламану квітку. Оля заплакала. Данилко просто не міг бачити її сліз.

— Не плач. Я тобі ще принесу.

— Ні... я хочу цю. Вона була така гарна. Вона була... моя.

— Інша теж буде твоя. У мене для тебе цілий квітник. Хоч кошик можна набрати. Не плач.

— Хай би і ця була.

Дівчинка плакала. Її слізи падали на знівечену квітку. Неподалік зупинився Семен — найбільший розбишака в їхній школі. Він стояв і злісно посміхався.

— Жених і наречена, картопля печена!

Данилко кинувся на Семена. Він зізнав, що не подужає його, бо Семен вищий і міцніший, та й досвіду у такій справі у Данилка не було. Він ніколи ні з ким не бився. Та хлопець не міг пробачити Семенові знівечену квітку і слізи принцеси.

Раптом Оля покликала, радісно, аж хлопці зупинилися і повернулися до дівчинки.

— Данилку, дивися! Дивися! — гукала Оля і показувала на троянду, котра все ще лежала на підлозі. Троянда була ціла і свіжа, ніби її щойно тільки зірвали. Навіть Семен від подиву занімів: адже він сам власноруч зламав цей стовбурець. Квітка захищалася — хай їй грець, — вона добрячи-таки наколола Семенові руки, однак він її таки зламав. Семенові стало якось ніяково. Вперше в житті йому було соромно за скосне. Данилко і Оля наче забули про Семена. Вони підняли квітку і щасливо посміхалися до неї.

— Це твої слізки оживили квітку, — тихо сказав Данилко.

— Ні, це просто якась незвичайна троянда. Вона чарівна, — відповіла Оля і гарно так посміхнулася тепер вже Данилкові. Побравши свої портфелики, обоє вийшли зі школи.

— Подумаєш, — тихо сказав Семен. Надто тихо він це сказав, тихіше, ніж би йому хотілося.

І докинув, хоч Данилко і Оля вже не могли його почути:

— Жених і наречена, картопля печена!

А Данилко і Оля ішли собі, тихо розмовляючи, вдихаючи ніжні пахощі квітки і радіючи з того, що вона ожила.

— Це і справді якась чарівна троянда, — тихо сказала дівчинка.

— Це твої слізки чарівні. Вона ожила від твоїх сліз, як від живої води. Це тому, що ти — принцеса. Ти з казки. Я знаю.

Дівчинка засміялася, тихенько, наче дзвіночок задзвенів.

— Не вигадуй. А то я і справді повірю, що я з казки. Я дуже люблю казки. Але ж я звичайна собі дівчинка.

— А може ти й сама не знаєш, що ти — принцеса? Чи може таке бути, щоб ти сама про те не знала?

Оля задумалася. Раптом їй здалося, що вона і справді принцеса з якогось дивовижного королівства, з якоїсь казки.

— Може й так, — сказала тихо і звернула у свою вуличку.

— Вона майже зізналася, — радісно думав Данилко. — Кажуть, чудес не буває. Але ж я сам бачив, як ожила троянда від її сліз. Хіба ж можна після того не вірити, що вона з казки?

До хати увійшла ніч і по-змовницьки підморгнула намальованим квіткам, машинкам і козакам.

— Спить, — тихо сказала вона. Данилко і справді спав, підклавши руку під голову. Спав і посміхався: йому щось гарне снилося. Ніч махнула над ним своїм темним віялом і... сталося щось дивне: хлопчик зник, наче його тут і не було.

А Данилко не зник зовсім. Він опинився перед розкішним палацом з величими колонами. Тут було так багато квітів, що стільки їх Данилко ще ніколи

не бачив. А надто троянди. Вони були такі дивовижні, таких незвичайних кольорів і розмірів, що хлопчик стояв і дивився на них, як заворожений.

«Де це я? — подумав Данилко. — Я тут ще ніколи не був. А квіти!.. Я ніколи не бачив стільки квітів. Я й не підозрював, що вони бувають такі... дивовижні».

— Хлопчику, тобі до палацу? — спитав у Данилка якийсь чоловік у чудернацькому одязі, наче він щойно знімався в кіно в ролі вояка давніх часів.

— Вам до короля? — спитав чоловік ще раз.

— Мені? Я не знаю... я тут вперше.

— Ходімо. Я думаю, що саме на вас тут чекають.

«Оде так! На нього чекають! — Данилко був страшенно здивований. — А може все-таки чекають не на мене? А може мене з кимось сплутали?..»

— Ти чимось збентежений? Чому ти зупинився?

— Бо я не впевнений, що тут чекають саме на мене. Може...

— Ale ж ти — Данилко?

— Так.

— Тоді все гаразд. Ходімо. Принцеса про тебе розповіла, і король захотів тебе побачити.

«Принцеса! Значить, і вона тут!»

Далі Данилко додумати не встиг. Чоловік-вояк ввів його до тронної зали, де на високому троні, сузіль обвитому квітками, сидів кремезний чоловік, а на голові у нього сяяла корона. Перед королем стояв... Данилко аж рота роззявив. Перед троном стояв його однокласник Семен, переляканий і смішний, зовсім не схожий на себе, дужого і зухвалого.

Семен ледь не плакав. Король сердився. Він не відповів на Данилкове привітання, наче й не помітив хлопчика. Його брови грізно зійшлися на перенісці.

«От лиxo. Краще б утекти звідси, доки він мене не помітив. Такий сердитий. I навіщо я йому здався?»

Ale, якщо чесно, то Данилко не знов, куди б мав утікати, як і не знов того, як він тут опинився. Хлопчик непомітно кинув оком по залі. Принцеси тут не було. A король тим часом сварився на Семена:

— Навіщо ти знівечив троянду?

— Я... я ненавмисно, — виправдовувався Семен.

— Hі, ти навмисно. Навіщо ти кажеш неправду?

— Я... більше не буду.

— Не будеш? Звісно, що не будеш, бо я накажу тебе стратити.

Хлопець заплакав. I тут звідкись взялася Віра Іванівна, а потім вона, Оля. Вони стали просити короля, аби не карав Семена.

— Це жорстоко, — казала Віра Іванівна. — Це дуже жорстоко — із-за троянди стратити людину.

— Тату, це несправедливо, — втрутилася Оля. — Це ж лише троянда. У нас он скільки їх.

— Від тебе, дочко, я такої мови не чекав, — сказав король. — Це не звичайна квітка. У нас таких нема. А тим паче вона подарована тобі. Вирощена і подарована тобі.

— То й що, тату! Але ж це лише троянда. А ти хочеш стратити людину.

— Троянду для принцеси! — наказав король. І наче шелест пройшов по залі, хоча тут нібіто нікого не було.

— Троянду для принцеси!

— Троянду для принцеси!

І внесли квітку, його, Данилкову квітку. Вона була в кришталевій вазі і аж світилася. Здавалося, що на ній і досі блищає краплинки роси.

— І таку красу ти хотів знівечити? — грізно спитав король у Семена. Семен мовчав.

— І ви ще його захищаєте? Зрозумійте ви: якщо він зміг підняти руку на таку красу, то з нього нічого путнього вже не виросте. А чи зробив ти в житті хоч щось добре? Ну, скажімо, нагодував пташку, допоміг своїй бабусі чи своєму товаришеві?.. Ага, мовчиш! Тобі нічого сказати. Вивести хлопця! — наказав.

— Посадити його в Трояндову вежу.

І де не взялися два вояки і попід руки вивели Семена. Він пручався, впирається, але що його сила проти дужих вояків?

Тепер король глянув на Данилка.

— Підійди ближче, хлопче, — сказав лагідно.

— Пробач, що заставив тебе чекати. Мені дочка про тебе розповідала. Скажи, якої ти хотів би нагороди?

— За що? — тихо спитав Данилко. Король навіть знітився.

— Ну... за твоє добре серце, за твоє благородство і за те, що ти любиш квіти.

— Все це не вартує нагороди, бо це не подвиг. Такою має бути кожна людина. А що квіти люблю... Коли квітка зацвітає, та, котру ти сам виростили, — то це вже і є нагорода.

— А ти, виявляється, й розумний. Я радий, що ти нарешті взявся за навчання. Ну, гаразд. Нехай це буде не нагорода, а подарунок, здійснення твого бажання. Скажи, чого б ти найбільше хотів?

Очі в Данилка загорілися.

— Я хотів би... аби в мене був великий сад. Не звичайний сад, а такий, щоб у ньому росли найдивовижніші фруктові дерева, такі, яких ніколи ще ніхто не бачив. А ще в тому саду будуть квіти. Багато всяких квітів. Особливо троянд. Очі в хлопчика загорілися, в них з'явився дивний блиск далекої мрії.

— Добре. Буде тобі сад. А ти будеш найкращим в світі садівником і квітникарем. І ти про те ніколи не пошкодуєш. Але не думай, що все це дістанеться тобі просто так, за помахом чарівної палички. Будеш, голубе, працювати в поті свого чола. Бо людина цінує по-справжньому тільки те, що вона заробила власною працею. А вчитися однак треба.

— Я буду вчитися. Я вже трохи підтягнувся.

— Знаю. А тепер іди з моєю дружиною і дочкою. Вони тобі покажуть столицю нашого королівства.

Данилко вийшов разом з Олею і Вірою Іванівною. Якщо Оля і справді була схожа на принцесу навіть у своєму щоденному житті, то Віра Іванівна нічим не нагадувала королеву. Вона була зовсім звичайна, і в школі, і зараз.

— Як же це? — питав зачудований Данилко.

— Тільки в школі про те ні слова, — застерегла Оля. — А зараз... розумієш... мій батько дуже добрий, але іноді аж занадто суворий. Ми мусимо врятувати Семенка.

— Так, так, діти, — втрутилася в розмову Віра Іванівна. — Йому треба допомогти. Я думаю, він сьогодні багато чого зрозумів. Шкода хлопця. І вони пішли до Трояндої вежі. Вежа була на високій крутій скелі. Сторожі ніде не було видно.

— А де ж сторожа? — спитав Данилко.

— А її нема, — сказала Оля. — Семенка стережуть троянди. Це найнепідкупніші сторожі. Спробуй пройти. Бачиш, які у них колючки? Троянди стояли суцільною високою колючою стіною. Данилко, як не вдивлявся, не знайшов між ними найменшої стежки.

— Ого! Оце так сторожа! — здивувався хлопчик.

— Зараз я спробую, — сказала Оля і підійшла до троянд.

— Будь біля мене, — тихо покликала Данилка.

— Дайте пройти, — наказала вона суворо. — Хіба ви не бачите, що я — принцеса?

Троянди розступилися і зробили широкий прохід, пропускаючи дівчинку. Данилка Оля тримала за руку, але квіти зімкнулися, не пропускаючи його.

— Це мій наречений, — сказала Оля і навіть не запарілася. Зараз було не до того. Вони пройшли у вежу. На купі трави приречено сидів Семен. Він розгублено дивився довкола і, здається, був немало здивований, коли перед ним прямісінько з колючої стіни з'явилися Оля і Данилко.

— Вставай, — сказала дівчинка, — нам треба скорше звідси йти. Якщо ти навіть трохи поколешся, то, думаю, це не біда. Головне — встигай за нами. І ти, Данилку, не відстань, бо залишишся тут замість Семена.

Дівчинка вхопила Семенка за руку. Троянди не пропускали їх. Оля додала в голос трохи суворості.

— Негайно пропустіть нас! Я наказую!

Але троянди не розступалися.

— Ану спробуй ти, — звернулася дівчинка до Данилка. — Ти — квітникар. Вони тебе послухають.

— Мене? — здивувався хлопчик і підійшов до квітів. Він простягнув руки до їхніх колючок — і колючки сховалися.

— Я вас прошу, пропустіть нас, — попросив лагідно хлопець. І диво — стіна розійшлася на два боки, пропускаючи дітей. Та коли проходив Семенко, в нього вп'ялися сотні колючок.

Хлопчик аж скрикнув від болю. Довелося його визволяти.

Внизу на них чекала Віра Іванівна. Вона сказала:

— Нам всім вже пора повернатися. Незабаром ранок.

Вона дала кожному по троянді і щось прошепотіла.

Данилко спав. В кімнату увійшла мама.

— Вставай, сонько. Так і школу проспиш.

— Ой, мамо, який мені сон снivся, — сказав Данилко і прикусив язик, бо не здав, чи мав право розповідати мамі про все, що з ним було чи... приснилося. І справді: було чи приснилося? Того хлопчик і сам не здав.

— Потім розкажеш, — сказала мама. — Іди снідати та й поспішай до школи, аби не спізнився.

Тут вже до тебе з самого ранку дівчинка забігала. Гарненька така, з косою. Вона тобі нанесла стільки саджанців та насіння всякого, що я й не знаю, де ти все це посадиш і посієш.

Данилко засміявся:

— У мене, мамо, буде великий сад. А в ньому будуть рости всякі дивовижні дерева і квіти.

— Добре, мрійнику, добре. Іди вже снідати. Он і так весь твій одяг напахчений трояндами, наче ти вихлюпнув на себе цілу пляшечку трояндових парфумів. І вже снідаючи, Данилко запитав:

— А чому Ви, мамо, мене не розбудили, коли принцеса приходила?

— Яка принцеса? Прокинься вже.

— Ну... Коли дівчинка приходила.

— Вона дуже поспішала і сказала, щоб тебе не будити.

Наспіх проковтнувши сніданок, Данилко побіг до школи, хоч ще було трохи зарання.

Мама аж здивувалася:

— Куди ж ти? Там ще, певно, і школа зачинена.

— Нічого, я почекаю, — гукнув Данилко вже з-за порога.

— І що це з ним? — не переставала дивуватися Данилкова маті. А потім зітхнула:

— Може ж таки візьметься за розум та буде нарешті вчитися.

Школа була вже відчинена, але учнів ще не було. Данилко сидів у класі і чекав. Кого? Звісно, найперше він чекав свою принцесу.

«А може все це мені насnilося? Ну, просто наверзлося казна-що... А насіння? А що насіння? Принесла дівчинка — та й усе. Вона сказала: в школі про те ні слова. От халепа! Як тепер дізнаєшся, чи все це було насправді, чи приснилося? Єдине: треба чекати Семена. Якщо все це було насправді, Семен неодмінно

щось скаже. Той не витерпить. А ще цікаво, чи Віра Іванівна насправді Олина мати. Я того не знат. Та й ніхто в класі про те не знає. А може це також тільки у сні... Казна-що! Як тепер у всьому тому розібратися?»

Ламав собі Данилко голову, аж доки не почали сходитися учні.

— Привіт, Даниле!

— Привіт!

— Фу! Ти що, напахнivся парфумами?

— Та ні...

— Це він у своєму квітнику так просяк.

— А де твоя наречена?

— От я зараз тобі дам наречену!

Данилко зірвався з місця.

— Та я жартую. Чого ти? Уже й пожартувати не можна!

Оля увійшла майже з учителем. Була спокійна, охайна і впевнена, — як завжди: виблискувала білістю і свіжістю.

«Певно, мені і справді все це насnilося... Ото дурний! Подумав, що й справді...

Фантазер!» — думав Данилко.

— А де Семен Шкарада? — запитав учитель.

— Захворів.

«Семен захворів!» — майже зрадів Данилко. Він ніяк не міг заспокоїтися. Хіба можна радіти з того, що захворів твій товариш?

«Семен захворів! Значить... і зовсім нічого це не значить. Що, людині і захворіти не можна?»

— Грип у нього? — допитувався вчитель.

— Та ні, у Семена якась невідома хвороба.

— Як це — невідома?

— Так лікар каже. Семен весь немов сколотий якимись колючками.

Данилко сидів, як на цвяшках, з витріщеними очима і дослухався до тієї розмови.

— Колючками? Якими колючками? — занепокоївся вчитель.

— А хто його знає.

— Та це він, певно, лазив кудись та й наколовся, — засміявся хтось з хлопців.

— Хіба ви Семена не знаете?

Всі знали Семена, а тому ніхто особливо не дивувався. І вчитель почав урок.

Та Данилко не міг вже нічого слухати, а тим паче вникати в те, про що розповідав вчитель. Принцеса тихо шепнула:

— Не крутися і будь уважний.

Після уроків вони з Олею говорили про се, про те... і ні слова про нічні пригоди.

— Я дякую тобі за насіння, — сказав Данилко.

— Там не тільки насіння. Там корінці і цибулинки, і саджанці. Словом, вистачить для великого саду. Ти ще не дивився?

— Ні. Я ще не встиг. Я відразу до школи побіг. Але ж, Олю, у мене немає великого саду.

У мене лише маленький квітничок.

— Мама сказала, що в тебе незабаром буде великий сад і що все ще тобі пригодиться.

— Це Віра Іванівна так сказала? — насмілився спитати Данилко.

— Так, моя мама. Тільки в класі про це казати не треба. Сам розуміш.

Коли Данилко повернувся додому, мама сказала:

— Тут нам запропонували взяти ще трохи землі, так зо два гектари. Земля, правда, не дуже. Там, на пустынці, ти знаєш. Я спершу було відмовилася. Навіщо нам та земля? Та мене переконали. Мовляв, у вас хлопець росте, квітами цікавиться, а може з часом сад розведе... От я й погодилась.

— А хто це був? Ну... хто землю пропонував?

— Та я не знаю. Чоловік якийсь. Напевно, з сільської ради. Та ти не сумнівайся, ось і документи, з печатками, як годиться, так що все гаразд. Тільки чи дасиш ти раду? Ти ж ще малий. І школу щоб не занедбав.

— Ой, мамо, я такий щасливий! Дам я раду. Не відразу, звичайно. Я буду вчитися. І школу я не занедбаю. От побачите.

І поцілував маму у щоку. А сам задумався, з чого йому почати. Напевно, треба обгородити свій сад — Данилко інакше і не називав свою ділянку — треба обгородити якимсь парканом. А то знайдуться такі, як Семен... Данилко думав, мріяв, так і заснув.

Наступного дня була субота. Мама вирішила Данилка не будити: нехай поспить.

Останнім часом він якийсь втомлений. А ще й таки вчитися став краще, а це також вимагає зусиль. Нехай поспить.

Та поспати Данилкові цього ранку так і не вдалося. Щойно тільки сонце вихопилося, як до їхньої оселі зайшов якийсь дідок і запитав Данилка.

— Він ще спить, — сказала Данилкова мати.

— Нічого. Розбудіть його.

— Може... ще рано?

— Нічого, нехай встає. Адже ви знаєте: хто рано встає, тому Бог дає. А сплюхам та лежням ніхто нічого не дає.

— А може... може він чогось натворив? — занепокоїлась Данилкова мати, хоча на її сина ще ніхто ніколи не скаржився.

— Ні, нічого Ваш син не натворив. Просто я — садівник. Я прийшов допомогти хлопцеві впоратися з його мрією. Адже він у Вас про сад мріє?

— Ой, мріє. Але... Вас хтось прислав?

— Так. Вчителька його, Віра Іванівна прислава. Йому ще вчитися треба, аби з нього вийшов добрий садівник і квітникар. Але то не біда. Як захоче, то навчиться. А я йому допоможу.

— Але... така наука, мабуть, дорого коштує. А платити у нас, чесно кажучи, нічим. Я б з радістю, але...

— Про оплату тут не йдеться. Така мрія хлопчика ще дорожче коштує, тільки за мрію, на жаль, ніхто не платить. Мрії краще просто здійснювати. Ідіть же та будіть свого мрійника. Земля любить, щоб з нею зранку розмовляли, доки ще роса на травах.

Данилко спав. Йому снився сад і квіти. Та його розбудила мама і обірвала сон.

— Вставай, Даниле. Там до тебе якийсь дідок прийшов. Чудний такий. Каже, що він — садівник. Хоче тобі допомогти з твоєю ділянкою.

— З моїм садом?

— Так, він про сад щось таке говорив. Його вчителька твоя прислава.

— Віра Іванівна?

— Я вже не знаю, як там її звати, але іди швидше.

Та Данилко і сам був уже на ногах і швиденько одягався.

— Ти ж поспідай, — запереживала мати.

— Ніколи, мамо. Ви зготуйте нам в термос чаю та зберіть там що-небудь, в саду ми і поспідаємо.

— В якому саду?

— Ну, в моєму.

— Та ж ніякого саду ще нема.

— Він вже є. Він у мріях моїх.

— Ти точнісінько так говориш, як той дід-садівник.

Виділена ділянка була недалечко за селом. Поблизу у долинці жебоніла маленька річечка.

— Гарна місцина, — схвально сказав дід. — Два гектари в умілих руках — то дуже багато.

Тут такого можна насадити і насіяти, що ого!

— Але ж я ще так мало знаю і вмію.

— Я для того і прийшов, щоб тобі допомогти і тебе навчити. Було б лиш бажання.

— Найперше, по-моєму, треба той сад... — хлопчик трохи знітився. — Треба ту ділянку якось обговорити.

— Не соромся. Це добре, що ти вже бачиш тут свій сад. Це прекрасно. А обгородимо ми свій сад живоплотом з колючих високих троянд. Є такий сорт.

Тут вони ще не ростуть.

Але ти їх вже бачив. Це і гарно, і надійно.

— То Ви... з казки?

— Ну... вважай, то так. Але я не визнаю таких казок, де все робиться за помахом чарівної палички чи за допомогою чарівного перстня. Тоді казка перетворить людей у лежнів. А кожна людина має працювати. Казка лише може її допомогти. Ось як зараз... Копай лишень ямки для нашого живоплоту.

I, не змовляючись, старий та малий глянули на сонце та й перехрестилися.

Хлопець копав ямки, а садівник садив якісь чужні саджанці, з яких мав вирости живопліт з троянд. До кожного старий щось примовляв, кожному щось нашпітував, наспіував. У Данилка роїлося безліч запитань:

«А як буде взимку? Чи цей живопліт не померзне? — думав хлопчик. А потім маєнув рукою: — ет, коли ще той живопліт виросте. Коли ще ті троянди зацвітуть...» — Біжи-но, хлопче, до річечки, принеси води та підлив гарненько наш живопліт. Данилко приніс води, підлив саджанці та й знову схилився над роботою. Сонце вже підбилося вгору, а вони все працювали та й працювали. Піт зросив їм чола, а вони все не кидали свою роботу. Аж раптом старий розігнувся та й гукнув:

— А глянь-но, хлопче, на наш живопліт.

Данилко також розігнувся і побачив, що там, де він підливав санджанці, вже квітли високі пахучі троянди, справжні трояндові деревця!

— Ой, — тільки й спромігся вигукнути Данилко.

— Оце вже казка, — сказав садівник. — А піт на лобі — це наш труд. Так і має бути.

Казка повинна допомагати людині.

Дивувалися люди. Щойно тільки хлопцеві виділили ділянку землі — а довкола ней вже цвітуть троянди. Справжній трояндовий ліс.

— І як таке може бути?

— Але ж може. Сама бачила. Я хотіла зайти і глянути, що там за тим плотом, і не змогла.

Колючі троянди стоять суцільною стіною.

— Невже суцільною стіною? А як же Данилко туди заходить?

— Не знаю.

І почали творитися дива. За короткий час мешканці ласували смачними ягодами та фруктами, яких в тому краї ніхто не те, що не єв, а й не бачив. А головне — безкоштовно: приходь — і бери, тільки шкоди не роби. Та без Данилка ніхто не міг зайти в його сад.

— Не що, як хлопець якесь чарівне слово знає. Перед ним той живопліт так і розступається.

— То може й знає. Але шкоди від того нікому нема. Тільки користь.

— А пам'ятаєте, як довго сперечалися, чи виділяти хлопцеві ту ділянку?

— Було б за що сперечатися. Земля тут була, якщо чесно, нікудишня. Так, пустиріще якесь.

Приїжджали і з сусідніх сіл і міст подивитися на чарівний сад хлопчика Данилка. Ба, навіть з Києва приїжджали. Дивувалися, не вірили, а дерева самі нахиляли до них свої гілки: беріть, зривайте, пригощайтесь. Тільки шкоди не робіть. Ніхто так і не розгадав таємницю Данилкового саду. А хлопчик тільки посміхався.

Якось один спритний чоловік вирішив на цьому ділі заробити трохи грошей. Він заїхав у сад своєю вантажівкою та давай зривати фрукти та збирати в кошики солодкі ягоди. Данилко підійшов до нього й запитав:

— Навіщо вам стільки всього? Чи для школи якої? Чи родина у вас така велика?

— Та ні. Це я на базар. Якщо ти дурний, все роздаеш задарма, то я, розумний, трохи щось собі вторгну.

— З цього саду нічого не продається, — сказав Данилко.

— То у дурнів не продається, бо вони — дурні.

— Не переводьте фруктів, бо ви звідси нічого не вивезете. Я ж сказав — не продається.

— Чом це не вивезу? Чи ти мені заборониш? Чи може отой старий? Та я вас...

— Не заваджай, Данилку, чоловікові, — сказав старий садівник. — Нехай трудиться. Він цілий тиждень відпочивав. А ми з тобою цілий тиждень трудилися, то нам вже час іти додому, відпочивати. Ходімо.

І вони пішли.

Довго зривав той чоловік все, що потрапляло йому на око. Вже так наповнив свою вантажівку, аж сам злякався, що вона не зрушить з місця.

— То добре, що вони пішли, — міркував він собі.

— Ніхто не буде тут мені вказувати. Ач, не продається! Це ми ще побачимо. Це у тебе не продається. А в мене ще й як продається. Ну, либонь, досить. Ще хотів трохи квіток, та вже другим разом.

І чоловік завів свою вантажівку. Він її завів, але виїхати не міг: кудись подівся вихід з саду. Суцільний трояндovий ліс.

— Та де ж тут в біса вихід? Сердився чоловік. Та виходу не було. Кругом стояв мовчазний трояндovий ліс, наїжаючи вінськими довгими колючками.

— Отуди к бісу! Не забрали ж вони той вихід з собою. І не замкнули, бо ж воріт ніяких нема. Що за мара?

Чоловік сердився, тупав ногами, сипав наліво і направо лайливими словами, але нічого не мінялося. Виходу не було.

— Завтра ж неділя. Завіз би все на базар, продав би та й добрі гроші взяв би. Та виходу не було.

— Та я зараз розвалю той миршавий пліт. Подумаєш — квітки! Буду я ще з ними панькатися!

Але вантажівка зупинялася під самим живоплотом, а далі — ні з місця!

— От халепа — так халепа!

Чоловік бідкався, плювався, лаявся, — ніщо не помагало. Мусив-таки чекати наступного дня, аж поки визволить його Данилко з трояндового полону. Це була добра наука для тих, хто ласий був розбагатіти за чужий кошт. Довго потім сміялися з невдахи. Довелося йому все вивантажити, залишивши собі якусь дещицю для вживання, аж тоді перед ним розступився трояндovий ліс і він собі поїхав, бідкаючись та жалкуючи, що в нього нічого не вийшло з його задуму.

Якось в школі до Данилка підійшов Семен. Він був не схожий на себе, знічений і тихий. Семен сказав:

— Ти на мене все ще сердишся?

— За що?

— За ту троянду.

— Та ні, — сказав Данилко, а сам подумав:

«А таки ж це був не сон».

— А можна й мені прийти в твій сад?

— А чому ж не можна? Всім можна.

— Я думав...

— Приходь. Аби тільки шкоди не робив.

— Ти що! Я вже не такий дурний. Навчило.

— То й добре, що навчило.

— Скажи, Даниле... А допомагати тобі в твоєму саду можна?

— А чому ж не можна? У нас там роботи багато, на всіх вистачить.

— Ale я нічого не вмію.

— Невмілого і руки не болять. Що не вмієш, — не біда. Коли захочеш, то навчишся. Приходь.

Коли йшли зі школи, Данилко звернувся до Олі:

— А ти, принцесо, чому ніколи не зайдеш в наш сад? Адже це і твій сад. Сам я нічого не зміг би.

— Я — Оля.

— Добре, добре. Принцеса Оля.

Дівчинка засміялася.

— Ти й сам зміг би дуже багато. У тебе талант. Просто треба було б довго чекати, аж доки ти став би дорослим. А так... Ми з мамою неодмінно зайдемо. Завтра ж таки і зайдемо.

— Там для тебе зацвів цілий квітник троянд. Я їх сам придумав, сам вивів, тільки для тебе. Пам'ятаеш ту троянду?

— Пам'ятаю і ніколи не забуду. Навіть тоді, коли стану доросла. Тільки не треба їх зрізувати, нехай цвітуть.

— Ale це будуть твої квіти. Тільки твої. Троянди для принцеси.

ЗМІСТ

Приказка	3
Терешко та його брати	6
Штукар і правоногий	36
Максимко в країні казок.....	69
Як заснув вулкан	81
Сліпий дощ.....	89
Трояндди для принцеси	94

Літературно-художнє видання

Тетяна ФРОЛОВА

МЛИН

Казки

Авторська редакція

Ілюстрації *Качмар Христини і Надопти Сергія*

Підписано до друку 11.10.2005. Формат 60x84/8.

Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура SchoolBook
Ум. друк. арк. 9,26. Обл.-вид. арк. 5,32. Ум. фарбовідб. 9,88
Вид. № 24. Наклад прим. Зам. №

Видавництво “Край” (Львівської обласної ради).

79008, Львів, Підвальна, 3.

Комп’ютерна верстка ПП “Фенікс-плюс”.

79012, Львів, Сахарова, 7.

Надруковано з готових діапозитивів

ТзОВ “Тріада”.